

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**KUR'ÂN İLİMLERİ AÇISINDAN KAMER SÛRESİ VE
TEFSİRİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Enise OSMANOĞLU BENGİ

**Enstitü Anabilim Dalı: Temel İslâm Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı: Temel İslâm Bilimleri**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İbrahim HATİBOĞLU

Ağustos – 2017

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**KUR'ÂN İLİMLERİ AÇISINDAN KAMER SÛRESİ VE
TEFSİRİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Enise OSMANOĞLU BENGİ (147213006)

Enstitü Anabilim Dalı: Temel İslâm Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı: Temel İslâm Bilimleri

Bu tez ../../.... tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. İbrahim Hatiboğlu

Yrd. Doç Dr. Süleyman Aydın

Prof. Dr. Bahattin Dartma

Jüri Başkanı

☐ Kabul
☐ Red
☐ Düzeltme

Jüri Üyesi

☐ Kabul
☐ Red
☐ Düzeltme

Jüri Üyesi

☐ Kabul
☐ Red
☐ Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlâk kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifât yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyân ederim.

Enise Osmanoglu BENGI

14/08/2017

ÖNSÖZ

Tüm insanlığın sırât-ı müstakîm üzere dosdoğru hareket etmesini sağlamak için rehberlik yapması maksadıyla gönderilen Hz. Peygambere (s.a.v) mucize olarak verilen Kur'ân-ı Kerîm'i daha iyi anlayabilmek için vahyin nüzûlüne şahitlik eden Sahâbe döneminden günümüze kadar pek çok çaba sarfedilmiştir. Klasik ve modern dönemde yazılan ve Kur'ân-ı Kerîm'i tümüyle ele alan tefsir kitaplarının yanında akademik alanda da sûre bazlı çalışmalar yapılmakta olup, bu çalışmalar gerek spesifik bir konu hakkında gerekse de âyetlerin tefsiri çerçevesinde gerçekleşmektedir.

Allah'ın kelâmını teblîğ etmenin yanında tebyîn görevini de üstlenen Resûlullah (s.a.v.) ile başlayan ve vefatının ardından sahâbe-i kirâm, tâbiîn ve tebe-i tâbiînin âlimleri tarafından yerine getirilen tefsir faaliyetlerini sistematikleştirmek üzere süreç içerisinde şekillenen Kur'ân ilimleri, âyetlerin daha iyi anlaşılmasına kolaylık sağlamıştır. Bu ilimlerin tamamını ele alan birçok eser bulunduğu gibi 'ulûmu'l-Kur'ân'ın müstakil konuları hakkında da çok kıymetli kitaplar telif edilmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm tertîbinde elli dördüncü sırada bulunan Kamer sûresini ele alan bu çalışmada, sûre yalnızca bir konu etrafında ya da birebir âyetleri tefsir etmek üzere ele alınmayıp daha derinlemesine anlaşılabilmesi için Kur'ân ilimleri açısından incelenmiştir. Bununla, son dönemlerde yaygınlaşan konulu tefsir ya da salt sûre tefsiri çalışmalarından ayrılarak, yeni bir soluk getirmek amaçlanmıştır.

Kamer sûresi üzerine yapılan bu çalışma giriş ve üç bölümden müteşekkildir. Birinci bölümde sûrenin manasına etki etmeyen ve yalnızca mâhiyeti ile alakalı Kur'ân ilimleri ele alınmış ve sûre tanıtılmaya çalışılmıştır. Tezin ana konusunu oluşturan ikinci bölümde ise mananın tam anlaşılması ve âyetlerin doğru tefsir edilebilmesi için gerekli Kur'ân ilimleri incelenmiş ve sûreye bu müstakil ilimler üzerinden yaklaşılmıştır. Son bölümde ise temel tefsir kaynakları esas alınarak ve bir önceki bölümde derinlemesine işlenen ilimlerden varılan sonuçlar kullanılarak Kamer sûresi birbiriyle alakalı âyetlerden oluşan bölümler halinde tefsir edilmiştir.

Bu araştırmanın amaçlarını gerçekleştirmiş olmasını ve ümmete fayda sağlamasını Yüce Allah'tan niyâz eder, ilmî hayatım boyunca desteğini hiçbir zaman esirgemediği

gibi bu çalışmam hususunda da büyük gayret gösteren kıymetli hocam ve danışmanım Prof. Dr. İbrahim HATİBOĞLU'na, yönlendirme ve katkılarıyla tezime her türlü desteği sağlayan Yrd. Doç. Dr. Süleyman AYDIN'a ve bu süreçte daimî yanımda olup mânevî g veren eşim Recep BENĐİ'ye teşekkürü bir borç bilirim.

Enise Osmanoglu BENĐİ

Yalova 2017

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR.....	v
Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti.....	vi
Yalova University Institute of Social Sciences Master Thesis Abstract.....	vii

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN KONUSU, ÖNEMİ, YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE SINIRLARI.....	2
II. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE GAYESİ.....	2
III. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI.....	3

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMER SÛRESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

I. SÛRENİN METNİ ve MEÂLİ.....	6
II. SÛRENİN ADI.....	8
III. SÛRENİN İNİŞ ZAMANI ve YERİ.....	10
IV. SÛRENİN NÜZÛL SEBEBİ.....	14
V. SÛRENİN FAZÎLETİ.....	17
VI. SÛRENİN MUHTEVÂSİ.....	19

İKİNCİ BÖLÜM

KAMER SÛRESİ ve KUR'ÂN İLİMLERİ

I. SÛRE ve ÂYETLER ARASINDAKİ MÜNÂSEBÂT.....	24
II. FEVÂTİHÜ'S-SÜVER.....	26
III. GARÎBÜ'L-KUR'ÂN.....	28

IV. TEKRÂRÜ'L-KUR'ÂN.....	33
V. FÂSILA.....	37
VI. AHKÂMÜ'L-KUR'ÂN.....	41
VII. KIRÂATLER.....	43

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAMER SÛRESİNİN MUHTEVÂ ve TEFSİRİ

I. 1-8. ÂYETLERİN TEFSİRİ.....	50
II. 9-17. ÂYETLERİN TEFSİRİ.....	56
III. 18-22. ÂYETLERİN TEFSİRİ.....	62
IV. 23-32. ÂYETLERİN TEFSİRİ.....	64
V. 33-40. ÂYETLERİN TEFSİRİ.....	68
VI. 41-42. ÂYETLERİN TEFSİRİ.....	71
VII. 43-55. ÂYETLERİN TEFSİRİ.....	72
SONUÇ.....	77
KAYNAKÇA.....	79
ÖZGEÇMİŞ.....	89

KISALTMALAR

a.s.: Aleyhisselam

b.: İbn

bkz: Bakınız

c.: Cilt sayısı

DİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

Ed.: Editör

h.: Hicri

H.z.: Hazreti

İFAV: İlahiyat Fakültesi Vakfı

M.Ü.: Marmara Üniversitesi

nşr.: Neşreden, tahkik eden

r.a: Radıyellahu ‘anh

r. anhâ: Radıyellâhu ‘anhâ

r.anhum: Radıyellahu anhum

s.: Sayfa

sy.: Sayı

s.a.v.: Sallallâhu aleyhi ve selem

T.C.: Türkiye Cumhuriyeti

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

trc.: Tercüme Eden

ts.: Tarihi yok

v.: Vefat tarihi

ys.: Yayınlanma yeri yok

Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı: <i>Kur'ân İlimleri Açısından Kamer Sûresi ve Tefsiri</i>	
Tezin Yazarı: Enise Osmanoglu BENGİ	Danışman: Prof. Dr. İbrahim Hatiboğlu
Kabul Tarihi: 23/08/2017	Sayfa Sayısı: VII+89
Anabilimdalı: Temel İslâm Bilimleri	Bilimdalı: Temel İslâm Bilimleri
Kur'ân-ı Kerîm'deki 114 sûre içinde elli dördüncü sırada yer alan Kamer sûresi, Mekke olması sebebiyle daha çok İslâm'a davet ve müşriklere yönelik dehşetli kıyâmet tasvirleri içermektedir. İnanmayanlar üzerindeki etkisini artırmak maksadıyla da inkârlarından dolayı helâke uğrayan geçmiş kavimlerin kıssalarına geniş yer verilmiştir. Bu çalışma, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın konusu, önemi, yöntemi ve kaynakları hakkında bilgi verilen giriş bölümünün ardından, birinci bölümde Kamer sûresi manaya etki etmeyen Kur'ân ilimleri açısından incelenerek tanıtılmaya çalışılmıştır. Tezin asıl konusunu teşkil eden ikinci bölümde ise âyetlerin doğru ve tam anlaşılmasını sağlayacak ilimlerinden yararlanılarak sûre incelenmiştir. Son bölümde ise Kamer sûresi, temel tefsir kaynakları ve ikinci bölümden elde edilen veriler çerçevesinde tefsir edilmeye gayret edilmiştir.	
Anahtar kelimeler: Kur'ân, sûre, Kamer, inşikâk, Kur'ân ilimleri.	

Yalova University Insitute of Social Sciences Master Thesis Abstract

Thesis Title: <i>The Surah of al-Qamar in terms of Qur’anic sciences and its commentary</i>	
Thesis Autor: Enise Osmanoglu BENGI Advisor: Prof.Dr. İbrahim Hatiboglu	
Date of Acceptance: 23/08/2017	Total Number of Pages: VII+89
Deparment: Basic Islamic Sciences	Field of Study: Basic Islamic Sciences
The Surah of al-Qamar that is 54th of the 114 surah in the Qur’an, due to being Makkî rather contains, invitations to Islam and descriptions of terrible resurrection day against the polytheists. It is given a wide range of the story of the previous tribes which perished due to their denial to improve its effectiveness on them. The present work consists of introduction and three chapters. After the introduction chapter which gives information about subject, aim, importance and sources of research, in the first chapter the surah of al-Qamar was attempted to be introduced in terms of Quranic sciences which ineffective meaning. In the second chapter which constitutes the main theme of the work, the surah was examined by science providing full and accurate understanding. In the last chapter, the surah was tried to comment in the frame of basic commentary sources and obtained. data from second chapter.	
Key Words: Qur’an, Surah, Qamar, cleft, Qur’anic sciences.	

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN KONUSU, ÖNEMİ, YÖNTEMİ, KAYNAKLARI

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE SINIRLARI

İnsanlığı bâtıldan uzaklaştırıp hakka yöneltme gâyesiyle yüce Allah tarafından kıyâmete kadar geçerli bir mûcize olarak inzâl edilen Kur'ân-ı Kerîm, hayatın her alanını kapsayacak öğüt ve yönlendirmeler içermektedir. Kelâmın tam anlaşılabilmesi ve doğru uygulanabilmesi için Hz. Peygamberin (s.a.v.) tebliğ vazifesinin yanında muhâtablarına inen âyetleri tebyîn görevini de üstlenmesiyle ilk tefsir faaliyetleri başlamış, ardından sahâbe-i kirâm ve sonrasındaki nesillerin âlimleri tarafından da büyük bir titizlikle devam ettirilmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm üzerine yapılan tefsir faaliyetlerine katkı sağlamak maksadıyla başvurulmuş alanlar süreç içerisinde sistematikleşmiş ve 'ulûmu'l-Kur'ân adı verilen müstakil ilim dalları ortaya çıkmıştır. Her biri âyetlerin doğru tefsir edilmesi noktasında vazgeçilmez olup, müfessirin bu ilim dallarına başvurmadan tefsir ameliyesi yürütmesi imkânsızdır.

Bu çalışma, Mekke döneminde müşriklerin Hz. Peygamberden (s.a.v.) bir mucize istemeleri üzerine ayın yüce Allah tarafından ikiye yarılmasının ardından indirilen ve müşrikleri küfürden vazgeçirip imâna yönlendirmek maksadıyla önceki ümmetlerden inkârları sebebiyle helâke uğrayan kavimlerin kıssalarına tafsîlâtlarıyla yer vererek inanmamaları durumunda karşılaşacakları azâb hususunda onları uyaran Kamer sûresi üzerine gerçekleştirilmiştir. Son dönemlerde sıklıkla yapılan salt tefsir çalışmalarının dışına çıkıp sûre, Kur'ân ilimleri açısından ele alınarak anlaşılmaya gayret edilmiştir.

Kamer sûresinin mâhiyetini doğru kavramak maksadıyla ilk bölümde kimliğine dair Kur'ân ilimlerine yer verilmişken, ikinci bölümde ise manasını tam anlamaya yönelik ilim dalları incelemeye alınmıştır. Elbetteki 'ulûmu'l-Kur'ân konularının yalnızca bu çalışmadakilerle sınırlı olduğunu söylemek mümkün değildir. Ancak araştırmanın kapsamının buna imkân vermemesi hasebiyle, sadece temel kaynaklarında Kamer sûresine dair kâfi miktarda bilginin bulunduğu konulara değinilmiştir.

II. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE GÂYESİ

Son yıllarda yapılan tefsir çalışmalarında sûreler ya konulu tefsir altında içeriğindeki belirli bir mesele üzerinden ele alınmakta ya da yalnızca tümüyle tefsir

edilmektedir. Sûrenin bir bütün şeklinde incelenmesini engelleyen bu yönetime karşılık bu çalışmada Kur'ân-ı Kerîm'in noksansız anlaşılması ve tefsir edilmesine imkân sağlayan Kur'ân ilimleri kullanılarak, sûre hiçbir kapalılık bırakılmadan ele alınmaya gayret edilmiştir.

Çalışmanın sonucunda, ulûmu'l-Kur'ân'dan elde edilen verileri Kamer sûresinin tefsirine uygulayarak sûreyi tanıtmak, içerisinde bulunan anlam kapalılıkları ve ihtilafları bu ilimler penceresinden bakarak açığa çıkartmak ve sûre tefsiri hususunda bir örneklik teşkil etmek hedeflenmektedir. Böylelikle Kur'ân ilimlerinin ve kaynaklarının âyetlerin tefsirine uygulanmasının imkânı anlaşılmış olacaktır.

III. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI

Kamer sûresini Kur'ân ilimleri üzerinden tefsir etmeyi amaçlayan bu çalışma üç bölümden müteşekkildir. Birinci bölümün başlangıcında, klasik/modern tefsir kaynaklarının yanında Elmalılı Hamdi Yazır'ın (1878-1942) *Kur'ân-ı Kerîm ve Yüce Meâlî*, Hasan Basri Çantay'ın (1887-1964) *Kur'ân-ı Hâkîm ve Meâl-i Kerîmi*, Ömer Nasûhi Bilmen'in (1882-1971) *Kur'ân-ı Kerîm Meâlî Âlisi ve Tefsîri* adlı meâl kaynakları kullanılarak özgün şekilde hazırlanan ve kelime tercümesinden ziyâde âyetlerin daha iyi anlaşılmasına imkân vermesi amaçlanan bir meâl yer verilmiştir. Ardından da sûrenin manasına etki etmeyen dış özelliklerini tasvire yarayan Kur'ân ilimleri ele alınarak, başta Celâleddîn es-Suyûtî'nin (v. 911/1505) *el-İtkân fî 'ulûmi'l-Kur'ânı* ve ez-Zerkeşî'nin (v. 794/1392) *el-Burhân fî 'ulûmi'l-Kur'ânı* olmak üzere klasik Kur'ân ilimleri kitaplarının yanında, sûreler hakkında bilgi veren modern dönem âlimlerinden Abdülmüte'âl es-Sa'idî'nin *en-Nazmu'l-fennî fî'l-Kur'ânı* ve Cum'a Ali Abdülkâdir'in *Me'âlimü süveri'l-Kur'ân ve İttihâfâtü Dürerihi* adlı eserlerinden yararlanılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde yine *el-İtkân* ve *el-Burhân* temel alınarak bunların dışındaki müstakil 'ulûmu'l-Kur'ân kitapları kullanılmış ve sûrenin tümüyle anlaşılabilmesini sağlamak üzere başlıca meselelere değinilmiştir. Kaynaklarda tefsir metnine dâhil edilerek icmâlen değinilen konular, ayrı başlıklar halinde incelenerek hem meselenin tam idrâki sağlanmış hem de öncesinde ilim dalı hakkında verilen bilgilerle de Kur'ân ilimleri tanıtılmıştır.

Araştırmanın son kısmında ise, ikinci bölümde incelenen ilim dallarından elde edilen sonuçlar da kullanılarak tefsir kitapları incelenerek sûre bütünüyle açıklanmaya ve akıllarda karışıklığa sebebiyet veren mevzular aydınlığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Bu aşamada da sûre, kendi içinde konu bütünlüğü arz eden yedi bölüm halinde tefsir edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMER SÛRESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

I. SÛRE METNİ VE MEÂLİ

اِفْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ ﴿١﴾ وَاِنْ يَرَوْا آيَةً يُعَرِّضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ ﴿٢﴾ وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ وَكُلُّ أَمْرٍ مُّسْتَقَرٌّ ﴿٣﴾ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنَ الْآنْبَاءِ مَا فِيهِ مُزْدَجَرٌ ﴿٤﴾ حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ فَمَا تُغْنِ النُّذُرُ ﴿٥﴾ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ إِلَى شَيْءٍ نُكْرٍ ﴿٦﴾ خُشْعًا أَبْصَارُهُمْ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُّنتَشِرٌ ﴿٧﴾ مُهْطِعِينَ إِلَى الدَّاعِ يَقُولُ الْكَافِرُونَ هَذَا يَوْمَ عَسِرٍ ﴿٨﴾ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا وَقَالُوا مَجْنُونٌ وَازْدَجَرَ ﴿٩﴾ فَدَعَا رَبُّهُ آتَى مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرَ ﴿١٠﴾ فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُّنْهَمِرٍ ﴿١١﴾ وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَى أَمْرٍ قَدْ قُدِرَ ﴿١٢﴾ وَحَمَلْنَاهُ عَلَى ذَاتِ أَلْوَاحٍ وَدُسْرٍ ﴿١٣﴾ تَجْرَى بِأَعْيُنِنَا جَزَاءً لِّمَن كَانَ كُفِرَ ﴿١٤﴾ وَلَقَدْ تَرَكْنَاهَا آيَةً فَهَلْ مِنْ مُّذَكِّرٍ ﴿١٥﴾ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿١٦﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُّذَكِّرٍ ﴿١٧﴾ كَذَّبَتْ عَادُ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿١٨﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي يَوْمِ نَحْسٍ مُّسْتَمِرٍّ ﴿١٩﴾ تَنْزِعُ النَّاسَ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ مُّنْقَعِرٍ ﴿٢٠﴾ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٢١﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُّذَكِّرٍ ﴿٢٢﴾ كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِالنُّذُرِ ﴿٢٣﴾ فَقَالُوا أَبَشَرًا مِنَّا وَاحِدًا نَّتَّبِعُهُ إِنَّا إِدَّا لَفِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ ﴿٢٤﴾ أَلْقَى الذِّكْرُ عَلَيْهِ مِنْ بَيْنِنَا بَلْ هُوَ كَذَّابٌ أَشِرٌ ﴿٢٥﴾ سَيَعْلَمُونَ عَذَابَ الْكَذَّابِ الْآشِرِ ﴿٢٦﴾ إِنَّا مُرْسِلُوا النَّاقَةَ فِتْنَةً لَهُمْ فَارْتَقِبْهُمْ وَاصْطَبِرْ ﴿٢٧﴾ وَتَبَيَّنَ أَنَّا الْمَاءَ قِسْمَهُ بَيْنَهُمْ كُلُّ شِرْبٍ مُّحْتَضَرٌ ﴿٢٨﴾ فَتَنَادَوْا صَاحِبَهُمْ فَتَعَاطَى فَعَقَرَ ﴿٢٩﴾ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٠﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَةً وَاحِدَةً فَكَانُوا كَهَشِيمِ الْمُخْتَطِرِ ﴿٣١﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُّذَكِّرٍ ﴿٣٢﴾ كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالنُّذُرِ ﴿٣٣﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا إِلَّا آلَ لُوطٍ نَّجَّيْنَاهُمْ بِسَحَرٍ ﴿٣٤﴾ نِعْمَةٌ مِنْ عِنْدِنَا كَذَلِكَ تَجْزِي مَنْ شَكَرَ ﴿٣٥﴾ وَلَقَدْ أَنْذَرَهُمْ بَطْشَتَنَا فَتَمَارَوْا بِالنُّذُرِ ﴿٣٦﴾ وَلَقَدْ رَاودُوهُ عَنْ صَيفِهِ فَطَمَسْنَا أَعْيُنَهُمْ فَدُوقُوا عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٧﴾ وَلَقَدْ صَبَّحَهُمْ بُكْرَةً عَذَابٌ مُّسْتَقَرٌّ ﴿٣٨﴾ فَدُوقُوا عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٩﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُّذَكِّرٍ ﴿٤٠﴾ وَلَقَدْ جَاءَ آلَ فِرْعَوْنَ النُّذُرُ ﴿٤١﴾ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كُلِّهَا فَآخَذْنَاهُمْ أَخَذَ عَزِيزٍ مُّقْتَدِرٍ ﴿٤٢﴾ أَكْفَارُكُمْ خَيْرٌ مِنْ أُولَافِكُمْ أَمْ لَكُمْ بَرَاءَةٌ فِي الزُّبُرِ ﴿٤٣﴾ أَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ جَمِيعٌ مُّنتَصِرُونَ ﴿٤٤﴾ سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ ﴿٤٥﴾ بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ أَذْهَى وَآمَرُ ﴿٤٦﴾ إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ ﴿٤٧﴾ يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَى وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ ﴿٤٨﴾ إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ ﴿٤٩﴾ وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَاحِدَةٌ كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ ﴿٥٠﴾ وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا أَشْيَاعَكُمْ فَهَلْ مِنْ مُّذَكِّرٍ ﴿٥١﴾ وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الزُّبُرِ ﴿٥٢﴾ وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُّسْتَطَرٌ ﴿٥٣﴾ إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَهَرٍ ﴿٥٤﴾ فِي مَقْعَدٍ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِكٍ مُّقْتَدِرٍ ﴿٥٥﴾

(1) Kıyâmet saati çok yaklaştı ve (bunun alâmeti olarak da Hz. Peygamberin (s.a.v.) bir mucizesi olmak üzere) ay ikiye yarıldı. (2) (Kâfirler) herhangi bir mucize görseler yüz çevirir ve bu süregelen bir sihirdir derler. (3) Ve onlar (Allah ve diniyle alâkalı her şeyi) tekdiz edip kendi hevâlarına tâbî oldular. (Hâlbuki) her işin varacağı yer takdir edilmiştir. (4) Andolsun ki onlara (Kur'an'da, ibret alacakları, dünya ve ahiret saadetini kazandıracak, geçmiş ve gelecekte bahsedene) sapıklık ve küfürden caydırarak bilgi ve haberler gelmiştir. (5) (Kur'an'ın içerisinde gelen bu haberler sağlamlık ve tesir bakımından) en üst dereceye ulaşmış bir hikmettir. Fakat bu uyarı ve tehditler onlara fayda sağlamaz. (6) O halde sen (ibret almayan) o kimselerden yüz çevir. Davetçi (İsrâfil'in, daha önce misli görülmemiş) o dehşete düşüren şeye çağırdığı gün. (7) (Öyle bir gün ki, insanlar) gözleri korkudan düşmüş bir halde, sanki dağılmış çekirgeler gibi kabirlerinden çıkacaklardır. (8) (O gün kâfirler, sağa sola

bakmadan) boyunlarını davet ediciye (İsrâfil'e) uzatıp (sûratli bir şekilde yürüyerek), bugün çok zorlu bir gündür derler. **(9)** Bunlardan (kâfirlerden) önce Nûh kavmi de peygamberleri olan kulumuzu (Nûh'u) yalanlayıp "delidir" dediler ve O, (risâletini tebliğ etmekten) vazgeçmeye zorlandı. **(10)** Bunun ardından Nûh Rabbine: "şüphe yok ki ben mağlûbım. (Galip gelip dinin adına intikam alabilmem için) bana yardım et!" diye niyazda bulundu. **(11)** Biz de göğün kapılarını nehir gibi devamlı akan bir su ile açtık (pek müthiş bir yağmur yağdırdık.) **(12)** Ve yeri de pınarlar gibi fişkırttık. Artık (yerden fişkırtılan ve gökten indirilen her iki) su, takdir edilmiş (boğarak helâk etme) işine binâen birbirine kavuşuverdi. **(13)** Ve O'nu (Nûh'u ve imân edenleri) tahtadan levhalar ve çividen inşâ edilmiş basit bir gemi üzerinde taşıdık. **(14)** (gemi), inkâr (ve tezkîb) edilene (Nûh'a) bir mükâfat olarak, bizim gözetimimizde akıp gidiyordu. **(15)** Andolsun ki, biz onu (gemiye herkesin düşünüp ibret alacağı) bir delil olsun diye geride bıraktık fakat bundan ibret alan kimse yoktur. **(16)** (Biz bu geminin kalıntılarını bıraktık ki insanlar) benim azabım ve korkutmam ne derece büyük ve şaşırtıcıdır (görsünler). **(17)** Yemin olsun ki biz Kur'an'ı (anlaşıp üzerinde düşünülün diye) kolaylaştırdık. Ondan öğüt alan yok mu? (herkesin düşünüp ibret alması gerekirken bundan öğüt alan kimse yoktur.) **(18)** Âd kavmi de (peygamberleri Hûd'u) yalanladı. (Biz de onları helâk edip ardında kalıntılar bıraktık ki insanlar) benim azâbım ve korkutmamın ne derece büyük ve korkutucu olduğunu görsünler. **(19)** Şüphesiz ki biz, onların üzerine, (haklarında) uğursuz ve (uğursuzluğu) devam eden günde çok gürültülü soğuk bir rüzgâr gönderdik. **(20)** (O rüzgâr) insanları, kökünden sökülmüş hurma kütükleri gibi (helâk edip) yere seriyordu. **(21)** (Âd kavmi, bu musibetten sonra) benim azâbım ve korkutmamın ne derece büyük ve korkutucu olduğunu görsünler. **(22)** Yemin olsun ki biz Kur'an'ı (anlaşıp üzerinde düşünülün diye) kolaylaştırdık. Ondan öğüt alan yok mu? (herkesin düşünüp ibret alması gerekirken bundan öğüt alan kimse yoktur.) **(23)** Semûd (kavmi, kendilerini azâb ile korkutan tüm) uyarıları yalanladı. **(24)** Dediler ki: bizden biri olan (sıradan) bir beşere mi uyacağız? Şüphe yok ki, biz o vakit bir sapıklık (delâlet) ve çılgınlık içinde (bulunmuş) oluruz. **(25)** Zikir (vahiy), bizim aramızdan O'na mı verildi? Hayır, (vahyin ona verilmesi söz konusu olamaz) bilakis O, mağrur ve aşırı yalancıdır. **(26)** Yakında onlar, aşırı yalancı ve şımarığın kim olduğunu bileceklerdir. **(27)** Şüphesiz biz, onlara bir fitne (imtihan) olması için dişi deveyi göndericiyiz. Şimdi seni onları (ne yapacaklarını) gözetle ve (Allah'ın emri gelinceye kadar acele etmeyip, sana yaptıkları eziyetlere) sabret. **(28)** Ve onlara, suyun (dişi deveyle) aralarında taksim edildiğini haber ver. (Deve ve onlar) her içme sırasında (nöbet kendilerinde olduğunda, suyun başında) hazır bulunsunlar. **(29)** (Deve ile suya ortak olmaktan sıkıldıklarında, deveyi öldürmeye azmettirmek için Semûd kavminin en cüretkârı olan Kudâr bin Sâlif adındaki arkadaşlarını çağırdılar. O da silahına sarılarak (deveyi ayaklarından kesip) yere serdi. **(30)** (Semûd kavmi yaptıkları bu ahlaksızlıktan sonra) benim azâbım ve korkutmamın ne derece büyük ve korkutucu olduğunu görsünler. **(31)** Muhakkak ki biz onlar üzerine (her yeri etkisi altına alan korkunç bir) ses gönderdik de hemen hayvan ağılına konan kuru çalı çırpı gibi oluverdiler. **(32)** Yemin olsun ki biz Kur'an'ı (anlaşıp üzerinde düşünülün diye) kolaylaştırdık. Ondan öğüt alan yok mu? (herkesin düşünüp ibret alması gerekirken bundan öğüt alan kimse yoktur.) **(33)** Lût (kavmi, kendilerini azâb ile korkutan tüm) uyarıları yalanladı. **(34)** Şüphe yok biz, onların üzerine (yerlerden taş koparıp onlara fırlatan şiddetli) bir rüzgâr gönderdik (böylece helâk oldular). Ancak (hanımı hariç, aile efradından imân edenlerle, diğer müminlerden müteşekkil) Lût'un âlini seher vakti kurtardık. **(35)** Tarafımızdan bir nimet olarak (kurtardık onları). İşte biz, (iman ve itâatle) şükredeni, böyle (tasavvur edilemeyecek şekilde) mükâfatlandırırız. **(36)** Andolsun ki, Lût, (şiddetli biz azâb ile) yakalayacağımız hususunda onları uyarmıştı. Fakat onlar (bu korkutma ve tehditlerden şüphe ederek tüm) uyarıları yalanladılar. **(37)** Andolsun ki onlar, (Lût'un) misafirlerinden de murâd almak için baskı yaptılar. Biz de onların gözlerini silme kör ettik. "Haydi, benim azâbımı ve uyarmamı tadın!" (dedik). **(38)** Yemin olsun ki, onları, sabahleyin erkenden, (cehenneme girinceye kadar yakalarını asla bırakmayacak ve onları her taraflarından ihâta eden) daimî bir azâb yakalayiverdi. **(39)** "Haydi benim azâbımı ve uyarmamı tadın!" (dedik). **(40)** Yemin olsun ki biz Kur'an'ı (anlaşıp üzerinde düşünülün diye) kolaylaştırdık. Ondan öğüt alan yok mu? (herkesin düşünüp ibret alması gerekirken bundan öğüt alan kimse yoktur.) **(41)** Andolsun ki Firavun'un hânedanlığına da (korkutucu

ve müjdeleyici) uyarılar gelmişti. (42) Onlar (firavun hânedanlığı), bizim âyetlerimizin (ve delillerimizin) hepsini tekzîb ettiler. Biz de onları, (çok kuvvetli ve) kudretli azizin yakalayışıyla yakaladık. (43) (Ey Kureyş ehli), sizin kâfirleriniz sizden öncekilerden (Nûh, Hûd, Sâlih, Lût ve Firavun kavimlerinin kâfirlerinden maddî ve mânevî olarak) daha mı hayırlıdır? (Hayır değildir). Semâvî kitaplarda sizin için bir berâat de yoktur. (Sizden önceki kâfirlerden daha iyi olmamanıza rağmen nasıl olur da kendinizi, Allah'ın sizi helâk etmesi hususunda emniyette sayarsınız?) (44) Yoksa onlar, (kendilerinden önceki kavimler kadar güçlü olmadıkları halde), biz birbiriyle yardımlaşıp (peygamberlerden) intikam alan bir toplum mu diyorlar? (45) (İyi bilsinler ki), yakında o cemiyet (birlikleri) bozulacak ve arkalarını dönüp kaçacaklardır. (46) Daha doğrusu, (dünyadaki azâblarından sonra), onlara asıl vâdedilen (azâb) saattir (kıyâmettir). O kıyâmet saatinin azâbı ise daha korkunç (dehşetli) ve daha acıdır. (47) Muhakkak ki günahkârlar (mücrimler, suçlular dünyada) sapıklık ve (âhirette) çılgın ateşler içindedirler. (48) O gün (cehennemde) yüzleri üzerine ateşte sürüneceklerdir. (Ve kendilerine) “tadin cehennemin dokunuşunu” (denilecektir). (49) Şüphesiz ki biz, her şeyi bir kader ile (bir ölçüye bağlı olarak) yarattık. (50) Ve bizim emrimiz (murâd ettiğimiz), göz değmesi gibi birdir (süatlidir, bir anda vuku bulur). (51) Ve Andolsun ki (ey müşrikler), biz (önceki ümmetlerde bulunan sizin küfürde) benzerlerinizi helâk ettik. Ondan öğüt alan yok mu? (Herkesin düşünüp ibret alması gerekirken bundan öğüt alan kimse yoktur. (52) Bununla birlikte yaptıkları her şey kitaplarda (amel defterlerinde) mevcuttur. (53) Ve (yaptıkları) küçük büyük her şey (bu kitaplarda) satır satır (ayrıntılarıyla) yazılmıştır. (54) Şüphesiz ki günah ve küfürden sakınanlar (muttakiler), cennetler ve nehirlerin içerisindeyler. (55) (O kimseler), çok büyük kudret ve sonsuz mülk sâhibi olanın (Allah'ın) huzurundaki, (nâil olanın râzı olacağı) doğruluk makamındadırlar.¹

II. SÛRENİN ADI

Kamer sûresi, ayın yarılmasından bahseden ilk âyette, her hangi bir evresine işaret etmeksizin ay mânâsına gelen ‘kamer’ kelimesi sebebiyle bu şekilde adlandırılmıştır.² Cum'a Ali Abdulkâdir, sûreye verilen bu ismin tevkîfî olduğunu ve genellikle tefsir kitapları ve mushaflarda böyle anıldığını belirtirmiştir.³ Ebû 'Îsâ et-Tirmizî (v. 279/892)

¹ Bkz. Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, (nşr. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî), Kahire: Dâru Hicr li't-Tabâ'at ve'n-Neşr ve't-Tevzî' ve'l-İ'lân 1422/2001, XXII, 103-167; Râzî, Ebu Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-, *Mefâtihu'l-gayb*, Beyrut: Dâru'l-Fikr li't-Tabâ'at ve'n-Neşr ve't-Tevzî' 1401/1981, XXIX, 29-82; İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' 'Îmâdüddîn İsmâ'il b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Âzîm*, (nşr. Mustafa es-Seyyid Muhammed ve dğr.), Kahire: Müessesetü Kurtuba 1421/2000, XIII, 286-311; İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî, *Tefsîrû'tahrîr ve't-tenvîr*, Tunus: Dâru Tunusiyye li'n-Neşr 1984, XXVII, 166-229; Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Kur'ân-ı Kerîm ve Yüce Meâli*, Ankara: Kılıç Yayın ve Dağıtım 2013, s. 372-375; Çantay, Hasan Basri, *Kur'ân-ı Hâkîm ve Meâl-i Kerîm*, on birinci baskı, İstanbul: Elif Ofset Tesisleri 1980, s. 979-987; Bilmen, Ömer Nasûhi, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli Âlisi ve Tefsîri*, İstanbul: Bilmen Yayınevi 1990, VII, 3543-3563.

² Zuhaylî, Vehbe, *et-Tefsîrû'l-münîr fî'l-'akîde ve's-şerî'a ve'l-menhec*, ikinci baskı, Beyrut: Dâru'l-Fikrî'l-Mu'âsır 1418, XXVII, 142; Sa'idî, Abdulmüte'âl es-, *en-Nazmu'l-fennî fî'l-Kur'ân*, Kahire: Mektebetü'l-Adâb 1992, s. 300; Yaşaroğlu, M. Kâmil, “Kamer Sûresi”, *DİA*, Ankara: TDV Yayınları 2001, XXIV, 276.

³ Abdülkâdir, Cum'a Ali, *Me'âlimü süveri'l-Kur'ân ve İttihâfâtü Dürerihi*, ikinci baskı, 1428/2007, II, 185.

de *Sünenü't-Tirmizî* diye meşhur el-*Câmi'u's-sahîh*'inin “Kitâbü't-Tefsîr”inde sûreden bahsederken ‘sûretü'l-Kamer’ başlığını kullanmayı tercih etmiştir.⁴

Kamer sûresinin adıyla ilgili olarak diğer bir kullanım da sûrenin bu iki kelimeyle başlaması sebebiyle ‘İkterabeti’s-Sâ’a’ şeklindedir.⁵ Modern dönem müfessir ve âlimlerinden Tâhir İbn Âşûr (1879-1973), sûrenin selef arasında bu şekilde adlandırıldığını zikrederek sahâbeden Ebû Vâkıd el-Leysi’nin (v. 68/687-88), Hz. Peygamber’in (s.a.v.) Kurban ve Ramazan bayramı namazlarında Kâf ve İkterabeti’s-Sâ’a sûrelerini okuduğu şeklindeki ifadelerini⁶ nakletmek suretiyle görüşünü desteklemiştir.⁷ İmâm Buhârî’de (v. 256/870) *Sahîh-i Buhârî* adlı hadîs kitabının “Kitâbü't-Tefsîr”inde Kamer sûresinin tefsîriyle alâkalı rivâyetleri ‘sûretü İkterabeti’s-Sa’a’ başlığı altında nakletmiştir.⁸ Aynı şekilde Muhammed Cerîr et-Taberî (v. 310/923) *Câmi'u'l-Beyân* adlı tefsir eserinde, sûreye ayırdığı bölüme ‘sûret-ü İkterabeti’s-Sa’â’ başlığını koymuştur.⁹ Cum’a Ali Abdulkâdir, sûreye verilen bu adın içtihadî olduğunu ve bizzat Hz. Peygamber’den (s.a.v.) sûrenin bu şekilde isimlendirildiğine dair bir rivâyet bulunmadığını bildirmiştir.¹⁰

Celâleddîn es-Suyûtî (v. 911/1505), *el-İtkân* adlı eserinde birden fazla ismi bulunan sûreler hakkında bilgi verdiği bölümde, sûrenin asıl ismi olarak ‘İkterabet’ başlığını tercih etmiş ve sûrenin ‘Kamer’ şeklinde bir isminin daha bulunduğunu belirtmiştir.¹¹ Meşhur

⁴ Tirmizî, Ebû ‘İsâ Muhammed b. ‘İsâ b. Sevre et-, *Câmi'u't-Tirmizî*, Riyad: Dâru’s-Selâm li’n-Neşri ve’t-Tevzî’ 1420/1999, “Tefsîr”, 54.

⁵ Abdülkâdir, *Me’âlimü süveri'l-Kur’ân*, II, 186.

⁶ Müslim, Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysâbûrî, *Sahîhu Müslim*, üçüncü baskı, Beyrut: Dâru Kurtuba 1430/2009, “Salâtü'l-‘ideyn”, 3 (hadis no: 14-15); İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, *Sünenü İbn Mâce*, Riyad: Dâru’s-Selâm li’n-Neşri ve’t-Tevzî’ 1430/2009, “İkâmetü’s-salavât”, 157 (hadis no: 1282); Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş’as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *Sünenü Ebî Dâvûd*, üçüncü baskı, Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-‘İlmiyye 1428/2007, “Salât”, 246 (hadis no: 1154); Tirmizî, “el-Cum’a”, 33 (hadis no: 533-534); Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şu’ayb b. Alî en-, *Sünenü’n-Nesâî*, Riyad: Dâru’s-Selâm li’n-Neşri ve’t-Tevzî’ 1430/2009, “Salâtü'l-‘ideyn”, 12 (hadis no: 1568).

⁷ İbn Âşûr, *Tefsîrü't-tahrîr ve't-tenvîr*, XXVII, 165.

⁸ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâ‘îl b. İbrâhîm el-Cu‘fî el-, *Sahîhu'l-Buhârî*, ikinci baskı, Riyad: Dâru’s-Selâm li’n-Neşri ve’t-Tevzî’ 1419/1999, ‘Kitâbü't-Tefsîr’, 54.

⁹ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XXII, 103.

¹⁰ Abdülkâdir, *Me’âlimü süveri'l-Kur’ân*, II, 186.

¹¹ Suyûtî, Ebû'l-Fadl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-, *el-İtkân fî ‘ulûmî'l-Kur’ân*, (nşr. Ahmed b. Alî), Kahire: Dâru’l-Hadîs 1427/2006, I, 179.

muhaddis Beyhakî (v. 458/1066), *Şu‘abü’l-Îmân*’ında, sûrelerin fazîletlerinden bahsederken, Kamer sûresi hakkında İbn Abbas’tan, Hz. Peygamberin (s.a.v.), ‘İkterabet’ sûresinin Tevrat’ta ‘Mübeyyida’ olarak anıldığı, çünkü bu sûrenin, yüzlerin karardığı günde, sahibinin yani okuyucusunun yüzünü ağarttığı şeklindeki hadîsini nakletmiş ancak hadisin münker olduğunu belirtmiştir.¹² Âlûsî de (v. 1270/1854) sûrenin aynı zamanda ‘İkterabet’ diye de isimlendirildiğini zikretmiş ve İbn Abbas’ın sözü geçen rivâyetini nakletmiştir.¹³ İbn Âşûr (1879-1973), sûre hakkında bilgi verirken, başlangıçtaki ilk kelimeye atıfla ‘İkterabet’ şeklinde bir isminin daha kullanıldığını bildirmiştir.¹⁴

Sûrenin adıyla ilgili bu üç kullanım dışında, Cum‘a Ali Abdulkâdir, hicrî 13. yy. da yazılmış bir mushafta sûre ismi için ‘Sûretü’s-Sa‘â’ şeklinde bir kullanıma rastladığını ancak, henüz başka hiçbir kaynakta müfessirlerin bu şekilde bir adlandırmasına vâkıf olmadığını bildirmiştir. Müellif, sözünü ettiği bu mushafın, Melik Su‘ûd Üniversitesi’nde 382 numarayla kayıtlı olduğu bilgisini vermiştir.¹⁵

Sonuç olarak, sûrenin adıyla ilgili ‘Kamer’, ‘İkterabeti’s-Sa‘â’ ve ‘İkterabet’ şeklinde üç farklı yaygın kullanım bulunduğunu söylemek mümkündür. Sûrenin adı hususundaki rivâyetler ve âlimlerin görüşlerinden de anlaşılacağı üzere, kullanılan isimlerin tümü, sûrenin ilk âyetinde sözü geçtiği için tercih edilmiştir.

III. SÛRENİN İNİŞ ZAMANI VE YERİ

Kur’ân-ı Kerîm’de iniş zamanı ve yeri açısından sûreler Mekkî olanlar, Medenî olanlar, bir kısmı Mekkî bir kısmı Medenî olanlar ve ne Mekkî ne de Medenî olanlar şeklinde dört kısma ayrılmaktadır.¹⁶ Sûrelerin Mekkî ya da Medenîliği ile ilgili olarak; Mekke’de inen bütün âyetlerin Mekkî, Medîne’de inen bütün âyetlerin ise Medenî olduğu, Mekkeliler’e hitâb edenlerin Mekkî, Medîneliler’e hitâb edenlerin ise Medenî

¹² Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Alî el-, *el-Câmi‘ li şu‘abi’l-imân*, (nşr. Abdulalî Abdulhamîd Hamid), birinci baskı, Riyad: Mektebetü’r-Rüşd 2003, IV, 117 (hadis no: 2266).

¹³ Âlûsî, Ebû’s-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseyinî el-, *Rûhu’l-me‘ânî fî tefsîri’l-Kur‘ânî’l-‘Azîm ve seb‘i’l-mesânî*, (nşr. es-Seyyid Mahmûd Şükrî el-Âlûsî el-Bagdâdî), Beyrut: Dâru İhyâi’Türâsi’l-‘Arâbi ts., XXVII, 73.

¹⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, , XXVII, 165.

¹⁵ Abdülkâdir, *Me‘âlimü süveri’l-Kur‘ân*, II, 186.

¹⁶ Süyûtî, *el-İtkân*, I, 48.

olduğu veya yaygın kanaate göre nâzil olduğu yere bakılmaksızın hicretten önce inenlerin Mekkî, hicretten sonra inenlerin Medenî olduğu şeklinde üç farklı görüş vardır.¹⁷ Mekkî-Medenî sûrelerin sayısı konusunda, sûrelerin seksen altısının Mekkî, yirmi sekizinin Medenî olduğu şeklinde de yaygın görüşün bulunduğu ifade edilmekle birlikte,¹⁸ Zerkeşî (v. 794/1392) sûrelerin seksen beşinin Mekkî, yirmi dokuzunun Medenî olduğunu,¹⁹ Suyûtî (v. 911/1505) ise, sûrelerin seksen ikisinin Mekkî, yirmisinin Medenî, on ikisinin ise ihtilâflı olduğunu bildirmiştir.²⁰

Kamer sûresinin Mekkî olduğu hususunda, âlimlerin büyük çoğunluğu tarafından ittifâk sağlanmış olmakla birlikte,²¹ iniş zamanının tam tespitiyle ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Nüzûl zamanı ve Mekkîliği hususunda en yaygın rivâyetlerden biri İbn Abbas'ın bu sûrenin Mekke'de indiği şeklindeki rivâyeti²² diğeri ise Hz. Âişe'nin Mekke'de oyun oynayan bir kız çocuğu iken, Hz. Peygambere “بَلِّ السَّاعَةَ مَوْعِدُهُمُ وَالسَّاعَةُ”/Hayır, kıyamet onların (göreceği asıl azabın) vaktidir. Kıyamet (azabı) ise daha müthiş ve daha acıdır”²³ âyetinin indiği şeklindeki rivâyetidir.²⁴ Muhammed Seyyid Tantâvî (1928-2010), sûrenin nüzûlünün peygamberliğin ilk yıllarında gerçekleştiği görüşünün âlimler arasında genel kabul gördüğünü, ancak bazılarının ise nüzûlün, hicretten önceki beş yıllık süre içinde vukû bulduğu yönünde fikir beyân ettiklerini

¹⁷ Süyûtî, *el-İtkân*, I, 49; Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısırî el-Minhâcî ez-, *el-Burhân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, (nşr. Muhammed Ebû'l-fadl İbrâhîm), Kahire: Mektebetü Dâru't-Türâs ts., I, 132.

¹⁸ Birışık, Abdülhamit, “Sûre”, *DİA*, Ankara: TDV Yayınları 2009, XXXVII, 539.

¹⁹ Zerkeşî, *el-Burhân*, I, 193.

²⁰ Süyûtî, *el-İtkân*, I, 33.

²¹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, XXVII, 165; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, XXVII, 73; Süyûtî, *el-İtkân*, I, 52; Zerkeşî, *el-Burhân*, I, 136; Tantâvî, Muhammed Seyyid, *et-Tefsîru'l-vasît li'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, (nşr. Abdurrahmân Adevi), Kahire: Dâru'l-Me'ârif, t.s, XIV, 93; Sa'îdî, *en-Nazmu'l-fennî fî'l-Kur'ân*, s. 300; Abdülkâdir, *Me'âlimü süveri'l-Kur'ân*, II, 184.

²² Nehhâs, Ebû Câ'fer Ahmed b. Muhammed b. İsmâîl el-Murâdî el-Mısırî en-, *Kitâbü'n-nâsîh ve'l-mensûh*, (nşr. Süleyman b. İbrâhîm b. Abdullah el-Lâhim), Beyrut: Müessesetü'r-Risâle 1412/1991, III, 20.

²³ el-Kamer 54/46.

²⁴ Buhârî, 'Fedâilü'l-Kur'ân', 6 (hadis no: 4993).

söylemiştir.²⁵ Zeki Duman (1952-2013) ise, sûrenin nüzûl tarihiyle ilgili daha kesin bir ifâde kullanarak, bi'setin dördüncü yılına tekâbül ettiğini bildirmiştir.²⁶

Kamer sûresinin nüzûl zamanı ile ilgili bir diğer görüşe ise, sûrelerin nüzûl sırasından yola çıkmak suretiyle, iniş tarihi hususunda kesin bilgiye sahip olunan sûrelerle mukâyese edilerek varılmıştır. Buna göre Kamer sûresinin Târik'dan, Târik sûresinin Beled'den, Beled sûresinin Kâf'dan sonra indiği ifade edilmiş, Kâf sûresinin nüzulünün ise Habeşistan'a hicret (m. 614) ile İsra' hâdisesi (m. 622) arasında vuku bulduğuna yer verilmiştir. Bu bilgilerden hareketle, Kamer sûresinin nüzulün de bu iki hadise arasında gerçekleştiğini söylemek mümkündür.²⁷

Tamamen Mekke'de nâzil olduğu hususunda ittifâk bulunan Kamer sûresi hakkında Mukâtil b. Süleymân (v. 150/767), Bedir günü Ebû Cehîl'in atını mahmuzlayarak safın önüne çıkıp, Muhammed ve arkadaşlarından intikâm alacağını söylemesi üzerine yüce Allah'ın, "أَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ جَمِيعٌ مُنْتَصِرُونَ/Yoksa onlar 'Biz yenilmez bir topluluğuz' mu diyorlar? سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ/Yakında o topluluk da yenilecek ve arkalarını dönüp kaçacaklar. بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ أَذْهَى وَأَمْرٌ şüphesiz daha dehşetli ve daha acıdır."²⁸ âyetlerini indirdiği şeklindeki rivâyeti²⁹ esas alarak, bunların Mekke'de değil, Bedir günü indiğini, dolayısıyla bu üç âyetin sûrenin içinde istisnâ olarak Medenî olduğunu bildirmiştir.³⁰ İbn Âşûr (1879-1973), Mukâtil b. Süleymân'ın böyle düşünmesinin sebebinin, Hz. Peygamberin (s.a.v.) bu âyetleri Bedir günü okuması olabileceğini³¹ ifâde etmiştir.

²⁵ Tantâvî, *et-Tefsîru 'l-vasît*, XIV, 93

²⁶ Duman, *Beyânü 'l-Hak: Kur'an'ın Nuzul Sırasına Göre Tefsiri*, Ankara: Fecr Yayınları 2006, I, 225.

²⁷ Sa'îdî, *en-Nazmu 'l-fennî fi 'l-Kur'ân*, s. 300.

²⁸ el-Kamer 54/44-46.

²⁹ Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-, *el-Keşşâf 'an hakâiki gavâmidî 't-Tenzîl ve 'uyûni 'l-ekâvil fi vücûhi 't-te'vîl*, (nşr. Âdil Ahmed Abdulmevcûd ve Alî Muhmmmed Mu'avvîd), Riyad: Mektebetü'l-'Abikân 1418/1998, V, 662.

³⁰ Mukâtil bin Süleymân, Ebu'l-Hasen, *Tefsîru Mukâtil bin Süleymân*, (nşr. Abdullah Mahmûd Şehâteh), Müessesetü't-Târîhi'l-'Arabî, Beyrut 1423/2002, IV, 165; Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-, *el-Câmi 'li ahkâmi 'l-Kur'ân ve 'l-Mübeyyinü limâ Tadammenehû mine's-sünneti ve âyi 'l-Furkân*, (nşr. 'Abdullâh b. 'Abdulmuhsin et-Türkî), Beyrut: Müessesetü'r-Risâle 1427/2006, XX, 103.

³¹ İbn Âşûr, *Tefsîru 't-tahrîr ve 't-tenvîr*, XXVII, 165.

Âlûsî (1270/1854), üç âyetin istisnâ olduğu ile ilgili Mukâtil'e ait görüşünün hatalı olduğunu ispatlamak için, öncelikle yukarıda zikri geçen geçen Hz. Âişe'nin bu âyetler indiğinde Mekke'de oyun oynayan küçük bir kız olduğu şeklindeki rivâyetini³² delil göstermiştir. O, söz konusu yanlışlığı ispatlamak için, Mekke'de Allah'ın “سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ/Yakında o topluluk da yenilecek ve arkalarını dönüp kaçacaklar.” âyetini indirmesinden sonra, Ömer bin el-Hattâb'ın (v.) Hz. Peygambere (s.a.v.) hangi topluluğun hezimete uğrayacağını sormasının ardından, Bedir günü O'nu Kureys yenilgiye uğradıktan sonra kılıcını kuşanmış olarak başlarında durup bu âyeti okurken gördüğü³³ şeklindeki rivâyetin de delil olabileceğini bildirmiştir.³⁴ Suyûtî (v. 911/1505) ise bu ihtilâfı izah etmek üzere, Kamer sûresinin bu âyetlerini el-İtkân'ında 'hükmü nüzûlünden sonra gelenler' bölümünde ele almış ve bu üçünün nüzûlü Mekke'de gerçekleşmişken, hükmünün Bedir günü vukû bulduğunu ifade etmiştir.³⁵

Kamer sûresinin üç âyetinin Bedir günü indiğini ve dolayısıyla Mekkî olmadığını kabul eden Mukâtil dışında başka âlimler de bulunmaktadır.³⁶ Ancak gelen rivâyetlerden de anlaşıldığı üzere, âyetlerin tamamının Mekke'de nâzil olduğu yönündeki kabuller daha doğru görünmektedir. Bu durumda, Mekke döneminde indiği halde, Bedir günü gerçekleşecek bir olay hakkında bilgi vermesi yönüyle, bu üç âyetin gaybî haberleri ihtivâ ettiğini ve Hz. Peygamberin (s.a.v.) bir mucizesi olarak aynen gerçekleştiğini söylemek mümkündür.³⁷

Sûrede Mekkî olmayan âyet bulunup bulunmadığı hususuyla ilgili bu tartışmaların yanında, hangi âyetlerin istisna olduğu hususunda da ihtilâf bulunmaktadır. Bu bağlamda, sûrenin Mekkî olmayan kısmını “سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ/Yakında o topluluk da yenilecek

³² Buhârî, 'Fedâilü'l-Kur'ân', 6 (hadis no: 4993).

³³ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XXII, 157; Taberânî, Ebû'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-, *el-Mu'cemü'l-evsat*, (nşr. Târik bin 'Avdullah b. Muhammed), Kahire: Dâru'l-Harmîn 1415/1990, IV, 145 (hadis no: 3829); Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XXII, 157.

³⁴ Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, XXVII, 73.

³⁵ Suyûtî, *el-İtkân*, I, 129.

³⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, V, 651; Mahallî, Celâeddin el-, Suyûtî, Celâeddin el-, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, Kâhire, Dârü'r-Risâle ts., s. 529.

³⁷ Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmî'l-Kur'ân*, XX, 103; Havvâ, Sa'id, *el-Esâs fi't-tefsîr*, Kâhire: Dâru's-Selâm 1424, X, 5616.

ve arkalarını dönüp kaçacaklar”³⁸ âyetiyle sınırlı tutanlar olduğu gibi,³⁹ bazı âlimler de bahsi geçen bu âyetlerin dışında, sûrenin “انَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَهَرٍ”/Takvâ sahipleri cennetlerde ve ırmak kenarlarındadır. فِي مَقْعَدٍ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِكٍ مُّقْتَدِرٍ/Doğruluğun hâkim olduğu bir ortamda, gücüne sınır olmayan bir hükümdarın huzurundadırlar.” şeklindeki son iki âyetinin Mekkî olmadığını kabul etmiştir.⁴⁰

Öte yandan Kamer sûresi, kronolojik sıralamaya göre otuz yedinci,⁴¹ mushaftaki Kur’ân-ı Kerîm tertibine göre ise elli dördüncü sırada yer almaktadır.⁴² Her ne kadar genel görüş böyleyse de, Muhammed Seyyid Tantâvî (1928-2010), nüzûl sırası açısından Kamer sûresinden önce otuz yedi sûrenin bulunduğunu bildirerek, sûreyi otuz sekizinci sıraya koymuştur.⁴³ Bu bilgilerin ışığında sûrenin nüzûlünün, Târik sûresinden sonra,⁴⁴ Sâd sûresinden önce gerçekleştiğini söylemek mümkündür.⁴⁵ İtkân sâhibi Suyûtî’nin (v. 911/1505) âyet sayısı hususunda, üzerinde icmâlî ya da tafsîlî bir ihtilâfın bulunmadığını belirttiği⁴⁶ Kamer sûresi, 55 âyetten müteşekkil olup, 1423 harf ve 342 kelime ihtivâ etmektedir.⁴⁷

IV. SÛRENİN NÜZÛL SEBEBİ

Kur’ân-ı Kerîm insanlığa yol göstermek, onları doğru yola iletmek ve gerek dünya gerekse âhiret hayatında karşılaşacakları problemleri çözüme kavuşturursunlar diye onları bilgilendirmek üzere Allah tarafından bir rehber olarak indirilmiştir. Bu açıdan Kur’ân âyetleri, bir sebep olmaksızın ibtidâî olarak, yalnızca insanları hakka sevk etmek

³⁸ el-Kamer 54/45.

³⁹ Âlûsî, *Rûhu’l-me’ânî*, XXVII, 73.

⁴⁰ Süyûtî, *el-İtkân*, I, 72; Âlûsî, *Rûhu’l-me’ânî*, XXVII, 73.

⁴¹ İbn Âşûr, *Tefsîru’t-tahrîr ve’t-tenvîr*, XXVII, 165; Duman, *Beyânu’l-Hak*, I, 225.

⁴² Duman, *Beyânu’l-Hak*, I, 225.

⁴³ Tantâvî, *et-Tefsîru’l-vasît*, XIV, 93.

⁴⁴ İbn Âşûr, *Tefsîru’t-tahrîr ve’t-tenvîr*, XXVII, 165; Abdülkâdir, *Me’âlimü süveri’l-Kur’ân*, II, 184; Sa’îdî, *en-Nazmu’l-fennî fi’l-Kur’ân*, s. 300; Yaşaroğlu, “Kamer Sûresi”, *DİA*, XXIV, 276.

⁴⁵ Zerkeşî, *el-Burhân*, I, 193; İbn Âşûr, *Tefsîru’t-tahrîr ve’t-tenvîr*, XXVII, 165; Tantâvî, *et-Tefsîru’l-vasît*, XIV, 93.

⁴⁶ Süyûtî, *el-İtkân*, I, 210.

⁴⁷ Sa’lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm en-Nîsâbü’l-es-, *el-Keşf ve’l-beyân ‘an tefsîri’l-Kur’ân*, (nşr. Ebû Muhammed b. ‘Âşûr), Beyrut: Dârü İhyâi’t-Türâsi’l-‘Ârabî 1422/2002, IX, 160; Abdülkâdir, *Me’âlimü süveri’l-Kur’ân*, II, 184.

amacıyla nâzil olanlar ve bir olaya binâen ya da bir soruya cevap niteliğinde inenler şeklinde iki kısma ayrılmaktadır.⁴⁸

Hız. Peygamber (s.a.v.) zamanında meydana gelen ve hükmünün bildirilmesi için hakkında âyet inen olaylar ya da sahâbe tarafından Allah Resûlü'ne (s.a.v.) yöneltilen ve Allah katından cevap niteliğinde âyet inmesine vesile olan sorular, sebep-i nüzûl ilminin konusunu teşkil etmektedir.⁴⁹ Bazı âlimler, sebep-i nüzûl ilminin dinî anlamda bir faydasının bulunmadığını, zirâ sebep kabul edilen bu soru ve olayların, tarih içinde vukû bulan hâdiseler olması dışında bir önemi ihtivâ etmediklerini iddia etmişlerdir.⁵⁰ Bunun aksine Zerkeşî (v. 794/1392) ve Süyûtî (v. 911/1505) gibi âlimler ise sebep-i nüzûl bilmenin gerekliliği üzerinde durmuş ve kitaplarında ilgili âyetin iniş sebebine vukûfiyetin faydalarını izâh etmişlerdir.⁵¹ Bu gerekliliği destekler nitelikte Vâhidî de (v. 468/1076), âyetin kıssa ve nüzûlüne tam vâkıf olmadan tefsirinin yapılamayacağı kanaatindedir.⁵²

İnen bir sûrenin ya da tek tek âyetlerin sebep-i nüzûlünü tespit etme konusunda âlimler, Hız. Peygamber'den (s.a.v.) gelen sahih rivâyetlere ve sahâbenin âyetin inişiyle ilgi aktardıkları ve kendilerinden daha güçlü bir rivâyetle çelişmeyen⁵³ bilgilere dayanmaktadır. Âlimlerin sahâbe rivâyetlerini kaynak kabul etmelerinin sebebi, sahâbenin âyetin inişi hususunda nakletmiş oldukları bilgilerin, kendi görüşleri olmayıp tamamen rivâyete dayanmasıdır.⁵⁴ Vâhidî söz konusu mesele hakkında, Kur'ân'ın nüzûl

⁴⁸ Süyûtî, *el-İtkân*, I, 108; Zürkânî, Muhammed Abdül'azîm ez-, *Menâhilü'l-'irfân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, (nşr. Ahmed b. Alî), Kahire: Dârü'l-Hadîs 1422/2001, I, 95; Mennâ'ul-Kattân, *Mebâhis fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, Kahire: Mektebetü Vehbe 2000, s. 71; Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, on altıncı baskı, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı 2007, s. 115; Demirci, Muhsin, "Esbâbu'n-Nüzûlün Kur'an Tefsirindeki Yeri", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 11-12, yıl 1993-1994, İstanbul 1997, s. 7.

⁴⁹ Zürkânî, *Menâhilü'l-'irfân*, I, 95; Demirci, "Esbâbu'n-Nüzûlün Kur'an Tefsirindeki Yeri", s. 7; Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 115.

⁵⁰ Zerkeşî, *el-Burhân*, s. 28; Süyûtî, *el-İtkân*, I, 108; Zürkânî, *Menâhilü'l-'irfân*, I, 97.

⁵¹ Sebeb-i nüzûl bilmenin faydaları hususunda bkz. Zerkeşî, *el-Burhân*, s. 28; Süyûtî, *el-İtkân*, I, 108; Zürkânî, *Menâhilü'l-'irfân*, I, 97; Mennâ'ul'l-Kattân, *Mebâhis*, s. 74; Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 117; Demirci, *Tefsir Usûlü*, s. 241; Demirci, "Esbâbu'n-Nüzûlün Kur'an Tefsirindeki Yeri", s. 19.

⁵² Vahidî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbü'rî el-, *el-Vasît fî tefsîri'l-Kur'âni'l-Mecîd*, (nşr. Âdil Ahmed Abdulmersûd ve dğr.), Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmîyye 1415/1994, s. 8.

⁵³ Zürkânî, *Menâhilü'l-'irfân*, I, 95.

⁵⁴ Mennâ'ul'l-Kattân, *Mebâhis*, s. 72.

sebebiyle alâkalı bir söze itibar edilebilmesi için bu bilginin rivâyete dayanması ve gelen nakillerin de âyetin inişini müşahade etmiş, sebepleri anlayan ve bilgi sahibi olmak için inceleyip araştıran bir kimseden duyulmasının zorunlu olduğunu bildirmiştir.⁵⁵

Kamer sûresinin tamamının nüzûlüne dâir rivâyet bulunmamakla birlikte, kaynaklarda bazı âyetleriyle ilgili nakillere yer verilmiştir. Sûrede yer alan ve sebeb-i nüzûlü hakkında rivâyet bulunan ilk âyetler “اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ”/Kıyâmet saati çok yaklaştı ve (bunun alâmeti olarak da Allah Resûlü’nün (s.a.v.) bir mûcizesi olmak üzere) ay ikiye yarıldı,⁵⁶ ve “وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ” (Kâfirler) herhangi bir mûcize görseler yüz çevirir ve bu süregelen bir sihirdir derler⁵⁷ şeklindeki iki âyettir. Bu âyetin nüzulünün sebebi olarak Taberî (v. 310/923), Mekke halkının Hz. Peygamberden (s.a.v.) bir mucize istemesinin ardından Allah Teâlâ tarafından O’nun (s.a.v.) peygamberlik iddiasındaki doğruluğuna delâlet etmesi için ayın ikiye yarılması ve buna şahit oldukları halde Mekke halkının inatla inkârlarına devam etmeleri üzerine Kamer sûresinin “اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ” âyetinden “سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ”⁵⁸ kısmına kadarının nâzil olduğu bilgisini zikretmiştir.⁵⁹

Sûrenin, “سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ”/İyi bilsinler ki), yakında o cemiyet (birlikleri) bozulacak ve arkalarını dönüp kaçacaklardır,⁶⁰ şeklindeki âyeti de, sebeb-i nüzûlü hakkında rivâyet bulunanlardan biridir. İbn Ebî Şeybe (v. 235/) *el-Musannef*’inde, Bedir günü müşriklerin “نَحْنُ جَمِيعٌ مُنْتَصِرُونَ”/biz birbiriyle yardımlaşıp (peygamberlerden) intikam alan bir toplumuz⁶¹ demeleri üzerine Allah Teâlâ’nın “سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ” âyetini indirdiğini rivâyet etmiştir.⁶²

⁵⁵ Vâhidî, *Esbâbü’n-nüzûl*, s. 8.

⁵⁶ el-Kamer 54/1.

⁵⁷ el-Kamer 54/2.

⁵⁸ el-Kamer 54/1-2.

⁵⁹ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, XXII, 103.

Bu âyetin sebeb-i nüzûlü ile ilgili benzer rivâyetler için bkz. Buhârî, “Tefsîr”, 54 (hadis no: 4864); Tirmizî, “Tefsîr”, 54 (hadis no: 3285, 3286); Taberânî, *Ebü’l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-, el-Mu’cemü’l-kebîr*, (nşr. Hamdî b. Abdilmecîd es-Silefî), Kahire: Mektebetü İbni Teymiyye ts., XI, 250 (hadis no: 11642); Vâhidî, *Esbâbü’n-nüzûl*, s. 400.

⁶⁰ el-Kamer 54/45.

⁶¹ el-Kamer 54/44.

⁶² İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed, *el-Musannef*, (nşr. Ebû Muhammed Üsâme b. İbrâhîm b. Muhammed), Kahire: el-Fârûku’l-Hadîsiyye li’t-Tıbbâ’ati ve’n-Neşr 1429/2008,

Kamer sûresinde, sebep-i nüzûlü hakkında rivâyetlerin vârid olduğu son kısım ise “إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ”/Muhakkak ki günahkârlar (mücrimler, suçlular dünyada) sapıklık ve (âhirette) çılgın ateşler içindedirler”⁶³ ile “إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ”/Şüphesiz ki biz, her şeyi bir kader ile (bir ölçüye bağlı olarak) yarattık.”⁶⁴ âyetleri arasında yer alan bölümdür. Kureyş halkının, Allah Resûlüne (s.a.v.) gelip, onunla kader konusunda tartışmaya girmelerinin akabinde bu âyeti kerimeler nâzil olmuştur.⁶⁵

Zikri geçen son âyet grubunun nâzil olmasıyla ilgili olarak başka bir rivâyet de Allah Resûlü’nün (s.a.v.) ümmetinden iki sınıf insanın İslâm’dan payı bulunmadığını ve bunların Mürçi’e ve Kaderiyye olduklarını zikretmesi, ardından da bu âyetlerin onlar hakkında indiğini haber vermesi şeklindedir. Fakat İbn Mâce bu rivâyetin isnâdının zayıf olduğunu bildirmiştir.⁶⁶

Sonuç olarak Kamer sûresinin bahsi geçen bu üç grubu dışındaki âyetleri hakkında, sahâbe tarafından nakledilen herhangi bir rivâyete rastlamamaktadır. Sebeb-i nüzûl meselesine dair bilgi verilirken, beyân edildiği üzere Kur’ân-ı Kerîm’in bir kısmı sebebe binâen nâzil olurken, diğer kısmı bidâyetten yalnızca hidâyet ve ihbâr amacıyla indirilmiştir. Bu çerçevede, Kamer sûresinin geri kalan âyetlerini ikinci kısma dâhil etmek yerinde olacaktır.

V. SÛRENİN FAZİLETİ

Kur’ân’da yer alan sûrelerin fazileti ile ilgili bazı âlimler, âyetlerin tamamının Allah kelâmı olması hasebiyle birbirine üstünlüğünün olmayacağı görüşünde iken bir kısım

“Megâzî”, 25 (hadis no: 37677); Taberî, *Câmi ‘u’l-beyân*, XXII, 158; Zuhaylî, *et-Tefsîrû ‘l-Münîr*, XXVII, 180.

⁶³ el-Kamer 54/47.

⁶⁴ el-Kamer 54/49.

⁶⁵ Âlûsî, *Rûhu ‘l-me‘ânî*, XXVII, 94.

Benzer rivâyetler için bkz. Müslim, “Kader”, 4 (hadis no: 2656); Tirmizî, “Kader”, 17 (hadis no: 2157); Tefsîrû ‘l-Kur’ân, 54 (hadis no: 3290); İbn Mâce, “Mukaddime”, 10 (hadis no: 83); İbn Kesîr, *Tefsîru ‘l-Kur’ânî ‘l-Âzîm*, XIII, 305; Taberî, *Câmi ‘u’l-beyân*, XXII, 161; Vâhidî, *Esbâbü ‘n-nüzûl*, s. 401.

⁶⁶ İbn Mâce, “Mukaddime”, 9 (hadis no: 73).

Benzer rivâyetler için bkz. Vâhidî, *Esbâbü ‘n-nüzûl*, s. 401; Âlûsî, *Rûhu ‘l-me‘ânî*, XXVII, 94; Taberî, *Câmi ‘u’l-beyân*, XXII, 161; Taberî, *Câmi ‘u’l-beyân*, XXII, 161; Taberânî, *el-Mu‘cemü ‘l-Kebîr*, XI, 97 (hadis no: 11163); İbn Kesîr, *Tefsîru ‘l-Kur’ânî ‘l-Âzîm*, XIII, 305.

âlim ise aralarında bir değer farkının değil, hal ve şartlardan, zaman ve zeminden, okuyanın ihtiyaçlarından ve ilgili âyetlerin konusundan kaynaklanan fazilet farklarının bulunabileceği kanaatindedirler.⁶⁷ Bununla beraber, ‘fedâilü’s-süver’ başlığı altında zikredilen rivâyetlerin tamamı sahih olmamakla birlikte, çeşitli maksatlarla sûreler ya da müstakil âyetler hakkında mevzû hadislerin bulunduğu da bilinmektedir.⁶⁸

Hadis hâfızı Müstağfirî (v. 432/1041), Kamer sûresinin faziletiyle ilgili olarak, Yasîn sûresini okuyan kimsenin Kur’ân’ın tamamını on kere okumuş gibi olacağını, İktebeti’s-sa‘â ve’n-şakka’l-kamer sûresini her iki gece arasında okuyan kimsenin de yüzünün Bedir gecesi ayın parlaklığına benzeyeceğini rivâyet etmiştir.⁶⁹ Aynı şekilde, Allah’ın, her sabah Kamer sûresini okuyan kişiyi, kıyâmette yüzü dolunay gecesindeki ayın aydınlığı gibi parlak şekilde dirilteceği, fakat bu sûreyi her gece okumanın bundan efdal olduğu şeklinde de rivâyet bulunmaktadır.⁷⁰ Hz. Âişe’den (r.anhâ) gelen bir rivâyete göre ise, Allah Resûlü’nün (s.a.v.) Elîf Lâm Mîm Tenzîl/Secde, Yâsîn, İktebet ve Tebâreke surelerini bir gecede okuyan kimse için bu sûrelerin nûr, Şeytân ve yandaşlarından bir koruma ve kıyâmet günü derecede yükseklik olacağını haber verdiğini bildirmiştir.⁷¹

Kamer sûresinin faziletiyle ilgili olarak bir başka rivâyet de Ebû Vâkıd el-Leysî’den gelmektedir. Buna göre Ömer b. el-Hattâb’ın Hz. Peygamberin (s.a.v.) Kurban ve Ramazan bayramlarında hangi sûreleri okuduğunu sorması üzerine Vâkıd da Kâf ve İktebet sûrelerini okuduğunu zikretmiştir.⁷² Allah Resûlü (s.a.v.) büyük toplantılarda,

⁶⁷ Aydemir, Abdullah, “Fezâilü’l-Kur’ân”, *DİA*, Ankara: TDV Yayınları 1995, XII, 533.

⁶⁸ Aydemir, “Fezâilü’l-Kur’ân”, *DİA*, XII, 533.

⁶⁹ Darîs, Ebû ‘Abdillâh Muhammed b. Eyyûb b. Yahyâ b. Darîs b. Yesâr ed-, *Fedâilü’l-Kur’ân ve mâ ünzile mine’l-Kur’ân bi-Mekke ve mâ ünzile bi’l-Medîne*, (nşr. Gazvetü Bedîr), Dimeşk: Dâru’l-Fikr 1408/1987, s. 102 (hadis no: 224-225); Müstağfirî, Ebû’l-Abbâs Ca’fer b. Muhammed b. el-Mu’tez el-, *Fedâilü’l-Kur’ân*, (nşr. Ahmed b. Faris es-Selûm), Beyrut: Dâru’bni Hazm 1427/2006, II, 600 (hadis no: 882), 623 (hadis no: 930).

⁷⁰ Müsteğfirî, *Fedâilü’l-Kur’ân*, II, 785 (hadis no: 1221); Beydâvî, Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-, *Envârü’l-Tenzîl ve esrârü’l-te’vîl*, (nşr. Muhammed Abdurrahmân el-Maraşlî), Beyrut: Dâru İhyâi Tûrâsî’l-‘Arâbî ts., V, 164; Ebüssuûd, *İrşâdül-l-‘akli’s-selîm ilâ Mezâyâ’l-Kur’âni’l-Kerîm*, (nşr. Abdulkadir Ahmed ‘Atâ), Riyad: Mektebetü’r-Riyadi’l-Hadîsiyye ts., V, 241.

⁷¹ Müsteğfirî, *Fedâilü’l-Kur’ân*, II, 623 (hadis no: 931).

⁷² Müslim, “Salâtü’l-‘ideyn”, 3 (hadis no: 14, 15); Ebû Dâvûd, “Salât”, 246 (hadis no: 1154); Tirmizî, “el-Cum‘a”, 33 (hadis no: 533-534); İbn Mâce, “İkâmetü’s-salavât”, 157 (hadis no: 1282); Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî,

va'd ve va'îdi, mahlûkâtın yaratılmasını ve yeniden diriltilmesini, tevhîdi, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberliğinin sübûtünü ve buna benzer önemli konuları içermesi sebebiyle Kamer sûresini okumayı tercih ederdi.⁷³

Kur'ân-ı Kerîm'de Kâf ile Nâs sûresi arasında bulunanlara 'Mufasssal' ismi verilmektedir.⁷⁴ Kamer sûresinin dâhil olduğu bu grubun faziletiyle ilgili Allah Resûlü (s.a.v.) kendisine Tevrât karşılığında 'سبع الطوال/yedi uzun sûrenin', Zebûr karşılığında 'المئون/Yüzlükler'in, İncîl karşılığında 'السبع المثاني/Fatiha sûresi'nin verildiğini ve mufasssal sûrelerle de diğer peygamberlere üstün kılındığını buyurmuştur.⁷⁵

VI. SÛRENİN MUHTEVÂSİ

Kamer sûresi, Mekkî olması hasebiyle, öncelikle İslâm akîdesinin esaslarını tesis etmeyi amaçlamaktadır.⁷⁶ Tüm delillere rağmen âyetleri reddedenlere karşı tehditler zikredilerek, kıyamet günü kâfirlerin göreceği azâb ile mü'minlerin karşılaştıkları mükâfâtlar tasvîr edilmiştir.

Kamer sûresinin muhtevâsı incelendiğinde: “وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ /Onlar bir âyet görürlerse yüz çevirirler ve 'süregelen bir büyüdür' derler.”⁷⁷, “فَمَا تُغْنِ كَذَّبَتْ /Nûh kavmi yalanladı”,⁷⁸ “كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ /Fakat uyarılar fayda vermiyor!”⁷⁹, “كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالْبُذْرِ /Lût kavmi de uyarıcıları yalanladı.”⁸⁰, “كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالْبُذْرِ /Lût kavmi de uyarıcıları yalanladı.”⁸¹, “كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالْبُذْرِ /Lût kavmi de uyarıcıları yalanladı.”⁸², “وَلَقَدْ جَاءَ آلَ فِرْعَوْنَ النُّذُرُ /And olsun ki, Firavun hanedânına da

Müşned, (nşr. Adil Mürşid ve dğr.), Beyrut: Müessesetü'r-Risâle li't-Tabâ'ati ve'n-Neşri ve't-Tevzî' ts., XXXVI, 223 (hadis no: 21896); Nesâî, “Salâtü'l-ideyn”, 12 (hadis no: 1568); Müsteğfirî, *Fedâilü'l-Kur'ân*, II, 624 (hadis no: 932).

⁷³ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Âzîm*, XIII, 286; Zuhaylî, *et-Tefsîrü'l-münîr*, XXVII, 144.

⁷⁴ Birşık, “Sûre”, *DÎA*, 37, 539.

⁷⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müşned*, 27, 188 (hadis no: 16982)

⁷⁶ Abdülkadir, *Me'âlimü suveri'l-Kur'ân*, II, 184.

⁷⁷ el-Kamer 54/2.

⁷⁸ el-Kamer 54/5.

⁷⁹ el-Kamer 54/9.

⁸⁰ el-Kamer 54/18.

⁸¹ el-Kamer 54/23.

⁸² el-Kamer 54/33.

uyarıcılar geldi. كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كُفْرًا/Bütün âyetlerimizi yalanladılar.”⁸³ gibi âyetlerle, ağırlıklı olarak kâfirlerin yalanlama ve inkâr etmelerinden bahsedildiği görülmektedir. Bu çerçevede de Bakara sûresinin: “إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ/Şüphesiz, kâfirleri uyarsan da uyarmasan da onlar hakkında birdir, inanmazlar. خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ/Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Gözlerinin üzerinde bir perde vardır ve onlar için büyük bir azâb vardır.”⁸⁴ âyetlerinin, Kamer sûrenin genel eksenini ifâde ettiğini söylemek mümkündür⁸⁵

Kamer sûresinin ihtivâ ettiği konuları şöyle sıralamak mümkündür; Sûre, başlangıçta kıyametin yaklaştığını ve bunun delili olarak müşriklere gösterilen, ayın yarılması mucizesini zikretmiş; müşriklerin, bunun bir sihir olduğunu söyleyerek inanmayıp, küfür üzere devam etmelerini ve Kur’ân’da kendileri hakkında zikredilen azâb ve tehditleri görmezden gelmelerini ele almıştır. Ardından, kâfirlere, inkârdan dönmelerini sağlayacak birçok önemli haberlerin bulunduğu uyarıların geldiği bildirilmiştir. Bunların son derece yeterli ve hikmetli olduğu zikredilmiş, ancak inkârlarında inat etmeleri sebebiyle yüce Allah, Resûlü’ne (s.a.v.) bu inkârcılardan yüz çevirmesini emretmiştir.⁸⁶

Sûrenin devamında, inkârlarında ısrar edenlerin, daha önce benzeri görülmemiş ve dehşetli kıyamet gününde çekirge sürüleri gibi, gözleri zelil ve alçak bir şekilde mahşerde, Rablerinin huzuruna toplanacakları bildirilmiş,⁸⁷ ba’s hâlinin şiddeti anlatılmıştır.⁸⁸ İnkârcıların kıyâmet günündeki vaziyetlerini tasvîr eden Kamer sûresi, ardından, kendilerine gelen Peygamberleri inkâr eden ve bu sebeple şiddetli ve çeşitli azaplarla karşı karşıya kalan geçmiş kavimleri örnek vermek sûretiyle, Nûh, Âd, Semûd, Lût ve Firavununun kavimlerinin nasıl helâk edildiklerini bildirmiştir.

⁸³ el-Kamer 54/41-42.

⁸⁴ el-Bakara 2/6-7.

⁸⁵ Havvâ, *el-Esâs*, X, 5602.

⁸⁶ İbn Âşûr, *Tefsîru’t-tahrîr ve’t-tenvîr*, XXVII, 166; Havvâ, *el-Esâs* X, 5605; Zuhaylî, *et-Tefsîrû’l-münîr*, XXVII, 143.

⁸⁷ Sâbûnî, Muhammed Alî, *Safvetü’t-tefâsîr*, Kahire: Dâru’s-Sâbûnî li’t-Tabâ’a ve’n-Neşr ve’t-Tevzi’ 1417/1997, III, 267; Zuhaylî, *et-Tefsîrû’l-münîr*, XXVII, 143;

⁸⁸ İbn Âşûr, *Tefsîru’t-tahrîr ve’t-tenvîr*, XXVII, 162.

Allah Teâlâ, zikrettiği her helâk olmuş kavmin kıssasından sonra dikkat çekici ve korkutucu bir üslûpla “فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذْرٍ/ki benim azâbım ve tehditlerim ne nice imiş”⁸⁹ meâlindeki âyeti getirir ve devamında da “وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ/And olsun ki biz Kur’ân’ı düşünmek için kolaylaştırmışızdır. O halde bir düşünen var mı?”⁹⁰ buyurarak, insanları âyetler üzerinde tefekkür etmeye sevk etmiştir.⁹¹ Buraya kadar müşriklerle herhangi bir tartışmaya girmeyen yüce Allah, sûrenin devamında ümmetin kâfirleri ile tartışmaya girmiş ve onları tehdit etmiştir.⁹² İnkârlarında ısrar etmeleri durumunda benzer bir helâk ile karşı karşıya kalmalarının muhtemel olduğu, zirâ kendilerinin helâk olan kavimlerden daha hayırlı olmadığı ve üstünlüklerinin bulunmadığı hususunda uyarmıştır.⁹³

Daha sonra, tüm bu uyarılardan gâfil oldukları için azarladığı Kureyş müşriklerine, dünyada büyük bir hezimete uğrayacaklarını ancak asıl azâbın kıyamette olacağı, onun çok daha belalı ve acılı oluşu ve o gün yüzleri üstü sürünerek cehennem ateşini tadacaklarını bildirmektedir. Dünyada dalâlet içinde olmaları sebebiyle ahirette de ateşler içinde kalacaklardır.⁹⁴ Kamer sûresi, Allah’ın her şeyi bir ölçü içinde yaratmış olduğunu, gerçekleşmesi istenilen şeyin bir göz değme süresi kadar kısa bir zamanda vukû bulduğunu, Mekkeli müşrikler gibi inkâr içinde olanların daha önceleri ibretlik bir şekilde helâk edildiğini, tüm beşeriyetin amellerinin sicil defterlerine küçük büyük ayırt edilmeksizin kaydedildiğini haber vermektedir.

Sûre müşriklerle ilgili zikredilen birçok uyarıdan sonra, muttakîlerin cennette karşılaşacakları mükâfatları müjdeleyen iki âyetle sona ermektedir. Uyarı ve müjdeyi birlikte zikretmek Kur’ân-Kerîm’in sünnetidir. Sûrenin, muttakîlerin Allah katındaki makamlarını müjdeleyerek sona ermesi, tüm insanların bu zümreye dâhil olması için bir çağrı niteliğindedir.⁹⁵ Kamer sûresi, sonuç itibâriyle inananlara cennetteki mükâfatlarını

⁸⁹ el-Kamer 54/16, 21, 30.

⁹⁰ el-Kamer 54/17, 22, 32, 40.

⁹¹ Zuhaylî, *et-Tefsîrû’l-münîr*, XXVII, 143.

⁹² Havvâ, *el-Esâs*, X, 5614.

⁹³ İbn Âşûr, *Tefsîru’t-tahrîr ve’t-tenvîr*, XXVII, 166; Abdülkadir, *Me’âlimü suverî’l-Kur’ân*, II, 185.

⁹⁴ Zuhaylî, *et-Tefsîrû’l-münîr*, XXVII, 143.

⁹⁵ Havvâ, *el-Esâs*, X, 5618; Zuhaylî, *et-Tefsîrû’l-münîr*, XXVII, 144.

müjdeleyen, inkâr edenleri de karşı karşıya kalacakları azâb ve musîbetler konusunda tehdit eden, ibret alınması maksadıyla geçmiş toplumlardan misaller getiren bir sûredir,

Sûrenin muhtevâsı bir bütün olarak değerlendirildiğinde, şu şekilde özetlemek mümkündür. Yüce Allah öncelikle, kâfirleri, Kur'ân'dan yüz çevirmeleri durumunda cezâ günü karşılaştıkları âkıbet hususunda uyarmaktadır. Ardından helâka uğrayan geçmiş kavimlerin dehşet verici haberlerini tafsilatlı bir şekilde anlatıp Kureyş kavmini, o kavimlere benzememeleri hususunda ikâz etmiştir. Son olarak da her şeyi bir kader ile yarattığını belirten Allah-u Teâlâ mücrimlerin uğrayacakları azâbı ve muttâkîlerin elde edecekleri mükâfatları zikrederek sûreyi hitama erdirmiştir.⁹⁶

⁹⁶ Şehâte, Abdullah Mahmud, *Ehdâfû külli sûre ve mekâsidüha fî'l-Kur'âni'l-Kerîm*, üçüncü baskı, ys.: el-Heyyietü'l-Mısriyyetü'l-Âmmetü li'l-Kitâb 1980, II, 156.

İKİNCİ BÖLÜM
KAMER SÛRESİ VE KUR'ÂN İLİMLERİ

I. SÛRE VE ÂYETLER ARASINDAKİ MÛNÂSEBÂT

Hız. Peygambere (s.a.v.) bir mûcize olarak verilen ve kıyâmete kadar da mûcizeliği devam edecek olan Kur'ân-ı Kerîm, her yönüyle olduğu gibi âyet ve sûrelerin tertîbi ve aralarındaki âhenkle de benzersiz bir kitaptır. Allah Kelâmı'nın icâzından ileri gelen bir özellik olarak, tek bir âyetin ihtivâ ettiği birçok cümle kendi içinde nasıl uyum arz ediyorsa, aynı şekilde her bir âyet, kendinden önceki ve sonrakilerle de terkîb ve tertîb bakımından tenâsüb içindedir. Âyetler arasında zuhûr eden bu uyumu art arda gelen sûreler arasında da görmek mümkündür.⁹⁷

Kur'ân-ı Kerîm'deki bu insicâmı tespit etmeyi amaçlayan 'Münâsebâtü'l-Kur'ân', âyet ve sûrelerin icmâl-tafsîl, umûmilik-hususilik, aklîlik-hissîlik ve başka türlü bir benzerlik yönüyle veya sebep-müsebbeb, illet-ma'lûl, benzerlik-zıtlık gibi zihnî bağlarla mâna irtibâtı içerisinde olduklarını ortaya koyan bir ilimdir.⁹⁸ Münâsebet ilmiyle iştigâl eden âlimler, Kur'ân-ı Kerîm'in günümüzde kullanılan mushaf tertîbini esas alarak, sûrelerin birbiriyle olan uyumunu bu sıraya göre ele almışlardır.⁹⁹

Âyet ve sûreler arasındaki münâsebeti doğru tespit edebilmek için gerek rivâyet, gerekse dirâyet tefsir metotlarını iyi bilmek gerekmektedir. Allah Resûlü'nün (s.a.v.), nâzil olan âyetle ilgili zikrettiği tefsirine ve inişini müşâhede etmelerinden dolayı sebep-i nüzûlü iyi bilen sahâbeden gelen bilgilere vâkıf olabilmek için rivâyet tefsiri hususunda mâhir olmak gerekmektedir. Bunun yanında, nakle değil de aklî çıkarımlara dayanan âyet ve sûreler arasındaki münâsebeti belirleme ameliyesi için dirâyet tefsir yöntemlerine de hâkim olmak zorunludur.¹⁰⁰

Âyetler ve sûreler arasındaki irtibâtın doğru anlaşılabilmesi için, öncelikle sarf, nahiv, belâgat ve icâz gibi ilimlerin tedvin edilmesi, bunların bir sonucu olarak da Münâsebet ilminin teşekkül etmesi gerekmektedir.¹⁰¹ Bu sebeple münâsebet ilminin

⁹⁷ Yıldız, Sakıp, "Âyet ve Sûreler Arasındaki Münasebet", *Diyanet Dergisi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları Ocak-Şubat-Mart 1985, cilt XXI, sy 1, s. 13.

⁹⁸ Zerküşî, *el-Burhân*, I, 35; Süyûtî, *el-İtkân*, s. 630; Yılmaz, Mehmet Faik, "Münâsebâtü'l-âyet ve's-süver", *DİA*, Ankara: TDV Yayınları 2006, XXXI, 570.

⁹⁹ Yılmaz, "Münâsebâtü'l-âyet ve's-süver", *DİA*, XXXI, 570.

¹⁰⁰ Çetin, Mustafa, "Âyetler ve Sureler Arasındaki Münasebet ve İnsicam", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir: 1989, sy. VI, s. 510.

¹⁰¹ Çetin, "Âyetler ve Sureler Arasındaki Münasebet ve İnsicam", s. 507.

başlangıcı, IV. yüzyıl gibi geç bir döneme tarihlendirilmekte ve genellikle de re'y ile yapılan tefsirlerde kullanılmaktadır.¹⁰² Âlimler, âyet ve sûreler arasındaki irtibat hakkında fikir beyân etme işinin büyük oranda akla dayanması ve bu sebeple çok dakik/hassas olmasından dolayı münâsebet ilmine uzak durmuşlardır.¹⁰³ Bu ilmi ilk defa ortaya koyan kişi Şeyh Ebû Bekr en-Nîsâbü'rî'dir (v. 324/936).¹⁰⁴ Bunun ardından Fahrüddîn Râzî gibi pek çok âlim, tefsirlerinde âyet ve sûreler arasında keşfettikleri tenâsübe yer vermişlerdir.

Tefsir âlimleri, Kur'ân-ı Kerîm'in tamamında bulunan bu insicâmı, Kamer sûresi için de tespit etmeye gayret etmişlerdir. Sûre, ihtivâ ettiği âyetler açısından, kendi içinde bir uyum gösterirken, önceki sûreyle de açık bir bağlantı içindedir.

Mushaf tertibine göre Kur'ân-ı Kerîm'de, Kamer sûresinden önce Necm sûresi yer almaktadır ve Kamer sûresi ile aralarında öncelikli olarak devamlılık yönünden bir münâsebet bulunmaktadır. Kamer sûresi “اِقْرَبِ السَّاعَةَ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ”/Kıyâmet saati çok yaklaştı ve (bunun alâmeti olarak da Hz. Peygamberin (s.a.v.) bir mucizesi olmak üzere) ay ikiye yarıldı”¹⁰⁵ şeklindeki âyet-i kerîme ile başlayıp müşriklere bir uyarı olarak dile getirilen kıyâmetin çok yakın olduğunu bildirmiş ve buna delil mâhiyetinde ayın ikiye yarılması hâdisesini zikretmiştir. Bununla birlikte, öncesinde yer alan Necm sûresi de “أَرَأَيْتِ الْآزِفَةَ”/Artık yaklaştı o yaklaşmakta olan”¹⁰⁶ âyeti ile kıyâmetin yaklaştığı haberini vermek suretiyle sona ermişti. Dolayısıyla Necm sûresinin sonu ile Kamer sûresinin başlangıcı arasında bâriz bir münâsebet bulunmaktadır.¹⁰⁷

Kamer sûresinin Necm sûresiyle münasebetinin bir diğer yönü de adlarındaki

¹⁰² Yılmaz, “Münâsebâtü'l-âyât ve's-süver”, *DİA*, XXXI, 570.

¹⁰³ Zerkeşî, *el-Burhân*, I, 35; Süyûtî, *el-İtkân*, s. 630.

¹⁰⁴ Süyûtî, *el-İtkân*, s. 630; Süyûtî, *Tenâsükü'd-dürer*, s. 22; Yılmaz, “Münâsebâtü'l-âyât ve's-süver”, *DİA*, XXXI, 570.

¹⁰⁵ el-Kamer 54/1.

¹⁰⁶ en-Necm 53/57.

¹⁰⁷ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XXIII, 29; Bikaî, Ebü'l-Hasen Burhânüddîn İbrâhîm b. Ömer b. Hasen er-Rubât el-Hırbevî el-, *Nazmü'd-dürer fî tenâsübi'l-âyâtî ve's-süver*, Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî ts., XIX, 86; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, XXVII, 73; Merâgî, Muhammed b. Mustafâ b. Muhammed el-, *Tefsîrû'l-Merâgî*, Mısır: Şirketü Mektebe ve Matba'a Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâdühû 1365/1946, XXVII, 74; Zuhaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, XXVII, 142; Sa'idî, *en-Nazmu'l-fennî fî'l-Kur'ân*, II, 300; Emiroğlu, H. Tahsin, *Kur'an Ayetlerinin İniş Sebepleri ve Tefsirleri: Esbâb-ı Nüzûl*, İstanbul: Yasin Yayinevi 2013, XIV, 200; Abdülkâdir, *Me'âlimü süveri'l-Kur'ân*, II, 184.

uyumdur.¹⁰⁸ Bu yakınlık yıldızlarla ayın irtibatı kadar açıktır.¹⁰⁹

Tefsir âlimlerince Kamer ile Necm sûreleri arasında olduğu ifade edilen münâsebet vecihlerinin sonuncusu ise icmâlî ve tafsîlî olmaları yönüyledir. Buna göre, Necm sûresinde geçen “وَأَنَّهُ أَهْلَكَ عَادًا الْأُولَىٰ وَثَمُودًا فَمَا أَبْقَىٰ وَقَوْمِ نُوحٍ مِّن قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا هُمْ أَظْلَمَ وَأَطْغَىٰ”/Eski Âd kavmini helâk eden de O’dur. Semûd’u da öyle. Hem de geriye bir şey bırakmadan! Bunlardan da önce Nûh kavmini. Çünkü onlar çok zalim ve çok azgın idiler”¹¹⁰ âyetlerinde Allâh Teâlâ Peygamberleri inkâr etmeleri sebebiyle helâk ettiği kavimleri yalnızca zikretmekle yetinmiş ve haklarında ayrıntı vermemiştir. Bununla birlikte ardından gelen kamer sûresinde ise helâke uğrayan geçmiş kavimler tafsîlâtı şeklinde zikredilmektedir.¹¹¹

Kamer sûresinin önceki sûreyle münâsebeti husûsunda tefsir kitaplarında verilen bilgilerin yanında, Celalüddîn es-Suyûtî (v. 911/1505), sözü geçen sûrenin kendi içinde de bir insicâm arz ettiğini dile getirmiştir. Ona göre bu uyum, “اِفْتَرَبَتِ السَّاعَةُ”/Kıyâmet saati çok yaklaştı”¹¹² âyetiyle başlayan sûrenin sonlarına doğru, “بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ”/onlara asıl vâdedilen (azâb) saattir (kıyâmettir)”¹¹³ gibi benzer bir ifadenin zikredilmiş olmasında kendini göstermektedir.¹¹⁴

II. FEVÂTİHÜ’S-SÜVER

Kur’ân-ı Kerîm, gerek içerik gerekse de hitâb özellikleri olarak Allah kelâmı olduğu hususunda şüphe bırakmayan bir kitaptır. Muhâtabın ilgisini çekecek şekilde söze başlamak edebî sanatlardan biridir¹¹⁵ ve üstün edebî özelliklere sahip Kur’ân da bunun en

¹⁰⁸ Merâgî, *Tefsîrû'l-Merâgî*, XXVII, 74; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, XXVII, 73; Zuhaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, XXVII, 142; Abdülkâdir, *Me'âlimü süveri'l-Kur'ân*, II, 184.

¹⁰⁹ Emiroğlu, *Esbâb-ı Nüzûl*, XIV, 200.

¹¹⁰ en-Necm 53/50-52.

¹¹¹ Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, XXVII, 73; Merâgî, *Tefsîrû'l-Merâgî*, XXVII, 74; Zuhaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, XXVII, 142; Emiroğlu, *Esbâb-ı Nüzûl*, XIV, 200; Abdülkâdir, *Me'âlimü süveri'l-Kur'ân*, II, 184.

¹¹² el-Kamer 54/1.

¹¹³ el-Kamer 54/46.

¹¹⁴ Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es- , *Merâsîdü'l-metâli' fî tenâsübi'l-mekâtî' ve'l-metâli'*, Riyad: Mektebetü Dârü'l-Minhâc li'n-Neşri ve't-Tevzi' 1426, s. 68.

¹¹⁵ Çetin, Abdurrahman, “Fevâtihu's-süver”, *DİA*, Ankara: TDV Yayınları 1995, XII, 504.

güzel örneğidir. İlâhî kitabın bu özelliği üzerinde duran müfessirler, Kur’ân ilimleri arasına ‘sûre başlangıçları’ konusunu da dâhil edip incelemeye almışlardır.

Kur’ân-ı Kerîm’de toplamda 114 sûre bulunmaktadır.¹¹⁶ Bu sûrelerin başlangıçlarını inceleyen âlimler, Allah’ın her bir sûreye hem ifâde şekli hem de mâna bakımından etkileyici ve muhâtabı dinlemeye zorlayıcı bir âyetle başladığını görmüş ve bu hususta da müstakil eserler te’lif etmişlerdir.¹¹⁷ Süyûtî (v. 911/1505), *İtkân*’ında İbn Ebi’l-İsba’a ait *el-Havâtiru’s-sevânih fî zikri serâ’iri’l-fevâtih* adlı eserini bu alanda müstakil eser olarak zikretmiştir.¹¹⁸

Sûrelerin ilk âyetlerini inceleyen âlimler, 114 sûrenin başlangıç ifadelerini şekil bakımından tasnif etmişler ve toplamda on farklı hitap türü bulunduğunu bildirmişlerdir.¹¹⁹ Buna göre sûrelerin on dört tanesi Allah’ın zatına senâ ile¹²⁰ yirmi dokuz tanesi mukatta’a harfleri ile,¹²¹ on tanesi “اَيُّهَا/Yâ” şeklinde nidâ ifadesi ile,¹²² on yedi tanesi kıymetli şeyler üzerine kasem ile,¹²³ yedi tanesi şart ile,¹²⁴ altı tanesi emir ile,¹²⁵ altı tanesi soru ifadesi ile,¹²⁶ üç tanesi bir kınama ile, bir tanesi de ta’lîl yani sebep bildirme¹²⁷ ile başlamaktadır.

Kamer sûresi ise, yirmi bir adet sûreden müteşekkil olan haber cümlesi ile başlayan sûreler grubuna dâhildir. “اِقْرَبَتِ السَّاعَةُ وَاَنْشَقَّ الْقَمَرُ”/Kıyâmet saati çok yaklaştı ve (bunun alâmeti olarak da Hz. Peygamberin (s.a.v.) bir mucizesi olmak üzere) ay ikiye yarıldı” âyetiyle başlayan Kamer sûresi, insanlara kıyâmetin yaklaştığını haber verip buna bir de ayın yarılması hâdisesiyle delil göstermektedir.

¹¹⁶ Zerkeşî, *el-Burhân*, I, 164.

¹¹⁷ Çetin, “Fevâtihu’s-suver”, *DİA*, XII, 504.

¹¹⁸ Süyûtî, *el-İtkân*, s. 625.

¹¹⁹ Zerkeşî, *el-Burhân*, I, 164; Süyûtî, *el-İtkân*, s. 625; Çetin, “Fevâtihu’s-suver”, *DİA*, XII, 504.

¹²⁰ el-İsrâ 17/1; el-Cum’a 62/1; et-Tegâbün 64/1.

¹²¹ el-Bakara 2/1; Âli İmrân 3/1.

¹²² el-Mâide 5/1; et-Talak 65; et-Tahrîm 66/1.

¹²³ es-Sâffat 37/1; el-Burûc 85; et-Târik 86/1.

¹²⁴ ez-Zilzâl 99/1; el-İnşikâk 84/1.

¹²⁵ el-İhlâs 112/1; el-Felak 113/1; en-Nas 114/1.

¹²⁶ el-İnşirâh 94/1; el-Fîl 105/1.

¹²⁷ el-Kureyş 106/1.

III. GARÎBÜ'L-KUR'ÂN

‘Ulûmü'l-Kur'ân içerisinde önemli bir yeri hâiz olan Garîbü'l-Kur'ân ilminin ismini oluşturan ‘garîb’ lafzının anlamı, “başka dillerden Arapçaya girmesi sebebiyle mânâsı bilinmeyen kelimeler”¹²⁸ demektir. Fetihler ve ticari ilişkiler vesilesiyle Arapçaya geçen ve yine kendi anlamında kullanılan bu yabancı kelimelerin yanında, aslen Kureyş lehçesinde inmiş olmasıyla birlikte Kur'ân-ı Kerîm'in nadiren diğer Arap lehçelerinden aldığı ve yine bu sebeple anlamı Arapların tümü tarafından anlaşılamayan ve çok kullanılmadığı için manası yaygın olarak bilinmeyen kelimeler de Gârîbü'l-Kur'ân ilmi içerisinde incelenmektedir.¹²⁹

Bahsi geçen ilmin konusuna dâhil olan, Arapça'ya başka dillerden geçmiş kelimeler hususunda âlimler, yabancı kelimelerin varlığını kabul etmek ve reddetmek şeklinde iki farklı görüşü benimsemişlerdir. İbn Hazm (v. 456/1064) ve Süyûtî (v. 911/1505) gibi âlimlerin içinde yer aldığı gruba göre, Kur'ân'ın nâzil olduğu Kureyş lehçesinde, yabancı dillerden alınarak Arapçanın dil kalıplarına göre şekillendirilmek suretiyle mu‘arreb/Arapçalaştırılan kelimeler mevcuttur ve bunun doğal sonucu olarak da yüce Allah'ın, Arapların benimsemiş olduğu bu kelimeleri, onlara olan hitâbında kullanması son derece mümkündür. Kureyş lehçesinin bu yabancı kelimeleri ihtivâ etmesinin sebebi olarak da, diğer kabilelere göre üstün bir konumda bulunan Kureyş kabilesinin, Kâbe'de hacıların su ihtiyacını giderme ve Mescîd-i Harâm'ı imâr faaliyetlerini yürütmesinin yanında, ticaretle de meşgul olmaları ve tüccarların çıktıkları seferlerde başka toplumlarla karşılaşp onların dillerinden etkilenmeleri ve aralarında kelime alışverişinin bulunmasını göstermişlerdir.¹³⁰

İmâm Şâfiî (v. 204/819) ve Taberî'nin de (v. 311/923) içinde yer aldığı bazı âlimler ise Kur'ân-ı Kerîm'de Arapça dışında yabancı bir kelimenin bulunmadığını savunmuşlardır. Bu kabullerinin sebebi olarak da Yüce Allah'ın, Kur'ân-ı Kerîm'de, “وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُولٍ إِلَّا بِلِسَانٍ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ

¹²⁸ Elmalı, Hüseyin-Arslan, Şükrü, “Garîb”, *DİA*, Ankara: TDV Yayınları 1996, XIII, 374; Demirci, *Tefsir Usûlü*, 141.

¹²⁹ Cerrahoğlu, İsmail, “Garîbü'l-Kur'ân”, *DİA*, Ankara: TDV Yayınları 1996, XIII, 379; Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 151; Gümüş, Sadreddin, “Garîbü'l-Kur'ân Tefsirinin Doğuşu”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul: 1993, sayı 5-6, yıl: 1987-1988, s. 11.

¹³⁰ Demirci, *Tefsir Usûlü*, 144.

gönderdik ki onlara açık açık anlatsın”¹³¹ ifâdesiyle her millete kendi dillerinde bir Resûl göndermiş olduğunu bildirmesini ve buna bağlı olarak da “إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ/Anlayabilesiniz diye biz onu Arapça bir Kur’an olarak indirdik”¹³² âyetiyle Araplara hitâben inen Kur’ân’ın da, kolay idrak edebilmeleri için Arapça olduğunu haber vermiş olmasını ve buna benzer Kur’ân’ın Arapça olduğunu vurgulayan âyetleri delil göstermişlerdir.¹³³

Allah Resûlü, vahyin nüzûl sırasında yalnızca teblîğ görevini yerine getirmekle yetinmemiş tebyîn görevini de idâme ettirmiştir. Anlamı tam olarak anlaşılamayan âyetler hususunda sahâbe, Hz. Peygambere (s.a.v.) başvurmuş, O da, âyetin ihtivâ ettiği hükümleri beyân etmiş, fakat tek tek bütün kelimeleri açıklamamıştır. Bu durum, Hz. Peygamber’in vefatının ardından Kur’ân-ı Kerîm’de manası herkes tarafından tam olarak bilinmeyen bazı kelimelerin kalmasına sebep olmuştur.¹³⁴ Nitekim ‘Tercümânü’l-Kur’ân’ olarak bilinen İbn Abbâs, altı âyette geçen ‘ف-ط-ر’ kökünden müştak kelimelerin ‘kazmak’ şeklindeki mânâsını, bir kuyu konusunda birbirini dâvâ eden iki bedevîden öğrendiğini rivâyet etmektedir.¹³⁵

İbn Abbâs’ın ne mânâyâ geldiğini bilmediği bazı kelimeler olmakla birlikte, Arapçaya diğer dillerden nakledilen ve bu sayede zamanla Arapçalaşan fakat anlamı herkes tarafından bilinmeyen 200 kadar garîb kelimenin mânâsını yine kendisinin sahâbeye açıkladığı ve bunu yaparken de Arap şiirine başvurduğu bilinmektedir.¹³⁶ Nitekim İbn Abbâs, şiir ile istişhâd edilmenin önemli bir yol olduğuna işaret ederek “Şiir Arabın divânıdır” demek suretiyle, Kur’ân’da herhangi bir kelimenin ifade ettiği manayı anlayamayan kimseyi, Arap şiirini kullanmaya yönlendirmiştir.¹³⁷ Bu hususta, âyet ve hadîslerde zemmedilen şiirin, Kur’ân’ı anlamak için kullanılmasının, şiiri onun aslı kabul

¹³¹ İbrâhîm 14/4.

¹³² Yûsuf 12/2.

¹³³ Süyûtî, *el-İtkân*, s. 288; Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 153; Demirci, *Tefsir Usûlü*, 143.

¹³⁴ Cerrahoğlu, “Garîbü’l-Kur’ân”, *DİA*, XII, 379; Demirci, *Tefsir Usûlü*, 143.

¹³⁵ Zerkeşî, *el-Burhân*, I, 293; Süyûtî, *el-İtkân*, s. 288; Demirci, *Tefsir Usûlü*, 143.

¹³⁶ Cerrahoğlu, “Garîbü’l-Kur’ân”, *DİA*, XII, 379; Demirci, *Tefsir Usûlü*, 142.

İbn Abbâs bu 200 kelimenin manasını Hâricî liderlerinden Nâfi‘ b. el-Ezrak’ın sorduğu sorulara cevâben bildirmiş ve Nâfi‘de bu kelimeleri *Mesâil* adlı eserinde bir araya getirmiştir.

¹³⁷ Zerkeşî, *el-Burhân*, I, 293; Süyûtî, *el-İtkân*, s. 258; Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 155.

etmek olacağını savunanlar bulunmakla birlikte Süyûtî, bunun asıl kılmak değil sadece garîb kelimeleri açıklamak için şiire müracaat etmek olduğunu bildirmiştir.¹³⁸ Câhiliyye dönemi Araplarının şiir ve belâgatte ne kadar mâhir oldukları göz önüne alındığında, bu açıklama hayli makul görünmektedir.

Garîbü'l-Kur'ân ilminin, tefsir ameliyesi ile meşgul herkes tarafından bilinmesi zorunludur.¹³⁹ Zerkeşî (v. 794/1392) *el-Burhân*'ında, bu zorunlu ilmi elde etmenin yolunun, lûgat ilmini, isimler, fiiller ve harfler yönüyle bilmekten geçtiğini ifade etmiştir.¹⁴⁰

Başta İbn Abbâs'tan gelen rivâyetlerden istifade edilerek, Kur'ân-ı Kerîm'deki garîb lafızlar, çoğunlukla sûre tertibine uygun şekilde eserlerde açıklanmaktadır. Bununla birlikte Râgıb el-İsfehânî'nin (v. V./XI. yüzyılın ilk çeyreği) *el-Müfredât* adlı eserinde olduğu gibi sözlük niteliği taşıyan kitaplarda mevcuttur. Bu müellefâtta, bütün sûreler ele alınırken, Kamer sûresindeki kelimeler de incelemeye tâbî tutulmuştur.

Kamer sûresinde anlam kapalılığı bulunan kelimelerden ilk olarak üzerinde durulan 'مُسْتَمِرٌّ'¹⁴¹ ifadesidir. Bu kelimenin manasıyla ilgili olarak 'devam eden' anlamına geldiği yani Hz. Peygamberin (s.a.v.) sürekli sihir yapabildiğini, diğerlerinin ise bu yeteneğe çok az sahip olduklarını ifade ettiği, aynı şekilde 'المِرَّةُ/güçlü ip' kelimesinden gelip 'kuvvetli bir sihir'¹⁴² anlamında olduğu, bununda birlikte 'المِرَّةُ/ödkesesi' lâfzından hareketle 'tadı bozuk, acı bir sihir' manasına geldiği ve bunların dışında, sürekli olmamasından dolayı da sihrin 'geçip giden, zevâl bulan'¹⁴³ yönüyle vasıflandırılmış olduğu şeklinde görüşler

¹³⁸ Zerkeşî, *el-Burhân*, I, 294; Süyûtî, *el-İtkân*, s. 258; Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 154;

¹³⁹ Zerkeşî, *el-Burhân*, I, 292; Süyûtî, *el-İtkân*, s. 240.

¹⁴⁰ Zerkeşî, *el-Burhân*, I, 292.

¹⁴¹ el-Kamer 54/2.

¹⁴² İbn Kuteybe Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim ed-Dîneverî, *Tefsîru garîbi'l-Kur'ân*, (nşr. es-Seyyid Ahmed Sakar), Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye 1398/1978, s. 431; Uzeyzî, Ebû Bekr Muhammed b. Uzeyz (Uzeyr) el- es-Sicistânî, *Garîbu'l-Kur'ân*, Kahire: Mektebe ve Matba'a Muhammed Alî Sabîh ve Evlâdüh 1382/1923, s. 194; Kaysî, Ebû Muhammed Mekki b. Ebî Tâlib Hammûş b. Muhammed el-, *Tefsîrü'l-müşkil min garîbi'l-Kur'ân*, (nşr. Alî Hüseyin el-Bevvâb), Riyad: Mektebetü'l-Me'ârif 1406/1985, s. 249; Mardîni, Ebû'l-Hasen Alâuddîn Alî b. Osmân b. İbrâhîm et-Türkmânî el-, *Behcetü'l-erîb fî beyâni mâ fî kitâbillâhi'-Azîz mine'l-garîb*, (nşr. Dâhî Abdülbâkî), Kuveyt: Dâru ibn Kuteybe ts., s. 224.

¹⁴³ Ferrâ', Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Ziyâd b. Abdillâh el-Absî el-, *Meâ'ni'l-Kur'ân*, üçüncü baskı, Beyrut: 'Âlemü'l-Kütüb 1403/1983, III, 104; Buhârî, "Tefsîr", 54; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XXII, 112; Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl ez-, *Me'âni'l-Kur'ân ve İ'râbühû*, (nşr.

bulunmaktadır.¹⁴⁴

Anlamı tam olarak anlaşılamayan bir diğer kelime de ¹⁴⁵‘مُسْتَقَرٌّ’ ifadesidir. “وَكُلُّ أَمْرٍ مُسْتَقَرٌّ/her işin varacağı yer takdir edilmiştir” ayetinde yer alan bu kelime, her işin gerek dünya gerekse ahirette bir karara bağlı olduğu ve böylelikle gerçekleşmesinin takdir edilen zamandan ne bir an önce ne de bir an sonra gerçekleşmeyeceği şeklinde açıklanmıştır. Böylelikle hayır ehli cennette hayra, şer ehli de cehennemde şerre ulaşacaktır.¹⁴⁶

Garîbü'l-Kur'ân kitaplarında manasına değinilen başka bir kelime ise ¹⁴⁷‘مُرْدَجَرٌّ’ lafzıdır. Âlimler, kâfirlere, Kur'ân-ı Kerîm'de, onları küfürden alıkoyacak birçok haberin geldiğini belirten dördüncü âyet-i kerîmede geçen bu lafzın, ‘ز-ج-ز’ kökünden müştak ifti'âl kalıbının ism-i mef'ûlü olduğunu ve son derece öğüt alınan,¹⁴⁸ küfürden alıkoyucu, vazgeçiren ve günah işlemekten engelleyici anlamlarına geldiğini bildirmektedir.¹⁴⁹

Kıyamet günü düşecekleri durumu tasvîr eden âyette geçen ¹⁵⁰‘مُهْطِعِينَ’ ifâdesi de garîb kelimelere dâhil edilerek incelenmiştir. Bu lafzın mânâsıyla ilgili Nafi' b. Ezrak, İbn Abbâs'ın şiirle istişhâd ederek kelimeyi ‘bilerek boyun eğmek’ olarak tefsir ettiğini ve bu lafzı ihtivâ eden “Sa'd oğlu Nemr bana itaat etmesini bilmiştir. Nemr bana borçlu ve boynu büküktür” beyitlerini okuduğunu rivâyet etmiştir.¹⁵¹ Bu kelimenin mânâsı hususunda âlimler, boyun eğmek,¹⁵² bakışlarını dâvetçi yani İsrâfil'e çevirerek hiç

‘Abdulcelîl ‘Abdühû Şelbî), Beyrut: ‘Alemü'l-Kütüb 1408/1988, V, 85; Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, XX, 74; Hudayrî, Muhammed b. Abdülazîz el-, *es-Sirâc fî beyâni garîbi'l-Kur'ân*, Riyad: Mektebetü'l-Melik Fehdû'l-Vataniyye 1429/2008, s. 314.

¹⁴⁴ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XXIX, 31;

¹⁴⁵ el-Kamer 54/3.

¹⁴⁶ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XXII, 114; Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân*, V, 85; Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, XX, 75; Mardîni, *Behcetü'l-erîb*, s. 224; Hudayrî, *es-Sirâc*, s. 314.

¹⁴⁷ el-Kamer 54/4.

¹⁴⁸ ‘Uzeyzî, *Garîbü'l-Kur'ân*, s. 194; İbn Kuteybe, *Tefsîru garîbi'l-Kur'ân*, s. 431.

¹⁴⁹ Ferrâ', *Me'âni'l-Kur'ân*, III, 104; Buhârî, “Tefsîr”, 54; İbn Kuteybe, *Tefsîru garîbi'l-Kur'ân*, s. 431; ‘Uzeyzî, *Garîbü'l-Kur'ân*, s. 194; İsfahânî, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-, *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*, (nşr. Muhammed Seyyid Keylânî), Beyrut: Dâru'l-Ma'rife ts., “ز-ج-ز”, s. 212; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XXIX, 33; el-Hudeyrî, *es-Sirâc*, s. 314.

¹⁵⁰ El-Kamer 54/8.

¹⁵¹ Nâfi' b. Ezrak, Ebû Râşid, *Mesâilü Nâfi' b. Ezrak an Abdillâh İbn Abbas*, (nşr. Muhammed ed-Dâlî), Limassol: el-Caffân ve'l-Cabî 1413/1993, s. 151; Süyûtî, *el-İtkân*, s. 279.

¹⁵² İsfahânî, *el-Müfredât*, “ه-ط-ع”, s. 543.

ayırmadan,¹⁵³ korku içinde¹⁵⁴ ona doğru hızlıca koşmak¹⁵⁵ şeklinde açıklamalar serdetmişlerdir.

Sûrenin on birinci âyetinde geçen ‘مُنْهَمِرٍ’¹⁵⁶ kelimesi de âlimler tarafından garîb görülmüştür. Müfessir ve dil bilimeiler ‘م-ه-م-ر/dökmek’ sülâsi fiilinin infî’âl kalıbından gelen ‘إِحْمَارٌ’ masdarının ismi fâili olan bu kelimenin, ‘coşkun’,¹⁵⁷ ‘kanın ya da suyun çokça ve hızlı bir şekilde dökülmesi’¹⁵⁸ ‘şakır şakır dökülme ve ardı arkası kesilmeksizin yağma’¹⁵⁹ mânâlarına geldiğini belirtmişlerdir. Bununla birlikte bir adamın çok ve hızlı konuşması için de yine aynı şekilde ifâde edildiği zikredilmiştir.¹⁶⁰

Hız. Nûh’un Allah tarafından taşındığı gemi hakkında zikredilen ‘دُسِرٍ’¹⁶¹ kelimesi de garîb kabul edilen lafızlardandır. Âlimlere göre bu kelime ‘دسار’ kelimesinin çoğulu olup, ‘çiviler’ ya da ‘geminin levhalarını sağlamlaştıran liften bir ip veya şerit’¹⁶² anlamlarına gelmektedir. Bununla birlikte ‘الدَّسِرُ’ kelimesinin ‘suyu yarmak, engellemek’ mânâlarına gelmesinden dolayı ‘دُسِرٌ’ lafzının, suyu yararak gemiyi koruyan baş kısmı¹⁶³ olduğunu söyleyenler de bulunmaktadır. Konuyla ilgili olarak Nafi‘, İbn Abbâs’ın bu kelimeye ‘çivi’ diye anlam verdiğini ve “Bize verilen gemi gayet sağlam yapılmış;

¹⁵³ Zeccâc, *Me’âni l-Kur’ân*, V, 86.

¹⁵⁴ ‘Uzeyzî, *Garîbü l-Kur’ân*, s. 190; İbn Manzûr, Ebû l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî (v. 711/1311), *Lisânü l-‘Arab*, (nşr. Abdullâh Alî el-Kebîr ve dğr.), Kahire: Dârü l-Me’ârif, “ه-ط-ع”, XXXXXI, 3674.

¹⁵⁵ Buhârî, “Tefsîr”, 54; İbn Kuteybe, *Tefsîru garîbi l-Kur’ân*, s. 431; Taberî, *Câmi u l-beyân*, XXII, 118; ‘Uzeyzî, *Garîbü l-Kur’ân*, s. 190; Râzî, *Mefâtihu l-gayb*, XXIX, 35; Kurtubî, *el-Câmi li ahkâmi l-Kur’ân*, XX, 79; İbn Manzûr, *Lisânü l-‘Arab*, “ه-ط-ع”, XXXXXI, 3674; el-Hudeyrî, *es-Sirâc*, s. 314.

¹⁵⁶ el-Kamer 54/11.

¹⁵⁷ el-Hudeyrî, *es-Sirâc*, s. 314;

¹⁵⁸ İbn Kuteybe, *Tefsîru garîbi l-Kur’ân*, s. 431; Taberî, *Câmi u l-beyân*, XXII, 121; ‘Uzeyzî, *Garîbü l-Kur’ân*, s. 194; İsfahânî, *el-Müfredât*, “ه-م-ر”, s. 545; İbn Manzûr, *Lisânü l-‘Arab*, “م-ه-ر”, VI, 4697.

¹⁵⁹ Râzî, *Mefâtihu l-gayb*, XXIX, 38;

¹⁶⁰ ‘Uzeyzî, *Garîbü l-Kur’ân*, s. 194.

¹⁶¹ el-Kamer 54/13.

¹⁶² Ferrâ‘, *Meâ ni l-Kur’ân*, III, 106; İbn Kuteybe, *Tefsîru garîbi l-Kur’ân*, s. 432; Taberî, *Câmi u l-beyân*, XXII, 124; Zeccâc, *Me’âni l-Kur’ân*, V, 87; ‘Uzeyzî, *Garîbü l-Kur’ân*, s. 92; İsfahânî, *el-Müfredât*, “د-س-ر”, 169; Râzî, *Mefâtihu l-gayb*, XXIX, 39; Kurtubî, *el-Câmi li ahkâmi l-Kur’ân*, XX, 82; İbn Manzûr, *Lisânü l-‘Arab*, “د-س-ر”, II, 1372; el-Hudeyrî, *es-Sirâc*, s. 314.

¹⁶³ Kurtubî, *el-Câmi li ahkâmi l-Kur’ân*, XX, 82; İbn Manzûr, *Lisânü l-‘Arab*, “د-س-ر”, II, 1372.

malzemesi kereste, dokuması ise çivi iledir.” beyitleri ile de şiirle mânâyâ istişhâd getirdiğini haber vermektedir.¹⁶⁴

Allah Teâlâ’nın göndermiş olduğu Resûlü inkâr etmeleri sebebiyle, Âd kavmini helâk için kasırga gönderilen günü tasvîr için kullanılan ‘نَحْسٍ’¹⁶⁵ ifadesi de yine garîb görülen kelimelerdendir. Nâfi‘ b. Ezrak’ın naklettiğine göre, İbn Abbas, bu kelimenin anlamı olarak ‘şiddetli ve belâlı’ tanımını yapmaktadır.¹⁶⁶ Bu tâbirle ilgili genel görüşler ise, günün uğursuz¹⁶⁷ olduğunu belirten sıfat olduğu şeklindedir. Zeccâc, bu ifâdenin ‘ay sonunda ki çarşamba günü’ anlamında bir kullanımının da olduğunu nakletmektedir.¹⁶⁸

Garîbu’l-Kur’ân kiraplarında ele alınan bir diğer kelime de ‘أَشْرٌ’¹⁶⁹ kelimesidir. Hakkında genel bir ittifâkın bulunduğu bu ifadenin anlamının ‘aşırı kibirli’ kimse olduğu âlimlerin büyük bir çoğunluğu tarafından zikredilmektedir.¹⁷⁰

Sonuç olarak, Kamer sûresinin ihtivâ ettiği ve âlimlerin de garîb oldukları hususunda başlıca ittifâk ettikleri kelimeler, ayrıntılı şekilde bahsi geçenlerdir. Bunların dışında da garîb olduğu nakledilen kelimeler bulunmakla birlikte, konuyu uzatmamak adına bu kadarıyla yetinilmiştir.

IV. TEKRÂRÜ’L-KUR’ÂN

Kur’ân-ı Kerîm, üslûb özellikleri açısından, benzerinin getirilmesini imkânsız kılan bir mükemmelliğe sahiptir ve ‘Tekrârü’l-Kur’ân’ da işte bu benzersiz üslûba dâhil kabul edilmektedir. ‘Geri dönmek’ manasına gelen ‘كَرَّرَ’ fiilinin tef’îl bâbından masdar olan ‘تَكَرَّرَ’ kelimesi, sözlükte ‘bir şeyi yinelemek, tekrar etmek, birden fazla zikretmek’

¹⁶⁴ Nâfi‘ b. Ezrak, *Mesâil*, s. 144; Süyûtî, *el-İtkân*, s. 277.

¹⁶⁵ el-Kamer 54/19.

¹⁶⁶ Nâfi‘ b. Ezrak, *Mesâil*, s. 179;

¹⁶⁷ İbn Kuteybe, *Tefsîru garîbi’l-Kur’ân*, s. 432; Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, XXII, 134; Zeccâc, *Me’âni’l-Kur’ân*, V, 89; ‘Uzeyzî, *Garîbü’l-Kur’ân*, s. 202; Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmi’l-Kur’ân*, XX, 82. el-Hudeyrî, *es-Sirâc*, s. 315.

¹⁶⁸ Zeccâc, *Me’âni’l-Kur’ân*, V, 89; Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmi’l-Kur’ân*, XX, 87.

¹⁶⁹ el-Kamer 54/25.

¹⁷⁰ İbn Kuteybe, *Tefsîru garîbi’l-Kur’ân*, s. 433; Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, XXII, 140; Zeccâc, *Me’âni’l-Kur’ân*, V, 89; ‘Uzeyzî, *Garîbü’l-Kur’ân*, s. 24; İsfahânî, *el-Müfredât*, “ا-ش-ر”, s. 18; Kaysî, *Tefsîrû’l-müşkil*, s. 250; Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmi’l-Kur’ân*, XX, 92; Mardîni, *Behcetü’l-erîb*, s. 225; el-Hudeyrî, *es-Sirâc*, s. 315.

anlamlarına gelmektedir.¹⁷¹ Istılahta ise “aynı lafzın, aynı bağlamda, aynı manayı ifade etmek üzere iâde edilmesi” anlamındadır.¹⁷² Kur’ân ilimleri içinde ele alınan Tekrârü’l-Kur’ân terkîbi ise “Kur’ân-ı Kerîm’de bir kelimenin, bir sözün veya bir âyetin tekrarlanmasını ifade eden terim” olarak kullanılmaktadır.¹⁷³

Allah Teâlâ, Kur’ân-ı Kerîm’i yirmi üç yıllık bir sürede münecemen indirmiştir. Bundan dolayı da bazı haber ve kıssaları muhtelif yerlerde benzer lafızlarla olmak sûretiyle, bir takım eksiltme veya arttırmayla, takdîm veya te’hîrle veya bir harfi başka bir harfle değiştirerek ya da bunların dışında, aralarında farklılığa sebebiyet verecek bir şekilde yeniden vahyetmiştir.¹⁷⁴ Fakat yinelenen âyetler, lafızları itibari ile aynı sebebe binâen nâzil olmuş gibi görünse de, zikredildikleri konumdaki bağlamla birlikte ele alındığında farklı anlamlar ihtiva etmektedir.

Kur’ân’da tekrar eden âyetlerle ilgili, ‘müteşâbih’ teriminin de kullanıldığı görülmektedir.¹⁷⁵ Istılahta, birden fazla manayı muhtemil olduğu için delâleti kesin biçimde anlaşılamayan lafızlar veya ifadeler için kullanılıyor olsa da tekrar eden âyet ve lafızların da lafzî müteşâbih olduğu düşünülebilir.¹⁷⁶ Bunu destekler nitelikte, Kirmânî (v. 500/1106’dan sonra), Kur’ân’daki tekrarları ele aldığı eserine ‘*el-Burhân fî tevcîhi müteşâbihi’l-Kur’ân*’ başlığını vermiş ve İskâfî de (v. 420/1029), müteşâbih kelimesini, lafzın zâhiren birbirine benzemesine rağmen mânen farklılık göstermesi şeklinde tarif etmiştir.¹⁷⁷ Fakat lafzî müteşâbih kabul edilen âyetler, Rahmân sûresindeki “فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ” âyeti gibi birebir aynı olmayıp, konuyu ‘ilmü’l-müteşâbih’ ismiyle ele alan Zerkeşî’nin ve yine ‘âyâtü’l-müteşâbihât’ olarak ele alan Süyûtî’nin belirttiğine göre, farklı yerlerde mukaddem veya muahhar biçimde, ziyâdesiyle veya ziyâde olmaksızın,

¹⁷¹ İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, “ك-ج-ز”, XXXXII, 3851; Demirci, *Tefsir Usûlü*, s. 193.

¹⁷² Demirci, *Tefsir Usûlü*, s. 193

¹⁷³ Mertoğlu, Mehmet Suat, “Üslûbü’l-Kur’ân”, *DİA*, Ankara: TDV Yayınları 2012, XXXXII, 382.

¹⁷⁴ Kirmânî, Ebû’l-Kâsım Tâcülkurrâ Burhânüddîn Mahmûd b. Hamza b. Nasr el-, *Esrârü’t-Tekrâr fî’l-Kur’ân*, (nşr. Abdulkâdir Ahmed ‘Atâ), ys.: Dârü’l-Fadîle ts., s. 63.

¹⁷⁵ Kanık, Cengiz, *Kur’an-ı Kerim’deki Tekrarlara Orijinal Bir Bakış*, Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır: 2010, s. 3.

¹⁷⁶ Yavuz, Yusuf Şevki, “Müteşâbih”, *DİA*, Ankara: TDV Yayınları 2006, XXII, 206.

¹⁷⁷ İskâfî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh el-Hatîb el-, *Dürretü’t-Tenzîl ve gurretü’t-te’vîl*, (nşr. Muhammed Mustafa Aydın), Mekke: Câmi‘atü Ümmi’l-Kurâ 1422/2001, 48.

ma'rife veya nekra, müfred veya cem', idgâmlı veya idgâmsız şekilde vahyolunanlardır.¹⁷⁸

Kur'ân-ı Kerîm'de gerek kıssaların gerekse bazı âyetlerin tekrarı hususunda Taberî (v. 311/923) ve Seyyid Kutub'un içlerinde bulunduğu bir grup âlim, kabul etmeyen bir tavrı benimsemiş ve tekrarın Kur'ân'ın i'câzıyla çelişeceğini savunmuşlardır. Buna göre Kur'ân'da tekrar gibi görünen her âyet dikkatle incelendiğinde diğerinden farklı olduğu ortaya çıkmaktadır.¹⁷⁹ Ferrâ (v. 207/822) ve Zerkeşî (v. 794/1392) gibi bazı âlimler ve genelde farklı gâyelere sahip oryantalistler ise, Kur'ân'da tekrarın bulunduğunu ve bunun da Arap dilinin bir özelliği olduğu iddiasını sürdürmüşlerdir.¹⁸⁰ Makul olan ise, tekrarın Kur'ân'da varlığını kabul etmek ve bunu i'câzla çelişen bir durum olarak değil bilakis bir üslûb özelliği olarak görmektir.¹⁸¹

Kamer sûresi, Tekrârü'l-Kur'ân ilmi açısından ele alındığında, ilk olarak “فَكَيْفَ كَانَتْ عَذَابِي وَنُذُرٍ”/Benim azâbım ve korkutmamın ne derece büyük ve korkutucu olduğunu görsünler”¹⁸² âyetinin dört kez zikredildiği görülmektedir. Bu âyetlerin lafızları aynı olmakla birlikte, mücerred bir tekrâr olmayıp, Kur'ân'ın i'câzından mütevellit bir hikmet olarak bulunduğu yere göre mana farklılıkları arz etmektedir. Âyet ilk olarak Nûh kıssasının ardından zikredilmekle birlikte “كَيْفَ” lafzıyla başlayan istifhâm cümlesi, Nûh kavminin başına gelen azâb hakkında ta'zîm ve ta'cîb ifade etmektedir.¹⁸³ Bununla beraber aynı âyetin, Âd kavmi kıssasının öncelikle başlangıcında zikredilmiş olması, peşinden anlatılacak konuya dinleyicilerin dikkatini çekmek ve yönlendirmek gayesiyle¹⁸⁴ cevap istemeyen bir soru, yani mecâz-ı mürsel sanatının örneği olduğu,¹⁸⁵ kıssanın bitiminde yeniden zikredilmesi ile Nûh kıssasının sonunda gerçekleştiği gibi yine ta'cîb ve korkutma amaçlandığı bildirilmiştir.¹⁸⁶ İlk geçtiği yerde, kavmin dünyada

¹⁷⁸ Zerkeşî, *el-Burhân*, 112; Süyûtî, *el-İtkân*, 642.

¹⁷⁹ Demirci, *Tefsir Usûlü*, s. 193.

¹⁸⁰ Demirci, *Tefsir Usûlü*, s. 194.

¹⁸¹ Demirci, *Tefsir Usûlü*, s. 194.

¹⁸² el-Kamer 54/16, 18, 21, 30.

¹⁸³ Râzî, *Tefsîrü'r-Râzî*, XXIV, 56; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, XXVII, 83; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, XXVII, 187.

¹⁸⁴ Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, XXVII, 84; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, XXVII, 191.

¹⁸⁵ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, XXVII, 191.

¹⁸⁶ Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, XXVII, 87; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, XXVII, 195.

başına gelen azâbı, ikincisinde ise âhirette karşılaşacakları azâbı ifade etmek üzere indirildiğine dair görüşler bulunmaktadır.¹⁸⁷ Son olarak Semûd kavminin kıssasındaki azâb haberinin başında yer alan aynı âyet-i kerîme, bu konumda Nûh kıssasındakine benzer ancak yine mücerred bir tekrar olmayan, Semûd kavminin kıssasına has bir mana ifade etmektedir.¹⁸⁸

Tekrar eden âyetler incelendiğinde, Kamer sûresinde “وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ/Yemin olsun ki biz Kur’ân’ı (anlaşıp üzerinde düşünülün diye) kolaylaştırdık. Ondan öğüt alan yok mu? (herkesin düşünüp ibret alması gerekirken bundan öğüt alan kimse yoktur)”¹⁸⁹ âyetinin de yine dört yerde tekrar zikredildiği görülmektedir. Âlûsî (v. 1270/1854), bu ifadenin bir kasem olduğunu belirterek, Allâh Teâlâ’nın, sûrenin başlarında yer alan “وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنَ الْأَنْبَاءِ مَا فِيهِ مُزْدَجَرٌ وَلَقَدْ سَاقَتْهُمْ وَهُوَ كَاذِبٌ سَاقًا مِمَّا بَيْنَ يَدَيْهِمْ مِنْ آيَاتٍ وَلَقَدْ عَلِمُوا لِسَانَ الْكَاذِبِ تَلَوُّنًا/Andolsun ki onlara (Kur’ân’da, ibret alacakları, dünya ve ahiret saadetini kazandıracak, geçmiş ve gelecekte bahsedene) sapıklık ve küfürden caydıracak bilgi ve haberler gelmiştir” âyetini takrîr niteliğinde, helâke uğrayan her kavmin kıssasının ardından bu âyeti zikretmek sûretiyle, aslında her kıssanın tek başına küfürden alıkoymaya yettiğine, ancak kâfirlerin bundan ibret almadığına dikkatleri celb etmeyi murâd ettiğini bildirmiştir.¹⁹⁰ Zira Allah’ın, helâk ettiği kavimlerin kıssalarını, Kur’ân-ı Kerîm’in muhtelif yerlerinde zikretme sebebinin de yine, kelâma muhatap insanların bundan devamlı surette öğüt almalarını sağlamak için olması muhtemeldir.¹⁹¹

Kirmânî, *Esrârü ’t-tekrâr* adlı eserinde, Sâd sûresinde geçen “ءَأُنْزِلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ مِنْ بَيْنِنَا”¹⁹² şeklindeki âyetin, “ءَأُنْزِلَ” lafzı yerine ‘ءَأُلْقِيَ’ ibâresi kullanılarak ve mef’ûlû’n-bih gayr-i sarîh te’hîr edilmek suretiyle nâib-i fâil olan ‘الذِّكْرُ’ kelimesine vurgu yapılarak “ءَأُلْقِيَ الذِّكْرُ عَلَيْهِ مِنْ بَيْنِنَا”¹⁹³ şeklinde Kamer sûresinde tekrar ettiğini haber vermiştir. Bununla birlikte, iki âyetin farklı zümreleri

¹⁸⁷ İskâfî, *Dürretü ’t-Tenzîl*, I, 1227; Kirmânî, *Esrârü ’t-tekrâr fî l-Kur’ân*, 230; Âlûsî, *Rûhu ’l-me’ânî*, XXVII, 87.

¹⁸⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve ’t-tenvîr*, XXVII, 202.

¹⁸⁹ el-Kamer 54/17, 52, 32, 40.

¹⁹⁰ Âlûsî, *Rûhu ’l-me’ânî*, XXVII, 84.

¹⁹¹ Kirmânî, *Esrârü ’t-tekrâr fî l-Kur’ân*, 230.

¹⁹² Sâd 38/8.

¹⁹³ el-Kamer 54/25.

muhatap aldığını; Sâd sûresinde Allah'ın, insanlara beyân etsin diye kendisine zikri yani Kur'ân'ı indirdiğini haber verdiği Allah Resûlü'ne (s.a.v.) karşı alaycı tutum sergileyen Kureyş ehlinin tepkisini bildirirken, Kamer sûresinde ise, Sâlih Peygamberi inkâr eden Semûd kavminin cevabını zikretmekte olduğunu belirtmekle birlikte, önceki peygamberlere yazılı sahîfe ve levhalar verilmesinden dolayı, 'ءَالْفَى' lafzının kullanıldığını ve her ikisinin de yine inzâl manasına geldiğini nakletmektedir.¹⁹⁴

Kamer sûresi tekrar eden âyetler yönüyle incelemeye tâbî tutulduğunda, bazı âyetlerin, sûre içerisinde dörder kez olmak suretiyle tekerrür ettiği, bir âyetin de bazı değişikliklerle başka bir sûrede yer aldığı görülmektedir. Fakat Kur'ân-ı Kerîm, şiir ve belâgatte maharetli olan bir kavme, yine onların dilinde inmiş olmasına rağmen, şairlerin icrâ ettiğinde kulak tırmalayan tekrar sanatı, Allah kelâmında müthiş bir âhenk sağlamak ve bu yönüyle de müşrikleri bir benzerini getirmeleri konusunda âciz bırakmaktadır.

V. FÂSILA

Arapça'da "iki şeyin arasını ayırmak" anlamındaki¹⁹⁵ 'ف-ص-ل' sülâsi fiilinden ismi fâil olarak türeyen 'الفاصلة' kelimesi, ıstılahî açıdan farklı ilimlerde kullanılmakla birlikte Kur'ân ilimleri söz konusu olduğunda "Şiirdeki kâfiye, secî'deki karîne gibi âyetin son kelimesine verilen isim" manasına gelmektedir.¹⁹⁶ Buna göre, bir âyetin ardından gelenle arasını ayırması hasebiyle, ilk âyetin son kelimesine 'fâsıla', bu kelimenin son harfine de 'harfû'l-fâsıla' denilmektedir¹⁹⁷ ve âyet sonlarındaki kelimelerin veya vezinlerinin manaya mutabık ve okuyanı etkileyecek şekilde birbiriyle ahenkli bir uyum arz etmesi

¹⁹⁴ Kirmânî, *Esrârü't-tekrâr fi'l-Kur'ân*, 216.

¹⁹⁵ İbn Manzûr, "ف-ص-ل", *Lisânü'l-'Arab*, XXXVII, 3423.

¹⁹⁶ Zerkeşî, *El-Burhân*, I, 53; Süyûtî, *el-İtkân*, s. 609.

¹⁹⁷ Çetin, Abdurrahman- Topuzoğlu, Tefvik Rüştü, "Fâsıla", *DİA*, Ankara: TDV Yayınları 1995, XII, 209.

şeklinde kendini göstermektedir.¹⁹⁸ Rummânî (v. 384/994)ve Bakıllânî (v. 403/1013) gibi bir kısım âlim ise, kelimenin yalnızca son harfinin fâsıla olduğunu kabul etmektedirler.¹⁹⁹

Bazı âlimler, fâsıla ilmini Kur'ân-ı Kerîm'e dayandırmaya gayret göstermiş ve bu sebeple de “بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ”²⁰⁰ ve “كِتَابٌ فُصِّلَتْ آيَاتُهُ”²⁰¹ âyetlerinin, ‘بیناه/ açıkladık, tebyîn ettik’ şeklinde anlaşılabilceği gibi Kur'ân âyetlerinin fâsıla ile ayrıldığı manasının çıkarılmasının da mümkün olduğu görüşünü benimsemişlerdir.²⁰² ‘Tafsîl’ kelimesinin sözlük anlamı düşünüldüğünde ise, bu ilmin kaynağının Kur'ân-ı Kerîm olduğunu kabul etmek yanlış görülmemektedir.²⁰³ Bununla birlikte kaynaklarda, Kur'ân ilimleri hususunda ‘fâsıla’ tabirini ilk defa kullananın ise Sîbeveyh (v. 180/796) olduğu bildirilmiştir.²⁰⁴

Kur'ân âyetlerindeki fâsılların nasıl tesbit edilebileceği hususunda Ca'berî (v. 732/1392), Hz. Peygamberin (s.a.v.) fiilî sünnet olarak, okurken her defasında üzerinde durduğu kelimelerin rivâyetlerden öğrenilmek sûretiyle tevkîfî ya da bazen durup bazen geçtiği yerler hususunda da nasla belirlenmiş olana, hakkında nas bulunmayanı benzetmek şeklinde kıyâsî olmak üzere iki türlü yolun bulunduğunu belirtmektedir.²⁰⁵

Rummânî'ye göre, benzerinin getirilmesi hususunda tüm müşriklere tahaddîde bulunarak onları bu konuda âciz bırakan Kur'ân-ı Kerîm'in bu icâzı yedi yönden tezâhür

¹⁹⁸ Çimen, Abdullah Emin, “Kur'ân'da Ritmik Yapı: Fâsıla ve Üslûp Açısından Bir Deneme”, *Dinî Araştırmalar*, Ocak-Nisan 2007, c. 9, s. 195; Bostancı, Ahmet, “Kur'ân-ı Kerîm'de Fâsıla Uyumı: Arap Dili Kaideleri Açısından Bir İnceleme”, *İslâmî İlimler Dergisi*, yıl 2, sayı 1, Bahar 2007, s. 90; Hasnâvî, Muhammed el-, *el-Fâsıla fi'l-Kur'ân*, ikinci baskı, Amman: Dârü İmâr li'n-Neşri ve't-Tevzî' 1421/2000, s. 29.

¹⁹⁹ Rummânî, Ebü'l-Hasen Alî b. İsâ b. Alî el-Bağdâdî er- (v. 384/994), *en-Nüket fi i'câzi'l-Kur'ân* (*Selâsü resâil fi icâzi'l-Kur'ân* içerisinde), (nşr. Muhammed Halefullâh Ahmed ve Muhammed Zeglûl Selâm), üçüncü baskı, Kahire: Dârü'l-Me'ârif ts., s. 97; Bâkıllânî, Ebû Bekr Muhammed b. Tayyib b. Muhammed el-Basrî el-, *İ'câzü'l-Kur'ân*, Kahire: Dârü'l-Me'ârif ts., s. 270; Hasnâvî, *el-Fâsıla fi'l-Kur'ân*, s. 26.

²⁰⁰ el-A'râf 7/52.

²⁰¹ Fussilet 41/3.

²⁰² İbn Manzûr, “ف-ص-ل”, *Lisânü'l-'Arab*, XXXVII, 3423; Zerkeşî, *El-Burhân*, I, 54; Süyûtî, *el-İtkân*, s. 610.

²⁰³ Eroğlu, Ali, “Kur'an-ı Kerim'de Fâsıla”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi 1992, sy. 10, s. 253.

²⁰⁴ Çetin-Topuzoğlu, “Fâsıla”, *DİA*, XII, 209; Eroğlu, “Kur'an-ı Kerim'de Fâsıla”, s. 254.

²⁰⁵ Süyûtî, *el-İtkân*, s. 609; Çetin-Topuzoğlu, “Fâsıla”, *DİA*, XII, 209; Eroğlu, “Kur'an-ı Kerim'de Fâsıla”, s. 253; Çimen, “Kur'ân'da Ritmik Yapı”, s. 201.

etmekte ve fâsılalar da, bunlardan biri olan ve on kısımdan oluşan belâgat veçhinin beşincisini teşkil etmektedir.²⁰⁶ Fakat bu icâz yönü Mekkî ve Medenî âyetlerde farklı şekillerde kendini göstermekte ve buna göre inanmayan ve câhiliyye geleneklerine son derece bağlı bir topluma hitâb eden Mekkî âyetler, onları azarlayıcı, bilgisiz sayan, vicdanlarını hedef alan, hem müjdeleyen hem de tehdit eden kısa fâsılalarla nâzil olurken, Medenî âyetlerin, hidâyete eren mü'minleri hedef alması hasebiyle yumuşak ve akıcı bir üslûpla birlikte, fâsıllarının da uzun olduğu görülmektedir.²⁰⁷

Kamer sûresinin âyet sonları incelemeye tâbi tutulduğunda, tamamının fâsılasının 'ر' harfî olduğu görülmekte ve bu şekliyle baştan sona bir insicâm arz etmektedir.²⁰⁸ Fakat bu uyum, şiirde olduğu gibi zorlama ve manadan çok şeklin öncelenmesiyle değil, Kur'ân'ın üstünlüğünü ortaya koyacak biçimde, mana kesinlikle bozulmamakla birlikte buna ilaveten okuyucuyu da etkileyecek bir belâgat ve hikmetle gerçekleşmiştir.²⁰⁹

Süyûtî, Şeyh Şemsüddîn b. Sâig (v. 776/1374/1375)'den, âyet sonlarındaki fâsılalar arasında münâsebetin kurulabilmesi için asla muhâlif kırtan fazla uygulama çeşidinin bulunduğunu nakletmiş ve yalnızca dört tanesinde Kamer sûresinden bahsetmiştir.²¹⁰ Bunlardan ilki ma'mûlün takdîmi olup "وَلَقَدْ جَاءَ آلَ فِرْعَوْنَ النُّذُرُ"/Andolsun ki Firavun'un hânedanlığına da (korkutucu ve müjdeleyici) uyarılar gelmişti"²¹¹ âyetinde kendini göstermektedir. Gramer kurallarına göre normal olan fiilden sonra fâil konumundaki 'النُّذُرُ' kelimesinin gelmesi iken, fâsıla bütünlüğüne uygunluk arz etmek maksadıyla, ma'mûl olan 'آلَ فِرْعَوْنَ' ifadesi öne geçirilmiş ve âyet 'النُّذُرُ' şeklinde sonlandırılmıştır.²¹²

El-İtkân'da yapılan sıralamaya göre Kamer sûresinde mevcut olan ikinci münâsebet kurma çeşidi ise izâfet 'ى' sının hazfedilmesiyle, sûrede dört yerde tekrar eden "فَكَيْفَ" *كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ*/benim azabım ve korkutmam ne derece büyük ve şaşırtıcıdır (görsünler)"²¹³

²⁰⁶ Rummânî, *en-Nüket fî i'câzi'l-Kur'ân*, s. 76.

²⁰⁷ Eroğlu, "Kur'an-ı Kerim'de Fâsıla", s. 255.

²⁰⁸ Yaşaroğlu, "Kamer Sûresi", *DİA*, XXIV, 276; Eroğlu, "Kur'an-ı Kerim'de Fâsıla", s. 255.

²⁰⁹ Çetin-Topuzoğlu, "Fâsıla", *DİA*, XII, 209.

²¹⁰ Süyûtî, *el-İtkân*, s. 613.

²¹¹ el-Kamer 54/41.

²¹² Süyûtî, *el-İtkân*, s. 613; Bostancı, "Kur'ân-ı Kerîm'de Fâsıla Uyumu", s. 99.

²¹³ el-Kamer 54/16, 18, 21, 30.

âyetinde gerçekleşmiştir. Âyet sonlarındaki fâsıla uyumunu sağlamak amacıyla ‘عَذَابِي’ ifadesine benzer şekilde izâfet ‘ى’ sııyla gelmesi gereken ‘وَنُذِرُ’ kelimesinde, ‘ى’ hazfedilerek kesra ile yetinilmiş ve âyet tüm fâsılalara uygun biçimde ‘ر’ harfî ile bitirilmiştir.²¹⁴

Fâsıla uyumunu sağlamak amacıyla uygulanan yöntemlerden üçüncüsü ise “تَنْزِعُ” (O rüzgâr) insanları, kökünden sökülmiş hurma kütükleri gibi (helâk edip) yere seriyordu”²¹⁵ âyetindeki gibi cins isimlerde müzekkerliğin tercih edilmesidir. Aslında el-Hâkka sûresindeki “كَانَ لَهُمْ أَعْجَازٌ تَخِلُّ خَاوِيَةً”²¹⁶ âyetine benzer şekilde müennes gelmesi gereken ‘مُنْقَعِرٍ’ kelimesi, ‘ة’ harfinin fâsıllar arasındaki uygunluğu bozacak olması sebebiyle müzekker olarak tercih edilmiştir.²¹⁷

Buna benzer uygulama yine “وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُسْتَطَرٌّ”/Ve (yaptıkları) küçük büyük her şey (bu kitaplarda) satır satır (ayrıntılarıyla) yazılmıştır”²¹⁸ âyetinde de görülmektedir. Aynı şekilde ‘صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ’ ifadesinin geçtiği “لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّا أَحْصَاهَا”²¹⁹ âyetinde kelimelere müenneslik izâfe edilmişken, Kamer sûresinde, sıfatın mevsûfa atıfla müennes ya da müzekker olması gerektiğinden ve bununda fâsıla uyumunu bozmasından dolayı, bu kelimeler müzekker olarak zikredilmiştir.²²⁰

Fâsıla uyumunun sağlanması için âyet sonlarında yapılan değişikliklerden sonuncusu ise “إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَهَرٍ”/Şüphesiz ki günah ve küfürden sakınanlar (muttakiler), cennetler ve nehirlerin içerisinde dirler”²²¹ âyetinde görüldüğü üzere, cemi‘ kelime yerine müfredinin tercih edilmesidir. Âyette geçen ‘وَنَهَرٍ’ ifadesi aslında ‘جَنَّاتٍ’

²¹⁴ Süyûtî, *el-İtkân*, s. 613; Bostancı, “Kur’ân-ı Kerîm’de Fâsıla Uyumu”, s. 90.

²¹⁵ el-Kamer 54/20.

²¹⁶ el-Hâkka 69/7.

²¹⁷ Süyûtî, *el-İtkân*, s. 613.

²¹⁸ el-Kamer 54/53.

²¹⁹ el-Kehf 18/49.

²²⁰ Süyûtî, *el-İtkân*, s. 613; Bostancı, “Kur’ân-ı Kerîm’de Fâsıla Uyumu”, s. 113.

²²¹ el-Kamer 54/54.

lafzında olduğu gibi ‘انهار’ şeklinde iken, cemi‘si yerine mecâzen²²², fâsıla uyumu amacıyla müfred olarak kullanılmıştır.²²³

Kur’ân’ı Kerîm’in içerdđđi sûrelerin bir kısmında farklı harflerle fâsılalar yapılırken, Kamer sûresinde yalnızca ‘ر’ harfiyle âyetler sona erdirilmiştir. Her yönüyle olduğu gibi bu özelliği de, bir şiir değil nesir olan Ku’ân’ın, gerek okuyucu gerekse de dinleyici üzerinde etki bırakan, ezberlenmesi kolaylaşan ve belâgat açısından eşsiz bir kitap olmasını sağlamaktadır.

VI. AHKÂMÜ’L-KUR’ÂN

Kur’ân-ı Kerîm’de kendisinden fikhî hüküm çıkarılan âyetler için kullanılan ‘Ahkâm âyetleri’²²⁴ ifâdesinde ki ‘ahkâm’ lafzı, sözlükte, ilim, fıkıh ve adaletle hüküm verme manalarına gelip, ‘ح-ك-م’ fiilinden müştâk bir masdar olan ‘hüküm’ kelimesinin çoğuludur.²²⁵ Genel olarak ‘Ahkamü’l-Kur’ân’ ise, “İbâdât, muâmelât ve ‘ukûbâtla ilgili âyetlerin tefsirini ele alan ilim dalı”²²⁶ anlamında kullanılmaktadır.

Amelî hayata dair şer‘î hükümlerin kaynakları hiyerarşisinde, Kur’ân-ı Kerîm ilk ve temel kaynak olma vasfına sahiptir.²²⁷ Süyûtî, bir hükme delâleti olan âyetlerin sayısının Gazâlî ve bir kısım âlime göre beş yüz olduğunu nakletmektedir. Hüküm içeren âyetlerin sayısını yüz elliye düşürenler de bulunmakla birlikte, bu kadarla sınırlı tutulmasının sebebini, yalnızca hükmü bâriz olan âyetlerin kastedilmesi olarak açıklamaktadır, zîrâ kıssa, emsâl ve bir takım başka âyetlerden de istibât ile hüküm çıkarmak mümkündür.²²⁸

²²² Ferra’, *Me ‘âni’l-Kur’ân*, III, 111; Abdulgafûr, Üsâme, “Sûretü’l-Kamer: Dirâse Savtiyye”, *Mecelletü Cami‘ati Kerbelâ*, sy. 10, 2005, c. II, s. 178.

²²³ Süyûtî, *el-İtkân*, s. 614.

²²⁴ Özel, Ahmet, “Ahkâm”, *DİA*, Ankara: TDV Yayınları 1988, I, 550; Esen, Hüseyin, “Ahkâm Ayetleri Açısından Meâllere Bakış”, *Kur’ân Meâlleri Sempozyumu: Eleştiriler ve Öneriler II*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları 2007, s. 185; Çetiner, “Ahkâmü’l-Kur’ân”, *DİA*, I, 551.

²²⁵ İbn Manzûr, “ح-ك-م”, *Lisânü’l-‘Arab*, IX, 951.

²²⁶ Çetiner, Bedreddin, “Ahkâmü’l-Kur’ân”, *DİA*, Ankara: TDV Yayınları 1988, I, 551.

²²⁷ Bardakoğlu, Ali, “Kitap”, *DİA*, Ankara: TDV Yayınları 2002, XXVI, 122.

²²⁸ Zerkeşî, *el-Burhân*, II, 3; Süyûtî, *el-İtkân*, s. 668.

Kur'ân-ı Kerîm'de şer'î bir hükme delâlet eden âyetlerin sarîhliği birbirinden farklılık arz etmektedir. Buna göre bir kısım âyette “وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ/Namaz Kılın!”²²⁹ buyruğunda olduğu gibi bir emir veya haber cümlesiyle açık bir şekilde hükme delâlet anlaşılırken, bazılarında ise doğrudan bir hüküm bulunmayıp, istinbât etmek suretiyle hükme ulaşılır. Bu yolla hükme delâleti ortaya çıkarılan bu âyetlerin de bazıları başka bir âyete ihtiyaç duyulmaksızın tek başına yeterli olurken, bir kısmı ise başka bir âyete mürâcaât etmek suretiyle istinbâtı mümkün kılmaktadır.

Tefsir kaynaklarında, Kamer sûresinde bir hükme delâlet eden ahkâm âyetinin Allah Teâlâ'nın “وَنَبِّئُهُمْ أَنَّ الْمَاءَ قِسْمَةٌ بَيْنَهُمْ كُلُّ شِرْبٍ مُحْتَضَرٌ/Ve onlara, suyun (dişi deveyle) aralarında taksim edildiğini haber ver. (Deve ve onlar) her içme sırasında (nöbet kendilerinde olduğunda, suyun başında) hazır bulunsunlar”²³⁰ şeklindeki buyruğu olduğu nakledilmektedir. Âyet-i Kerîme, Semûd kavminin, Hz. Sâlih'in peygamberliğini inkâr etmeleri üzerine kendilerine imtihan olması maksadıyla bir dişi devenin gönderildiğini ve devenin kendilerine süt vermesi karşılığında artık suyun bu deve ile kavimleri arasında nöbetleşe kullanılmak üzere taksim edilmiş olduğunu haber vermektedir. Buna göre deve, suya bir gün gelip tamamını tüketerek tüm kavme süt verirken, ertesi gün yalnızca kavmin suya gelmesine müsaade edilecek ve deve o gün suya yaklaşmayacaktır.²³¹

Allah Teâlâ'nın deve ile kavim arasında suyu taksim etmesi İslâm hukukunda ‘Muhâyee’ ismi verilen akdin, fıkıh âlimleri tarafından kabul görmesine kaynaklık teşkil etmiştir²³². Sözlükte “iyi durumda olmak, hazır hâle gelmek” anlamında kullanılan ‘المُهَايَاءُ’²³³ kelimesinden müştâk ‘المُهَايَاءُ’ ifadesi, müşterek mallarda taksimin mümkün olmadığı ya da önemli bir değer kaybına sebebiyet verecek olması halinde yahut da hak sahiplerinin taksimi talep etmediği durumlarda, karşılıklı rıza göstererek, zaman

²²⁹ el-Bakara 2/43.

²³⁰ el-Kamer 54/28.

²³¹ Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an*, XX, 95; Neseî, Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullâh b. Ahmed b. Mahmûd en-, *Tefsîrü'n-Neseî*, (nşr. Yusuf Ali Bedîvî), beşinci baskı, Beyrut: Dâru İbn Kesîr 1432/2011 III, 404.

²³² Herrâsî, Ebü'l-Hasen Şemsülsîlâm İmâdüddîn Ali b. Muhammed b. Ali et-Taberî el-, *Ahkâmu'l-Kur'an*, (nşr. Musâ Muhammed Ali), ikinci baskı, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye 1405, IV, 395.

²³³ İbn Manzûr, “ه-ي-أ”, *Lisânü'l-Arab*, , XXXXI, 4729.

sıralaması veya mekân belirlemesi yapmak suretiyle bu ortak maldan yararlanmaları hususunda yaptıkları akid için kullanılmaktadır.²³⁴

Hanefî fıkıh âlimleri aslında, muhâyeeyi, her bir ortağın anlaşılmaya göre mülkün kullanımının kendisine ait olduğu dönemde, diğerine ait mülkten faydalanması ve bunun da menfaâtlerin kendi cinsiyle mübâdelesi olması sebebiyle kıyasa aykırı görmüşlerdir.²³⁵ Fakat Kamer sûresinde Semûd kavminin durumunu haber veren bu âyet-i kerimeyi esas alarak, naslarda zikredildiği halde halen yürürlükte olup olmadığı hususunda bilgi verilmeyen önceki ilâhî dinlere ait kuralların da ‘Şer‘u men kablenâ’ esas gereğince Müslümanlar için de geçerli olmasına dayanarak câiz görmüşlerdir.²³⁶

VII. KIRÂATLER

Kur‘ân-ı Kerîm’in Hz. Peygambere (s.a.v.) Arap diliyle vahyedildiği âyetlerle sabittir. Ancak Arap dili yazımının, İslâm’ın zuhur ettiği dönemlerde son derece ibtidâî durumda olması ve lehçelerin de durumunun karışıklığı sebebiyle ortaya çıkan yedi harf ruhsatı, Resûlüllah’tan (s.a.v.) sonraki dönemlerde Kur‘ân’ı okuyuşta farklılıkların ortaya çıkmasına sebebiyet vermiş ve kırâatler mevzûu, tefsir geleneğinde bir hayli önem arz etmiştir.²³⁷

Resûlüllah’tan (s.a.v.) nakledilen, ‘إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ أَنْزَلَ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ’/Bu Kur‘ân yedi harf üzere indirilmiştir²³⁸ şeklindeki rivâyette zikredilen ‘harf’ lafzı, terim olarak okuyuş üslûbu ve vecih manasına gelmektedir.²³⁹ Hadiste zikri geçen ‘yedi harf’ ile neyin kastedildiği hususunda bir görüş birliği bulunmamakla birlikte, et-Taberî ve et-Tahâvî bu

²³⁴ İbn Manzûr, “هـ-ي-أ”, *Lisânü’l-‘Arab*, , XXXXI, 4730; Türcan, Talip, “İslâm Hukukundaki Muhâyee ve Türk Hukukundaki Devre Mülk Kurumları Arasında Bir Mukayese”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Isparta: 2000, sy. 7, s. 84; Kâhya, “*İslam Hukukunda Muhâye’e*”, s. 38.

²³⁵ Türcan, “İslâm Hukukundaki Muhâyee ve Türk Hukukundaki Devre Mülk Kurumları Arasında Bir Mukayese”, s. 84;

²³⁶ Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî el-, *Ahkâmu’l-Kur‘ân*, (nşr. Muhammed Sâdık Kamhâvî), Beyrut: Dârü İhyâi’t-Türâsi’l-‘Arabî 1412/1992, V, 298; Dönmez, İbrahim Kâfi, “Muhâyee”, *DİA*, Ankara: TDV Yayınları 2006, XXXI, 510.

²³⁷ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s. 95; Birişik, Abdülhamit, “Kıraat”, *DİA*, Ankara: TDV Yayınları 2002, XXV, 427.

²³⁸ Buhârî, “Fedâilü’l-Kur‘ân”, 5 (hadis no: 4992); Ebû Dâvûd, “el-Vitr”, 358 (hadis no: 1475); Tirmîzî, “el-Kırâat” 11, (hadis no: 2943-2944); Nesâî, “el-İftitâh” , 294 (hadis no: 940).

²³⁹ İbn Manzûr, “ح-ر-ف”, *Lisânü’l-‘Arab*, , II, 837.

ifadeyi ‘القراءة بالمعنى’ yani aynı anlama gelen lafızların birbirinin yerine getirilerek okunması şeklinde açıklamışlardır.²⁴⁰ Bununla birlikte yedi harften maksadın, ümmete kolaylık olması amacıyla, kelimeyi yedi vecihte okumak olduğu ve hangisiyle okunursa, isâbet edileceği şeklinde de yorumlanmıştır.²⁴¹

Kırâat kelimesi ise ‘ق-ر-أ’ kökünden semâ‘î masdar olup sözlükte okumak manasına gelen bir isim iken; ‘ulûmü’l-Kur’ân içerisinde, Kur’ân kelimelerinin nasıl okunacağını ve okuyuş şekillerindeki farklılıkları, râvîlerine nisbet etmek suretiyle ortaya koyan ilim dalı olarak tarif edilmiştir.²⁴² Hz. Osman’ın halifelik döneminde tüm kişisel mushafları yaktırması, yedi harf ruhsatı sebebiyle meydana gelen farklılıkları bir ölçüde sınırlandırmış olsa da, âyetlerin harekesiz olması ihtilâfin devam etmesine yol açmıştır.²⁴³

Sahâbe Hz. Peygamber’den (s.a.v.) kırâatleri farklı şekillerde almış, bununla birlikte ardından gelen tâbiûn ve etbâ‘u’t-tabiîn dönemlerinde bu okuma tarzları çeşitlilik göstermeye devam etmiş ve sonunda da pek çok kârîin farklı bölgelere gitmesinin ardından, kırâat tarzları artık bu okuyuculara nispet edilmeye başlamıştır.²⁴⁴ Ancak kurrânın ismiyle anılan bu kırâatlerin sahîh olarak kabul edilmesi senedinin, müşâfehe veya semâ‘ yoluyla, Kur’ân’ı doğrudan Allah Resûlün’den (s.a.v.) dinleyen bir sahâbeye ulaşması şartına bağlıdır.²⁴⁵ Kırâatler sıhhatleri bakımından Mütevâtir, Meşhûr, Âhâd, Şâz, Müdrec ve Mevzû’ olmak üzere altı kısma ayrılmaktadır.²⁴⁶ Bir kırâatin kabul görmesi için, muttasıl bir senetle Hz. Muhammed’e (s.a.v.) ulaşması, bir yönüyle dahi olsa Arap dil gramerine uygunluk arz etmesi ve kitâbet bakımından Mesâhif-i Osmanî’den birine mutâbık olması gerekmektedir.²⁴⁷

²⁴⁰ Demirci, *Tefsir Usûlü*, s. 111.

²⁴¹ Sâlih, Subhî es-, *Mebâhis fî ‘ulûmi’l-Kur’ân*, onuncu baskı, Beyrut: Dârü’l-‘İlmi li’l-Melâyîn 1977, s. 109; Tuğral, Rahim, “Farklı Kırâatlerin Tefsirdeki Yeri”, *İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları 1992, sy. VII, s. 269.

²⁴² Cezerî, Ebü’l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf el-, *Müncidü’l-mukriîn ve mürşidü’l-tâlibîn*, (nşr. Alî b. el-‘İmrân), s. 49; Birişik, “Kırâat”, *DİA*, XXV, 427.

²⁴³ Birişik, “Kırâat”, *DİA*, XXV, 427.

²⁴⁴ Demirci, *Tefsir Usûlü*, s. 117.

²⁴⁵ Sâlih, *Mebâhis fî ‘ulûmi’l-Kur’ân*, s. 250.

²⁴⁶ Süyûtî, *el-İtkân*, s. 166; Sâlih, *Mebâhis fî ‘ulûmi’l-Kur’ân*, s. 250; Demirci, *Tefsir Usûlü*, s. 118.

²⁴⁷ Cezerî, *en-Neşr*, I, 9; Sâlih, *Mebâhis fî ‘ulûmi’l-Kur’ân*, s. 255; Birişik, “Kırâat”, *DİA*, XXV, 429; Karaçam, İbrahim, “Anahatlarıyla Kırâat İlmî ve Tarihi Gelişimi”, *Kur’an ve Kırâati*

Müslümanların ikinci asırdan itibaren kırâatlerden bazılarını öncelemesi, ‘yedi kırâat’ tabirinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu yedi kırâatin imamları ise: Mekke’de Abdullâh b. Kesîr (v. 120/737), Medine’de Nâfi‘ (v. 169/785), Şam’da İbn Âmir (v. 118/736), Basra’da Ebû Amr (v. 154/770) ve Yâ’kûb (v. 205/820), Kûfe’de Hamza (v. 188/803) ve Âsım’dır (v. 127/744). Bu tasnifte İbn Mücâhid (v. 324/936), Yâ’kûb yerine bu yedi imam arasında el-Kisâi’yi zikretmiştir.²⁴⁸ İbn Mücâhid’in yapmış olduğu bu sıralamaya Yâ’kûb, Halef b. Hişâm (v. 229/843), Yezîd b. Kâ’kâ’ (v. 130/747) eklenerek ‘on kırâat’; bunlara el-Hasenü’l-Basrî (v. 110/728), İbn Muhays (v. 123/740), Yahyâ b. el-Mübârek el-Yezîdî (v. 202/817) ve Ebul-Ferec Muhammed b. Ahmed eş-Şenbûzî’nin de (v. 388/817) eklenmesiyle ‘on dört kırâat’ ortaya çıkmıştır.²⁴⁹

Kamer sûresinde mevcut bulunan bazı âyet ve kelimelerin okunuşunda, kırâat âlimleri arasında farklılıklar görülmektedir. Bunun ilk örneği de şâz bir kırâat olarak Huzeyfe’nin, birinci âyette geçen “وَأَنشَقَّ الْقَمَرُ”²⁵⁰ ifâdesine ‘قد’ lafzını ilave ederek okumasıdır. Bu şekildeki tilâvetini, el-Beydâvi (v. 685/1286), kıyâmetin yaklaştığını ve bunun bir alâmeti olarak ayın ikiye yarıldığını te’kîd etme amacına bağlamıştır²⁵¹

Sûrenin üçüncü âyetinde yer alan “مُسْتَقَرٌّ”²⁵² kelimesi hakkında da okuyuş farklılıkları bulunmaktadır. Ebû Şeybe kelimedeki ‘ق’ harfini fetha ile okumuş ve âyeti, her şeyin gerçekleşeceği bir zaman ve mekânın bulunduğu ve kıyâmete atıf yaparak, onun yaklaşmasıyla istikrâr bulunacak vaktin de yaklaştığı şeklinde anlamıştır. Ebû Câfer ise ‘ج’ harfini kesra ve cer olarak okumuş ve bu haliyle de kelimeyi, öncesinde geçen ‘كُلُّ’ lafzının sıfatı olarak telakki etmiştir.²⁵³ el-Kurtubî (v. 671/1273), böyle bir okuyuşla ‘كُلُّ’

Sempozyumları Kitabı, Abdurrahman Gürses Anısına I. Kur’an ve Kıraati Sempozyumu, 2000, s. 60.

²⁴⁸ Ebû Şâme, *Mürşidü’l-vecîz*, s. 156; Süyûtî, *el-İtkân*, s. 173; Zürkânî, *Menâhilü’l-irfân*, I, 338; Sâlih, *Mebâhis fî ‘ulûmi’l-Kur’ân*, s. 248; Karaçam, “Anahatlarıyla Kıraat İlmi ve Tarihi Gelişimi”, s. 55; Demirci, *Tefsir Usûlü*, s. 117.

²⁴⁹ Sâlih, *Mebâhis fî ‘ulûmi’l-Kur’ân*, s. 250; Karaçam, “Anahatlarıyla Kıraat İlmi ve Tarihi Gelişimi”, s. 57.

²⁵⁰ el-Kamer 54/1.

²⁵¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, V, 654; Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmi’l-Kur’ân*, XX, 72; Beydâvî, Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-, *Envârü’t-Tenzîl ve esrârü’t-te’vîl*, (nşr. Muhammed Abdurrahmân el-Maraşlî), Beyrut: Dârü İhyâi Tûrâsi’l-‘Arâbi ts., V, 164.

²⁵² el-Kamer 54/3.

²⁵³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, V, 654; Beydâvî, *Envârü’t-Tenzîl*, V, 164.

kelimesinin haberi mahzûf bir mübtedâ olacağını ancak harfin ref'edilmesi ile de 'مُسْتَقَرّ' ifadesinin 'كُلّ' lafzının haberi durumuna geleceğini bildirmiştir.²⁵⁴

Kamer sûresinin sekiz âyetinde hazfedilmiş harfler mevcut olmakla birlikte²⁵⁵, bunlardan ilki altıncı âyette bulunan, okuma kolaylığı sağlaması amacıyla 'ى' harfinin düşürülüp kesra ile yetinildiği²⁵⁶ "يَذْعُ الذّاع"²⁵⁷ ifadesidir. Kırâat imâmlarından el-Bezzî, âyeti hem vasıl hem de vakıf halinde 'ى' harfini isbât ederek okurken, Verş ve Ebû Amr, harfî yalnızca vasıl halinde isbât etmişlerdir.²⁵⁸

Yine aynı âyetin devamında yer alan "نُكِرَ"²⁵⁹ kelimesi de kırâat âlimlerinin farklı şekillerde okuduğu bir lafızdır. İbn Kesîr'in ibareyi 'ك' harfini tahfif ederek yani 'نُكِرَ' şeklinde sükûn ile geri kalan imâmların ise damme ile harkeleyerek tilâvet ettiği bildirilmektedir.²⁶⁰ Bunların dışında el-Kurtubî, kelime ile ilgili bir rivâyete göre Mücâhid ve Katâdenin lafzı meçhul sîgası ile 'نُكِرَ' biçiminde okuduğunu da haber vermektedir.²⁶¹

Farklı şekillerde okunan kelimelerden bir diğeri ise yedinci âyette geçen "حُشَعَا"²⁶² ifadesidir. İmâmların birçoğu kelimeyi bu haliyle çoğul olarak okurken, İbn Amr, Hamza ve Kisâî, kelimeyi 'ح' ve sonrasındaki 'ا' harfinin fethası ile 'حَاشِعَا' şeklinde tekil kullanmıştır. İbn Mes'ûd ise cem' bir isme sıfat olduğundan tekil müennes olarak 'حَاشِيعَة' şeklinde tilâvet etmeyi tercih etmiştir. Kelimenin okunuşuyla ilgili el-Ferrâ' (v. 207/822), fiilin müennes ya da cem' müennes bir ismin önünü geçmesi durumunda, o fiilin müennes, müzekker ve cem' okunuşlarından her birinin câiz olduğunu belirtmiştir.²⁶³

²⁵⁴ Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an*, XX, 75.

²⁵⁵ Dâni, Ebû Amr Osmân b. Saîd b. Osmân ed- (v. 444/1053), *et-Teyisîr fi'l-kırâati's-seb'*, ikinci baskı, Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-'Arabî 1404/1984, s. 206.

²⁵⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, V, 655; Beydâvî, *Envârü't-Tenzîl*, V, 164.

²⁵⁷ el-Kamer 54/6.

²⁵⁸ Dâni, *et-Teyisîr*, s. 206.

²⁵⁹ el-Kamer 54/6.

²⁶⁰ Dâni, *et-Teyisîr*, s. 205; Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an*, XX, 77; Beydâvî, *Envârü't-Tenzîl*, V, 164.

²⁶¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, V, 655; Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an*, XX, 77.

²⁶² el-kamer 54/7.

²⁶³ Ferrâ', *Meâ'ni'l-Kur'an*, III, 105; Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an*, XX, 78; Şevkânî, *Fethü'l-kadîr*, V, 161.

Bir harfî hazfedilmiş yerlerden biri de “إِلَى الدَّاعِ”²⁶⁴ ifadesidir. Kelimenin okunuşu hususunda İbn Kesîr, hem vakıf hem de vasıl halinde ‘ى’ harfini isbât ile okumayı tercih ederken, Nâfi‘ ve Ebû Amr ise yalnızca vasl etme durumunda mahzûf harfî isbât etmişlerdir.²⁶⁵

Kamer sûresinin on birinci âyetinde yer alan “فَفَتَحْنَا”²⁶⁶ kelimesinin harekelenmesi hususunda da ihtilâf hâsıl olmuştur. İbn Âmir ve Ya‘kûb²⁶⁷ açılan kapıların çokça olmasına atıfla ‘فَتَحْنَا’ şeklinde şeddeli olduğunu kabul ederken, diğer kırâat imâmları tahfif yoluna giderek fetha ile okumuşlardır.²⁶⁸

Harfî hazfedilmiş ibarelerden biri olan “عَذَابِي وَنُذْرِ” ifadesi, Kamer sûresinde altı farklı âyette zikrolunmuştur.²⁶⁹ Bununla ilgili *et-Teysîr*’de, sadece Verş’in vasıl halinde hepsini isbât ettiği bilgisi nakledilmiştir.²⁷⁰

Kamer sûresinde, okunuşu hususunda ihtilâf edilen lafızlardan sonuncusu da “سَيَعْلَمُونَ غَدًا”²⁷¹ ifadesidir. İbn Âmir ve Hamza, âyeti, Sâlih Peygamberin kavmine verdiği cevap niteliğinde anlayarak ‘ت’ harfî ile ‘سَعْلَمُونَ’ şeklinde okumuşlar ve bu okuyuşu benimseyen kârîlerin arasına el-Beydâvî Ruveys’i,²⁷² eş-Şevkânî ise Ebû Amr’ı²⁷³ da dâhil etmektedir. Kırâat imâmlarının geri kalanları ise âyeti, Allah Teâlâ’nın Semûd kavminin yakın zamanda bir azâba uğrayacaklarını Sâlih Peygambere haber vermesi biçiminde anlayarak ‘ى’ harfî ile tilâvet etmişlerdir.²⁷⁴

²⁶⁴ el-Kamer 54/8.

²⁶⁵ Dâni, *et-Teysîr*, s. 206.

²⁶⁶ el-Kamer 54/11.

²⁶⁷ Dâni, Kamer sûresinde geçen bu lafız hakkındaki bilgiyi, En‘âm sûresinde aynı şekilde bulunan kelimedenden bahsederken zikretmiş ancak burada Ya‘kûb’un adını vermemiştir.

²⁶⁸ Dâni, *et-Teysîr*, s. 102; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, V, 657; Kurtubî, *el-Câmi‘ li ahkâmi ‘l-Kur‘ân*, XX, 81; Beydâvî, *Envârü ‘t-Tenzîl*, V, 165; Şevkânî, *Fethü ‘l-kadîr*, V, 162.

²⁶⁹ el-Kamer 54/16, 18, 21, 30, 37, 39.

²⁷⁰ Dâni, *et-Teysîr*, s. 206.

²⁷¹ el-Kamer 54/26.

²⁷² Beydâvî, *Envârü ‘t-Tenzîl*, V, 166.

²⁷³ Şevkânî, *Fethü ‘l-kadîr*, V, 167.

²⁷⁴ Dâni, *et-Teysîr*, s. 206; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, V, 657; Kurtubî, *el-Câmi‘ li ahkâmi ‘l-Kur‘ân*, XX, 93.

Özellikle Hz. Peygamberin (s.a.v) Kur'ân'ın yedi harf üzere indirildiği manasındaki hadîs-i şerîfinin sonucunda Müslümanlara tanınan yedi harf ruhsatı, kâfîler arasında farklılıklara sebebiyet vermiş ve ardından da gittikleri bölgelerde kendi isimleriyle ekollerin oluşması sonucunu doğurmuştur. Görüldüğü üzere aynı ihtilaflar Kamer sûresinde de mevcuttur fakat bunların manayı olumsuz yönde bozan yanlışlıklar değil bilakis âyete farklı vecihlerden bakılmasını sağlayan zenginlikler olduğunu düşünmek yerinde olacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAMER SÛRESİNİN TEFSİRİ

I. 1-8. ÂYETLERİN TEFSİRİ

اِفْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ ﴿١﴾ وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرَضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ ﴿٢﴾ وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ وَكُلُّ أَمْرٍ مُسْتَقَرٌّ ﴿٣﴾ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنَ الْأَنْبَاءِ مَا فِيهِ مُزْدَجَرٌ ﴿٤﴾ حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ فَمَا تُغْنِ التُّدْرُ ﴿٥﴾ فَتَوَلَّى عَنْهُمْ يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ إِلَى شَيْءٍ نُكْرٍ ﴿٦﴾ خَشَعًا أَبْصَارُهُمْ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُنتَشِرٌ ﴿٧﴾ مُهْطِعِينَ إِلَى الدَّاعِ يَقُولُ الْكَافِرُونَ هَذَا يَوْمٌ عَسِرٌ ﴿٨﴾

(1) Kıyâmet saati çok yaklaştı ve (bunun alâmeti o larak da Hz. Peygamberin (s.a.v.) bir mûcizesi olmak üzere) ay ikiye yarıldı. (2) (Kâfirler) herhangi bir mûcize görseler yüz çevirir ve bu süregelen bir sihirdir derler. (3) Ve onlar (Allah ve diniyle alâkalı her şeyi) tekzib edip kendi hevâlarına tâbî oldular. (Hâlbuki) her işin varacağı yer takdir edilmiştir. (4) Andolsun ki onlara (Kur'an'da, ibret alacakları, dünya ve ahiret saadetini kazandıracak, geçmiş ve gelecekte bahsedene) sapıklık ve küfürden caydırarak bilgi ve haberler gelmiştir. (5) (Kur'an'ın içerisinde gelen bu haberler sağlamlık ve tesir bakımından) en üst dereceye ulaşmış bir hikmettir. Fakat bu uyarı ve tehditler onlara fayda sağlamaz. (6) O halde sen (ibret almayan) o kimselerden yüz çevir. Davetçi (İsrâfil'in, daha önce misli görülmemiş) o dehşete düşüren şeye çağırdığı gün. (7) (Öyle bir gün ki, insanlar) gözleri korkudan düşmüş bir halde, sanki dağılmış çekirgeler gibi kabirlerinden çıkacaklardır. (8) (O gün kâfirler, sağa sola bakmadan) boyunlarını davet ediciye (İsrâfil'e) uzatıp (sürekli bir şekilde yürüyerek), bugün çok zorlu bir gündür derler.

Mekkeli müşriklerin Hz. Peygamberden (s.a.v.) nübüvvetinin sıdkı hususunda bir delil göstermesini istemeleri üzerine Allah-u Teâlâ tarafından bir mucize olarak ay ikiye yarılmış ve bunun ardından da Kamer sûresinin ilk iki âyeti nâzil olmuştur. Necm sûresinde “اِرْقُتِ الْآرْقَةُ/Yaklaşmakta olan (Kıyâmet iyice) yaklaştı”²⁷⁵ âyetiyle haber verilen kıyâmetin, ayın yarılmaya hadisesiyle geçmiş zamana nispetle daha da yakınlaşmış olduğu Kamer sûresinin ilk âyetinde te'kid edilmektedir.²⁷⁶ Sûrenin bu uyarı ile başlamasıyla, insanlara kıyâmet gününün dehşetli halleri hatırlatılmak ve o gün için imân ve sâlih amel ile güzel bir şekilde hazırlanmaya teşvik etmek amaçlanmaktadır.²⁷⁷

Sahâbeden birçok kişi şakku'l-kamer hâdisesinin Hz. Peygamber zamanında gerçekleştiğini gösteren rivâyetlerde bulunurken yalnızca Osman b. Âtâ, âyetin mâzî sîgasında gelmesine rağmen müstakbel olarak “سينشق” şeklinde anlaşılması gerektiği ve bu olayın kıyâmet saâtî ile eş zamanlı gerçekleşeceği görüşünü benimsemiştir.²⁷⁸ Ayın yarılmaya mucizesinin o dönemde gerçekleşmesini kabul etmeyen âlimlerin gerekçesi

²⁷⁵ en-Necm 53/57.

²⁷⁶ Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an*, XX, 71; Nesefî, *Tefsîrü'n-Nesefî*, III. 399.

²⁷⁷ Tantâvî, *et-Tefsîru'l-vasît*, XIV, 96.

²⁷⁸ Vahîdî, *el-Vasît*, IV, 207; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XXIX, 29.

olarak ise şâyet olay vukû bulsa, bunun yeryüzündeki tüm insanlar tarafından farkedilmesi ve böyle sıradışı bir hadisenin tevâtür seviyesine ulaşacak kadar çok nakledilmiş olmasının gerekliliğini göstermişlerdir. Fakat Sahîhaynda da rivâyet edilmiş bu olayın yalnızca mucize isteyen Mekkeli müşriklere gösterilip, diğer insanlar için gizlenmiş olması Allah için imkânsız bir durum değildir.²⁷⁹ Bununla birlikte Allah Resûlünün (s.a.v.) tevâtür seviyesine ulaşan mucizesi Kur'ân-ı Kerîmdir ve kıyâmete kadar da inkârcılara karşı bulunduğu tahaddî geçerli olacaktır.²⁸⁰

Ayin yarılmasından bahseden ilk âyetin mâzî sîgasında gelmiş olmasıyla birlikte, müstakbelde meydana gelecek kıyâmet tasavvurlarını haber veren âyetlerin de bu kalıpla gelmesi, Allah Teâla'nın bazı âyetlerde önceki kavimlerin mucizeleri müşahade etmelerine rağmen imân etmemeleri sebebiyle, müşriklerin talepleri kabul edilmeyerek onlara hissî mucize gösterilmeyeceğini haber vermesi²⁸¹, olayı rivâyet eden râvilerin o dönemde küçük yaşta olmaları ve rivâyetlerin bir kısmının tevâtür seviyesine ulaşmaması gibi bazı sebeplerle inşikâku'l-kamer hadisesinin Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında kesin gerçekleşmiş olduğunu söylemenin güç olduğu şeklindeki görüşler²⁸², temel kelâm kitapları ve hadis kaynaklarındaki bilgilerle çelişmektedir.

وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ (Kâfirler) herhangi bir mûcize görseler yüz çevirir ve bu süregelen bir sihirdir derler.” şeklindeki ikinci âyeti kerîme, ilk âyette bildirilen inşikâku'l-kamer mucizesinin kıyâmet günü değil Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında gerçekleşmiş olduğuna delâlet etmektedir. Mûcizeye tanıklık etmelerine rağmen yine de imân etmeyip Hz. Muhammed'i (s.a.v.) kendilerini büyülemekle itham eden ve inkârlarında inat eden müşriklerin durumunu haber vermektedir.²⁸³ Mekkeli müşrikler bizzat bu mûcizeye şahit olduklarında kendilerinden sözlerinde durup imân etmeleri beklenirken onlar, başka bölgelerdeki insanların da bu sihirden etkilenmesinin imkânsız olduğunu iddia edip seferdeki yolcuların dönmesini bekleyerek onlara sormayı

²⁷⁹ Neseî, *Tefsîrû'n-Neseî*, III. 399.

²⁸⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XXIX, 29.

²⁸¹ el-En'âm 6/111; el-İsrâ' 17/59, 90, 91.

²⁸² Çelebi, İlyas, “İnşikâku'l-kamer”, *DİA*, Ankara: TDV Yayınları 2000, XXII, 345.

²⁸³ Vahîdî, *el-Vasît*, IV, 207; Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, XX, 74.

teklif etmişlerdir. Gelen kimseler de ayı yarılmış halde gördüklerini haber verdiklerinde ise bu defa da “bu süregelen bir sihirdir” diyerek inkârlarında ısrarcı olmuşlardır.²⁸⁴

Allah-u Teâlâ hakkı görüp bildikleri halde inatları sebebiyle inkâr etmeye devam eden müşrikler hususunda “وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ وَكُلُّ أَمْرٍ مُّسْتَقَرٌّ”/Ve onlar (Allah ve diniyle alâkalı her şeyi) tekzîb edip kendi hevâlarına tâbî oldular. (Hâlbuki) her işin varacağı yer takdir edilmiştir.” buyurduğu üçüncü âyeti indirmiştir. Allah Resûlü ve getirdiği ne varsa hakikat olduklarını bildikleri halde, herhangi bir delilleri bulunduğu veya akılları erdiği için değil şeytanın batılı süsleyerek onları aldatmasına kanarak Allah’ın kudretini tekzîb etmişlerdir.²⁸⁵ Bizzat ayın yarılması gibi bir müciyeyi müşâhade etmiş olmalarına ve hakkı anlamalarına rağmen nefislerinin isteklerini îsâr ederek hakkı inkâr etme hususunda ısrarcı davranmışlardır.²⁸⁶ Yüce Allah’ın bu ifâdeyi mâzî sîgâsıyla zikretmesinin sebebinin, müşriklerin bunu geçmişten bu yana bir alışkanlık haline getirmelerinden dolayı olması muhtemeldir.²⁸⁷

Üçüncü âyetin devamında zikredilen “وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنَ الْأَنْبَاءِ مَا فِيهِ مُرْدَجَرٌ”/ (Hâlbuki) her işin varacağı yer takdir edilmiştir.” ifâdesi hayır ve şer, her işin âkıbetinin Allah tarafından bir karara bağlandığı ve oraya ulaştığında da artık istikrara ermiş olacağı anlamına gelmektedir. Buna göre emir, hayır ise cennet ehlini, şer ise cehennem ehlini mutlaka bulacaktır.²⁸⁸ Râzî (v. 606/1210), Allah-u Teâlâ’nın bu zikrinin üç farklı şekilde anlaşılabilceğini bildirmiştir. Buna göre ilk olarak lafzı, sünnetullâh şeklinde anlayıp hakkın dâima sabit kalıp batılın yok olacağı şeklinde müşrikler için bir tehdit, Allah Resûlü için ise bir teselli mâhiyetinde yorumlamak mümkündür. Bir diğer mâna ise her şeyin Allah Teâlâ’nın ilmi dâhilinde olduğu ve hiçbir şeyin kendisine gizli kalmadığı gerçeğidir. Müşriklerin hakkı inkâr ve tekzîb ederek kendi hevâlarına uyduğu Allah tarafından malum olduğu gibi, enbiyânın da Allah’tan aldıkları hakikatleri insanlara tebliğ ettiği ve doğru sözlü oldukları da bilinmektedir. Üçüncü olarak ise bu tehdit, bir

²⁸⁴ Bikaî, Ebü’l-Hasen Burhânüddîn İbrâhîm b. Ömer b. Hasen er-Rubât el-Hirbevî el- (v. 885/1480), *Nazmü’l-dürer fi tenâsübi’l-âyâti ve’l-süver*, Kahire: Dâru’l-Kitâbi’l-İslâmî ts., 96.

²⁸⁵ Vahîdî, *el-Vasît*, IV, 207; Neseî, *Tefsîrü’n-Neseî*, III, 399; Emiroğlu, *Esbâb-ı Nüzûl*, XII, 205.

²⁸⁶ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, XXII, 114.

²⁸⁷ Beydâvî, *Envârü’t-Tenzîl*, V, 164.

²⁸⁸ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, XXII, 114; Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-beyân*, IX, 162; Sâbûnî, *Safvetü’t-tefâsîr*, III, 266.

önceki âyette geçen ‘مستمر’ kelimesine bir cevap niteliğinde ve müşriklerin ayın yarılması hadisesini gelip geçici bir sihir sanmalarına karşılık, her işin kararlı olduğu şeklinde de yorumlanabilmektedir.²⁸⁹

Allah Teâlâ, müşriklerin inkârlarında ısrar etmeleri sebebiyle onları azarlamak maksadıyla²⁹⁰ “وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنَ الْأَنْبَاءِ مَا فِيهِ مُزْدَجَرٌ”/Andolsun ki onlara (Kur’ân’da, ibret alacakları, dünya ve ahiret saadetini kazandıracak, geçmiş ve gelecekte bahseden) sapıklık ve küfürden caydıracak bilgi ve haberler gelmiştir.” meâlindeki dördüncü âyet-i kerimeyi indirerek, onların kalplerinin uyarı ve öğütlerden etkilenmediğini haber vermiştir.²⁹¹ Oysaki Allah’ın Peygamberine (s.a.v.) indirdiği kitapta onların kalplerine şifâ olacak ve ihtiyaç duydukları²⁹² gerek kıyâmete dair gerekse de önceki ümmetlerden resûllerini inkâr edenlerin başına gelen azâb ve cezâların haberleri bulunmaktadır ve eğer düşünüp öğüt alsalar ve kabul etseler, bu haber ve uyarılar onları içinde bulundukları şirk, putperestlik, inkâr, isyan ve tekzîbden alıkoyma hususunda son derece yeterli ve etkilidir.²⁹³

Râzî, zikri geçen ‘بأ’ kelimesinin Kur’ân-ı Kerîm manasına geldiği görüşünü savunan kimselerin bulunduğunu bildirmekle birlikte, âyetin sonunda yer alan ‘مزدجر’ lafzı sebebiyle ‘haber’ şeklinde anlaşılmasının daha isâbetli olacağını beyân etmiştir. Bununla birlikte Kur’ân-ı Kerîm’de ‘بأ’ lafzının zikredildiği yerler incelendiğinde, yalnızca çok önemli konulardan bahsedileceği zaman bu kelimenin tercih edildiği, diğer durumlarda ise ‘خير’ ifadesinin kullanıldığı görülmektedir.²⁹⁴

Allah Teâlâ, hakkı inkâr eden müşriklere öncelikle ayın yarılması gibi bir mucize gösterdiğini zikretmiş ardından da Hz. Peygamberin (s.a.v.) kendilerine beyân ettiği Kur’ân-ı Kerîm ile onları bâtıl olan her şeyden alıkoyacak haberlerin geldiğini bildirerek inkârdan imâna dönüşlerini sağlayacak tüm delilleri sunduğunu göstermiştir. Yüce Allah,

²⁸⁹ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, XXIX, 32; Emiroğlu, *Esbâb-ı Nüzûl*, XII, 206.

²⁹⁰ Zuhaylî, *Tefsîrü’l-Münîr*, XXVII, 149.

²⁹¹ Tantâvî, *et-Tefsîru’l-vasîl*, XIV, 98.

²⁹² Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmi’l-Kur’ân*, XX, 76.

²⁹³ Nesefî, *Tefsîrü’n-Nesefî*, III. 400; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Âzîm*, XIII, 295; Sâbûnî, *Safvetü’t-tefâsîr*, III, 266.

²⁹⁴ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, XXIX, 32.

Kur'ân-ı Kerîm'in içinde barındırdığı ve kullarının imân etmesini kolaylaştıracak tüm bu haber ve mucizeleri beşinci âyette “حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ” (Kur'ân'ın içerisinde gelen bu haberler sağlamlık ve tesîr bakımından) en üst dereceye ulaşmış bir hikmettir.” hiçbir noksan ya da fazlalığı bulunmayan doğruluk ve hikmette ulaşılabilecek en son nokta olarak tasvîr etmiştir.²⁹⁵

İmân etmeleri için tüm beyân ve mucizelerin müşriklere gösterildiğini bildiren yüce Allah, inâtlarının onları hakkı kabul edip imân etmekten çevirdiğini ve bu sebeple de Kur'ân-ı Kerîm'deki bu uyarı, öğüt ve ibretli kıssaların kendilerine bir fayda sağlamadığını ve inkârlarından vazgeçmediklerini yine beşinci âyette “فَمَا تُغْنِ النُّذُرُ”/Fakat bu uyarı ve tehditler onlara fayda sağlamaz.” buyurarak haber vermiştir. Yüce Allah tüm bu delillerin müşriklerin imân etmeleri için bir fayda vermeyeceği bilgisini Yunus sûresinde de “Fakat âyetler ve uyarılar inanmayan bir topluma hiçbir fayda sağlamaz.”²⁹⁶ şeklinde yinelemiştir.

Kendilerine hakkı kabul edip bâtıldan yüz çevirmeleri için her türlü beyân ve delilin gösterilmesine rağmen inkâr üzere sabit kalan ve bir mucize gördüklerinde “bu sihirdir” diyen müşrikler hususunda Allah Teâlâ Hz. Muhammed'i (s.a.v.) onlarla daha fazla uğraşmaması için uyarmış ve asla imân etmeyeceklerini bilmesinden dolayı altıncı âyetteki “فَقَوْلٌ عَنْهُمْ”/O halde sen (ibret almayan) o kimselerden yüz çevir.” buyruğuyla onları kendi hallerine bırakmasını emretmiştir.²⁹⁷ Bu emir, müşriklerin imân etmemelerinin Allah Resûlünün (s.a.v.) risâlet vâzifesini yerine getirmede bir kusurundan kaynaklanmadığını göstermesi açısından bir teselli mesabesindedir.²⁹⁸

Yüce Allah, imân çağrısına inatları sebebiyle cevap vermeyen müşrikler hususunda Hz. Peygambere (s.a.v.) artık onları kendi hallerine bırakmasını ve altıncı âyetin devamında yer alan “يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ إِلَى شَيْءٍ نُّكْرٍ” (İsrâfil'in, daha önce misli görülmemiş) o dehşete düşüren şeye çağırdığı gün” ifadeleriyle de, İsrâfil'in sûra üfleyerek tüm insanları, nefislerin dehşeti sebebiyle görmekten hoşlanmayacağı o korkunç güne yani

²⁹⁵ Râzî, *Mefâtihu 'l-gayb*, XXIX, 33; Zuhaylî, *Tefsîrû 'l-Münîr*, XXVII, 149.

²⁹⁶ Yunus 10/101.

²⁹⁷ Taberî, *Câmi 'u 'l-beyân*, XXII, 116; Nesefî, *Tefsîrû 'n-Nesefî*, III. 400;

²⁹⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve 't-tenvîr*, XXVII, 176.

kıyâmet meydanına çağıracağını hatırlayıp beklemesini emretmektedir.²⁹⁹ Âyette geçen ‘يوم’ lafzının nasb ile harekelenmesi, idmâr edilmiş bir ‘ادكر’ emrinin bulunması ihtimâli ile izâh edilmiştir.³⁰⁰ Nefislerin o günü görmekten hoşnut olmamasının sebebini ise Nesefî, daha önce böyle bir günün müşâhade edilmemiş olması şeklinde açıklamaktadır.³⁰¹ Müfessirlerden bir kısım, Allah Resûlüne (s.a.v.) müşriklerden yüz çevirmesini emrettiği bu âyet-i kerimenin Seyf³⁰² ya da Kıtâl³⁰³ âyetiyle nesh edildiğini savunsalar da Râzî, yalnızca onlarla dil ile münâzara içine girmekten men edildiğini bildirmiştir.³⁰⁴

Hakkı inkâr etmekten vazgeçmeyen müşrikler hususunda Hz. Muhammed’e (s.a.v.) onları kendi haline bırakarak sabretmesini ve kıyâmet gününe kadar beklemesini emreden Allah Teâlâ, inanmayanlar için tehdit niteliğinde kâfirlerin o günkü korkunç halleri hakkında bilgi vermiş ve dâvetçi İsrâfil’in onları dehşetli şeye çağırdığındaki durumlarını yedinci âyette “حُشْعًا أَبْصَارُهُمْ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُنتَشِرٌ” (Öyle bir gün ki, insanlar) gözleri korkudan düşmüş bir halde, sanki dağılmış çekirgeler gibi kabirlerinden çıkacaklardır.” şeklinde tasvîr etmiştir. Kâfirlerin, gözleri korkudan zelîl halde başka hiçbir şey görmeyip yalnızca yere bakarak kabirlerinden çıkacaklarını, kalabalık olmaları ve karışık bir biçimde hareket etmeleri sebebiyle de ufukları dolduran çekirgeler gibi görünecekleri haber verilmiştir.³⁰⁵ Korku içinde etrafa dağılan ve nereye gideceğini bilmeyen insanların durumunun çekirgelere benzetilmesi ise tıpkı onlar gibi amaçsız ve bir yön tayin edemeden hareket etmeleri sebebiyledir.³⁰⁶ Bununla birlikte Allah Teâlâ’nın huşû’u gözlere izâfe etmesini Kurtubî, zillet veya izzetin kendini gözlerde belli etmesi ile açıklamıştır.³⁰⁷

²⁹⁹ Taberî, *Câmi’u l-beyân*, XXII, 116.

³⁰⁰ Beydâvî, *Envârü t-Tenzîl*, V, 164.

³⁰¹ Nesefî, *Tefsîrû n-Nesefî*, III. 400.

³⁰² et-Tevbe 9/5.

³⁰³ et-Tevbe 9/29.

³⁰⁴ Râzî, *Mefâtihu l-gayb*, XXIX, 33; Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmi l-Kur’ân*, XX, 77.

³⁰⁵ İbn Kesîr, *Tefsîru l-Kur’âni l-Âzîm*, XIII, 295; Tantâvî, *et-Tefsîru l-vasît*, XIV, 99.

³⁰⁶ Sâbûnî, *Safvetü t-tefâsîr*, III, 267.

³⁰⁷ Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmi l-Kur’ân*, XX, 78.

Zillet içinde ne yapacağını bilmeden kabirlerinden çıkan ve etrafa saçılan müşriklerin âhiretteki durumları hakkında yüce Allah son olarak da sekizinci âyette “(O gün kâfirler, sağa sola bakmadan) boyunlarını davet ediciye (İsrâfil’e) uzatıp (süratli bir şekilde yürüyerek), bugün çok zorlu bir gündür derler.” buyurmuştur. Korkuyla etrafa saçılan insanlar boyunlarını davetçiye doru uzatarak ilerlerken, kapıldıkları dehşet dolayısıyla kıyâmetin zorluğundan yakınacaklardır. Buna benzer bir ifâdeyi yüce Allah Müddesir sûresinde “Sûr'a üfürüldüğü zaman var ya; işte o gün çetin bir gündür. Kâfirler için hiç kolay değildir.”³⁰⁸ şeklinde zikretmiştir.

II. 9-17. ÂYETLERİN TEFSİRİ

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا وَقَالُوا مَجْنُونٌ وَازْدَجَرَ (9) قَدَعَا رَبِّي أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرَ (10) فَفَتَحْنَا
 أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُنْهَمِرٍ (11) وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَى أَمْرٍ قَدْ قُدِرَ (12) وَحَمَلْنَاهُ عَلَى ذَاتِ
 الْأَوَاحِ وَدُوسٍ (13) تَجْرَى بِأَعْيُنِنَا جَزَاءً لِمَنْ كَانَ كُفِرَ (14) وَلَقَدْ تَرَكْنَاهَا آيَةً فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ (15) فَكَيْفَ كَانَ
 عَذَابِي وَنُذُرٍ (16) وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ (17)

(9) Bunlardan (kâfirlerden) önce Nûh kavmi de peygamberleri olan kulumuzu (Nûh'u) yalanlayıp “delidir” dediler ve O, (risâletini tebliğ etmekten) vazgeçmeye zorlandı. (10) Bunun ardından Nûh Rabbine: “şüphe yok ki ben mağlûbım. (Galip gelip dinin adına intikam alabilmem için) bana yardım et!” diye niyazda bulundu. (11) Biz de göğün kapılarını nehir gibi devamlı akan bir su ile açtık (pek müthiş bir yağmur yağdırdık.) (12) Ve yeri de pınarlar gibi fişkırttık. Artık (yerden fişkırtılan ve gökten indirilen her iki) su, takdir edilmiş (boğarak helâk etme) işine binâen birbirine kavuşuverdi. (13) Ve O'nu (Nûh'u ve imân edenleri) tahtadan levhalar ve çividen inşâ edilmiş basit bir gemi üzerinde taşıdık. (14) (gemi), inkâr (ve tekzîb) edilene (Nûh'a) bir mükâfat olarak, bizim gözetimimizde akıp gidiyordu. (15) Andolsun ki, biz onu (gemiye herkesin düşünüp ibret alacağı) bir delil olsun diye geride bıraktık fakat bundan ibret alan kimse yok mudur? (16) (Biz bu geminin kalıntılarını bıraktık ki insanlar) benim azabım ve korkutmam ne derece büyük ve şaşırtıcıdır (görsünler). (17) Yemin olsun ki biz Kur'ân'ı (anlaşıp üzerinde düşünölsün diye) kolaylaştırdık. Ondan öğüt alan yok mu? (herkesin düşünüp ibret alması gerekirken bundan öğüt alan kimse yoktur.)

Allah Teâlâ ilk âyetlerde Hz. Muhammed'in (s.a.v) risâletini kabul etmeyen müşriklerden bahsederek kıyâmette karşı karşıya kalacakları durumlar hakkında bilgi vermişti. Bundan sonra ise inanmamakta direnen müşriklere bir tehdit ve aynı zamanda tebliğ görevini yerine getirirken birçok zorlukla karşılaşan Hz. Peygamberi (s.a.v.) de teselli etme kabilinden, önceki kavimlerden kendilerine gönderilen resulleri inkâr edenlerin başlarına gelen felâketleri hatırlatarak bunlardan ibret almalarını öğütlemiştir.

³⁰⁸ el-Müddesir 74/8,9,10.

Müşriklerin kalplerine korku salınırken kavimleri helâk olan peygamberlerin Allah'ın himâye etmesiyle nasıl kurtuluşa erdiklerini anlatmak suretiyle de Hz. Peygamberin (s.a.v.) gönlü ferahlatılmıştır.³⁰⁹

Dokuzuncu âyette “كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا وَقَالُوا مَجْنُونٌ وَازْدُجِرَ”/Bunlardan (kâfirlerden) önce Nûh kavmi de peygamberleri olan kulumuzu (Nûh'u) yalanlayıp “delidir” dediler” buyurarak Hz. Muhammed'e (s.a.v.) karşılaştığı zorluk ve inkârları daha önce gelen peygamberlerden Hz. Nûh'un kavminin de ona yaşattığını bildiren yüce Allah, nasıl ki Hz. Muhammed'in (s.a.v.) gösterdiği mucizelerden yüz çevirerek “bu süregelen bir sihirdir”³¹⁰ demişlerse benzer şekilde Nûh'un kavminin de peygamberlerini tekzîb etmekle yetinmeyip mübâlâğaya giderek bir de ‘deli’ olmakla ithâm ettiklerini haber vermektedir.³¹¹ ‘Tekzîb’ ifâdesinin iki kez tekrar edilmiş olmasını Beydâvî, yüce Allah'ın Hz. Peygambere (s.a.v.) ilk olarak kendinden önceki resûllerin de yalanlandığını haber vermeyi, ardından da tafsîlâta girerek özelde Hz. Nûh'un da aynı muameleye mâruz kaldığını bildirmeyi amaçlaması şeklinde açıklamıştır.³¹²

Kavmi tarafından inkâr edilen Hz. Nûh hakkında Allah Teâlâ'nın zikrettiği “وَازْدُجِرَ” ifâdesi ‘men ve korkutma’ manasına gelmekle birlikte, ifti‘âl sîgâsında gelmesi gördüğü ezâ, tehdit ve korkutmalarda mübâlâğa maksadıyladır. Hz. Nûh'un nübüvvet iddiâsını bırakması hususunda küfür ve öldürülmekle tehdit edilmesi “قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَا نُوحُ لَتَكُونَنَّ”/Dediler ki: Ey Nûh! (Bu işten) vazgeçmezsen mutlaka taşlananlardan olacaksın!”³¹³ âyetinde de başka bir şekilde anlatılmıştır.³¹⁴

Nübüvveti kabul edilmeyen ve delilikle suçlanarak tehdit edilen Hz. Nûh'un yakarışını onuncu âyette yüce Allah, “فَدَعَا رَبَّهُ أَتَى مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرَ”/Bunun ardından Nûh Rabbine: “şüphe yok ki ben mağlûbım. (Galip gelip dinin adına intikam alabilmem için) bana yardım et!” diye niyazda bulundu.” ifadeleriyle haber vermiştir. İbn Âşûr, Hz. Nûh'un kendi durumuyla ilgili söylediği ‘مَغْلُوبٌ’ kelimesinin, peygamberliğini kabul

³⁰⁹ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XXII, 119.

³¹⁰ el-Kamer 54/2.

³¹¹ Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsîr*, III, 267.

³¹² Beydâvî, *Envârü't-Tenzîl*, V, 165.

³¹³ eş-Şu'arâ 26/116.

³¹⁴ Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, XX, 80; Tantâvî, *et-Tefsîru'l-vasîl*, XIV, 102.

ettirmek için verdiği mücadelenin sonuçsuz kalması ve kavminden artık umudu kesmesi sebebiyle, onlara karşı verdiği savaşta alınmış bir yenilgiye benzeterek mecazen kullandığını dile getirmiştir.³¹⁵ Râzî ise Hz. Nûh'un mağlup olmasından kastın nefesine yenik düştüğü ve onu kavmi hakkında bedduâ etmeye sevk ettiği olduğu bildirmiştir.³¹⁶

Âyetin sonundaki 'فَانْتَصِرْ لِي' lafzının aslen takdir edilmiş hali 'فَانْتَصِرْ' iken, muta'allık olan harf-i cer gerek icâz gerekse de fâsıla uyumunun gözetilmesi hasebiyle hazfedilmiştir.³¹⁷ İmâna dâvetine icâbet edileceğinden ümidini kesen ve işin bundan sonrasını rabbine bırakan Hz. Nûh, artık yenilgiye uğrayıp risâleti tebliğ vazifesini ikâme edemeyeceğini arz ettiği rabbinden, katından göndereceği bir azâb ve ceza ile kendisini yalanlayan kavminden intikâm almasını istemiştir.³¹⁸

Hz. Nûh'un kendine yakarışını haber veren Allah Teâlâ, duasına yanıt olarak on birinci âyette, "فَفَتْحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُنْهَمِرٍ/Biz de göğün kapılarını nehir gibi devamlı akan bir su ile açtık (pek müthiş bir yağmur yağdırdık.)" buyurmuş, üstelik âyete 'ف' harfi ile başlayarak da, icâbetin gecikmediği ve hemen peşinden vukû bulduğunu göstermiştir.³¹⁹ Kavmi cezalandırmak amacıyla semanın kapılarının açılmasını emreden yüce Allah, kırk gün boyunca ardı arkası kesilmeyen bolca su yağdırdığını haber vermiştir.³²⁰

Gökten yağan kesintisiz ve şiddetli suya karşılık on ikinci âyette "وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا /Ve yeri de pınarlar gibi fişkırttık" buyuran Allah Teâlâ yeryüzünden de sular fişkırttığını ve âyetin devamında "فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَى أَمْرٍ قَدْ قُدِرَ" /Artık (yerden fişkırılan ve gökten indirilen her iki) su, takdir edilmiş (boğarak helâk etme) işine binâen birbirine kavuşuverdi" diyerek de Nûh kavmi için takdir etmiş olduğu helâk biçimini tasvîr etmiştir. Buna göre yüce Allah, kavmin resullerini inkâr etmeleri sebebiyle gökten boşanırcasına yağan ve

³¹⁵ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* XXVII, 182.

³¹⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XXIX, 37.

³¹⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* XXVII, XXVII, 182.

³¹⁸ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XXII, 121; Vahîdî, *el-Vasît*, IV, 209; Beydâvî, *Envârü't-Tenzîl*, V, 165.

³¹⁹ Tantâvî, *et-Tefsîru'l-vasît*, XIV, 102.

³²⁰ Vahîdî, *el-Vasît*, IV, 209.

yerden de pınarlar halinde fişkırان suların birbiriyle birleşmesi sonucu kendileri hakkında verilen hükme binâen boğularak helâka uğradıklarını haber vermiştir.³²¹

Taberî, yer ile gök sularının birbirine karıştığı bilgisine âyette geçen ‘التقاء’ kelimesinden ulaştığını, çünkü bu fiilin gerçekleşmesi için iki ya da daha fazla nesnenin bulunması gerektiğini ve ‘الماء’ lafzının ise hem tekil hem de çoğul kullanılabileceğini bildirmiştir.³²² Kurtubî, ‘قُدِّرَ’ lafzından ‘ezelde takdir edilen şekilde’ manasının yanında her iki suyunda eşit seviyede ve takdir edilen miktardan ne az ne de çok akmadığının da anlaşılabilceğini belirtmiştir.³²³

Yüce Allah Hz. Nûh’un kavminin helâk edildiğini ancak kendisi ve peygamberliğini kabul edenlerin kurtarıldığını on üçüncü âyette “وَحَمَلْنَاهُ عَلَىٰ ذَاتِ الْوَاحِ وَدُسِّرَ”/Ve O’nu (Nûh’u ve imân edenleri) tahtadan levhalar ve çividen inşâ edilmiş basit bir gemi üzerinde taşıdık” buyurarak haber vermektedir. Mevsuf geminin bizzât zikredilmesi yerine vasıfları hakkında bilgi verilerek basit bir yapıda ve yalnızca ahşap levhalar ve onları birbirine bağlayan çivilerden teşekkül ettiği bildirilmektedir.³²⁴ Yüce Allah’ın tûfândan bahsettiği âyette helâk ettiğini zikretmezken, Hz. Nûh ve imân edenleri kurtardığından bahsetmesi, O’nun rahmetinin gazâbını geçtiğine delildir.³²⁵ Âyetin aslına bakıldığında “وَحَمَلْنَاهُ” ifadesinden dolayı, kavminden kimse olmaksızın yalnızca Hz. Nûh’un kurtarıldığı anlaşılabilir da, Nûh kıssasından bahseden “فَأَنْجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ”/Biz de onu ve gemide onunla beraber bulunanları kurtardık³²⁶ şeklindeki diğer âyetlerde, kendisiyle birlikte imân edenlerin de kurtarıldığı ifade edilmektedir.³²⁷

Yüce Allah on dördüncü âyette, tûfân ile helâk olmaktan kurtardığı Hz. Nûh ve müminleri bindirdiği basit yapıda gemi hakkında “تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا”/bizim gözetimimizde akıp gidiyordu” buyurarak, kendi halinde bırakılmadan bizzat gözetimi ve muhafazası altında hareket ettirildiğini haber vermektedir. Bununla birlikte kavmi helâk olurken Hz. Nûh’un

³²¹ Vahîdî, *el-Vasît*, IV, 209; Beydâvî, *Envârü’l-Tenzîl*, V, 165.

³²² Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, XXII, 122; Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-beyân*, IX, 162

³²³ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, XXIX, 39; Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmi’l-Kur’ân*, XX, 82.

³²⁴ Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-beyân*, IX, 164; Âlûsî, *Rûhu’l-me’ânî*, XXVII, 83.

³²⁵ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, XXIX, 40.

³²⁶ el-A’râf 7/64.

³²⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, XXVII, 184.

necâta ermesini yüce Allah “لِمَنْ كَانَ كُفْرًا/inkâr (ve tekzîb) edilene (Nûh’a) bir mükâfat olarak” şeklinde betimlemiş, imânı ve şükrü sebebiyle değil, risâletinin kabul edilmeyerek delilikle suçlanması ve tehdit edilmesi dolayısıyla bununla teselli edildiği ve rabbi tarafından gözetildiğini ifade etmiştir.³²⁸ İsrâiliyyâtan nakledilen bir habere göre ise, Nûh tûfânından kurtulan tek kişi Âc b. Unuk adında bir kimsedir. Hz. Nûh’un gemiyi inşâsı esnasında Hint ardıcı ağacından keresteye ihtiyaç duyması ancak ulaşamamasının ardından bu kimse, Şam’dan bu ağacı taşımış ve yüce Allah da yaptığı o iyiliğe karşılık Âc’u boğulmaktan kurtarmıştır.³²⁹

Hz. Nûh ve kendisiyle birlikte imân edenlerin helâka uğramaktan kurtarıldığının haber verilmesinin ardından yüce Allah on beşinci âyette “وَلَقَدْ تَرَكْنَاهَا آيَةً”/Andolsun ki, biz onu (gemiyi herkesin düşünüp ibret alacağı) bir delil olsun diye geride bıraktık” buyurmuştur. İbret olarak bırakılan şeyi ifade eden ‘ها’ zamirinin neye rucû ettiğiyle ilgili ise tefsir kaynaklarında Hz. Nûh ve beraberindekilerin bindirildiği gemi ya da bizzat Hz. Nûh’un inkâr eden kavminin helak edilmesi fiilinin kastedildiği şeklinde iki farklı görüş serd edilmektedir.³³⁰ Zamirle “عَلَى ذَاتِ الْوَاحِ وَدُسْرٍ” şeklinde tasvîr edilen geminin kastedildiği görüşünü benimseyenler, helâk edilen Nûh kavminden sonra gelen ümmetin ilk nesillerinin görebilmesi ve öncekilerin karşılaştıkları felaketten ders alarak resulleri inkârından ve bu kavmin tuttukları yol ve bulundukları davranışlardan kaçınmaları ve bu haberin yayılması amacıyla bir ibret olarak bırakıldığını beyân etmişlerdir. Râzî, zamirin merci’i olan sefine ile ilgili Hz. Nûh’un kurtarıldığı gemi ya da binek aracı olarak kullanılmak üzere gemi türünün bırakıldığı şeklinde de iki farklı görüşün bulunduğunu zikretmiştir.³³¹

Nûh kavmini helâk edip, imân edenleri kurtardığını zikreden Allah Teâlâ, bunun ardından yine aynı âyette “فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ/fakat bundan ibret alan kimse yok mudur?” şeklindeki bir istifhâmla geçmiş kavimler hakkında zikredilen bu haberlerden ibret alınıp

³²⁸ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, XXIX, 40.

³²⁹ Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmi’l-Kur’ân*, XX, 82.

³³⁰ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, XXII, 128; Vahîdî, *el-Vasît*, IV, 209; Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, XXIX, 41; Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmi’l-Kur’ân*, XX, 84; Beydâvî, *Envârü’t-Tenzîl*, V, 165; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Âzîm*, XIII, 297.

³³¹ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, XXIX, 41.

alınmadığını sorarak insanları düşünmeye ve öğüt almaya teşvik etmek istemiştir.³³² Âyette geçen “مَذْكِرٍ” lafzının aslı ‘delil üzerinde tefekkür etmek’ manasındaki ‘الذكر’ kelimesinin müfta‘il babından ‘مذكرة’ şeklinde iken, ifti‘âl babındaki ‘ت’ harfi mahreçlerinin yakınlığından dolayı ‘د’ harfine dönüşürken yine aynı sebepten ‘ذ’ de ‘د’ harfine idgâm edilmiştir.³³³

Yüce Allah, insanları haber verdiklerinden ibret almaya davet ettikten sonra, on altıncı âyette “فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذْرٍ”(Biz bu geminin kalıntıları bıraktık ki insanlar) benim azabım ve korkutmam ne derece büyük ve şaşırtıcıdır (görsünler).” buyurarak gerek Hz. Nûh’un başına gelen azâbın büyüklüğünü göstermek gerekse de inkâr üzere olan toplumları, kendilerine gönderilen resulleri yalanlamaları ve eziyet etmeleri durumunda aynı son ile karşılaşacakları hususunda tehdit etmek amacıyla ‘كيف’ edatı ile istifhâmda bulunmuştur. ‘ى’ harfi fâsıla uyumu sebebiyle hazfedilen ‘نُذْرٍ’ lafzı ‘انذاري’ manasında olup her ikisi de masdardır. Ancak kelimenin kendisinin masdar değil ‘انذر’ fiilinin masdarı olan ‘نذير’ lafzının cem‘isi olduğu şeklinde görüşlerde mevcuttur.³³⁴

Helâk edilen Nûh kavminin kıssası anlatılıp insanlar bundan ibret almaya davet edildikten sonra Allah Teâlâ on yedinci âyette “وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدْكِرٍ/Yemin olsun ki biz Kur’ân’ı (anlaşıp üzerinde düşünölsün diye) kolaylaştırdık. Ondan öğüt alan yok mu?” buyurarak isteyen herkes için tebyîn ve tafsîl ile bunun kolay kılındığını haber vermiştir.³³⁵ Kurtubî, âyeti öğüt ve ibret almak değil, ezberlenmesinin kolaylaştırılması biçiminde anlamış ve buna göre de Kur’ân-ı Kerîm’i ezberlemek isteyen kişiye bu hususta yardım edileceği şeklinde tefsir etmiştir. Sa‘îd b. Cübeyr’den (v. 94/713 [?]) Kur’ân-ı Kerîm dışında hiçbir kitabın ezberden okunamadığını nakleden Kurtubî görüşünü desteklemiştir. Ezberlenme özelliğinin İsrâîl oğullarına verilmemesi sebebiyle Mûsâ, Hârûn, Yûşa‘ b. Nûn ve Uzeyr dışında Tevrât’ı ezbere okuyan kimse bulunmamaktaydı.³³⁶ Allah Teâlâ’nın Kur’ân’ı kolaylaştırdığını haber verdiği bu âyette

³³² İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr* XXVII, 187; Tantâvî, *et-Tefsîru’l-vasît*, XIV, 105.

³³³ Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmi’l-Kur’ân*, XX, 85; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr* XXVII, 187.

³³⁴ Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmi’l-Kur’ân*, XX, 85; Beydâvî, *Envârü’t-Tenzîl*, V, 166; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr* XXVII, 187.

³³⁵ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, XXII, 130.

³³⁶ Sa‘lebî, *el-Keşf ve’l-beyân*, IX, 165; Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmi’l-Kur’ân*, XX, 85.

kullar için öğrenmeye ve onunla meşgul olmaya bir teşvik vardır çünkü Küçük-büyük, Arap veya yabancı kim onu öğrenmek isterse bu kendisine mümkün kılınacaktır.³³⁷

III. 18-22. ÂYETLERİN TEFSİRİ

كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿١٨﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي يَوْمِ نَحْسٍ مُسْتَمِرٍّ ﴿١٩﴾ تَنْزِعُ النَّاسَ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ مُنْقَعِرٍ ﴿٢٠﴾ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٢١﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ ﴿٢٢﴾

(18) Âd kavmi de (peygamberleri Hûd'u) yalanladı. (Biz de onları helâk edip ardında kalıntılar bıraktık ki insanlar) benim azâbım ve korkutmamın ne derece büyük ve korkutucu olduğunu görsünler. (19) Şüphesiz ki biz, onların üzerine, (haklarında) uğursuz ve (uğursuzluğu) devam eden günde çok gürültülü soğuk bir rüzgâr gönderdik. (20) (O rüzgâr) insanları, kökünden sökülmüş hurma kütükleri gibi (helâk edip) yere seriyordu. (21) (Âd kavmi, bu musibetten sonra) benim azâbım ve korkutmamın ne derece büyük ve korkutucu olduğunu görsünler. (22) Yemin olsun ki biz Kur'ân'ı (anlaşıp üzerinde düşünülün diye) kolaylaştırdık. Ondan öğüt alan yok mu? (herkesin düşünüp ibret alması gerekirken bundan öğüt alan kimse yoktur.)

Hz. Peygamberi (s.a.v.) inkâr ve tekzîb eden müşriklere bu tutumlarından vazgeçmeleri ve imân etmeleri için Hz. Nûh'u yalanlayıp delilikle ithâm eden kavminin nasıl helâk edildiğini haber veren Allah Teâlâ, misallerine devam ederek on sekizinci âyette “كَذَّبَتْ عَادٌ/Âd kavmi de (peygamberleri Hûd'u) yalanladı.” buyurarak Hz. Hûd'un resûl olarak gönderildiği Âd kavminin helâk edilmesini anlatmıştır. Kendilerine gönderilen peygamberleri ve Allah katından getirdikleri her türlü şeyi inkâr etmeleri sebebiyle helâke uğrayan kavimlerin kıssaları, aynı şekilde Hz. Peygamberi de (s.a.v.) yalanlayan Kureyş kavmine bildirilerek benzer sonla karşılaşmamak için imân etmeleri tavsiye edilmiştir.³³⁸ Allah Teâlâ'nın dördüncü âyette “وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنَ الْآنْبَاءِ مَا فِيهِ مُزْدَجَرٌ”/Andolsun ki onlara (Kur'ân'da, ibret alacakları, dünya ve ahiret saadetini kazandıracak, geçmiş ve gelecekte bahseden) sapıklık ve küfürden caydıracak bilgi ve haberler gelmiştir.” buyurmasına binâen bu sözünü destekler nitelikte, örnek teşkil etmesi hasebiyle aynı fiillerde bulunan kavimler hakkında Kamer sûresinde tafsilatlı bilgiler nakledilmiştir.³³⁹

³³⁷ Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsîr*, III, 268.

³³⁸ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XXII, 132.

³³⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* XXVII, 191.

Âd kavminin de aynı şekilde yalanladığını bildirdikten sonra yüce Allah, kendisini ve gönderdiği resulünü inkâr etmeleri sebebiyle onlara karşı uyarı ve azâbının büyüklüğüne dikkat çekmek için “كَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَتُذِرَ/benim azâbım ve korkutmamın ne derece büyük ve korkutucu olduğunu görsünler.” buyurmuş ve onların da tıpkı Kureyş kavminin içinde bulunduğu inkâr ve inat hâli sebebiyle helâk edildiğini haber vererek küfürden vazgeçmeleri hususunda uyarmıştır.³⁴⁰ Allah Teâlâ’nın bu âyette kullandığı ‘كيف’ lafzı, cevap bekleyen bir soru olmayıp muhâtabları anlatılacak haberleri dikkatli dinlemeye karşı şevklendirmek içindir.³⁴¹

Âd kavminin de Nûh’un kavmi gibi inkâr ettiğini haber veren Allah Teâlâ, ardından Âd’ı nasıl helâk ettiğini anlatmaya on dokuzuncu âyette “إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي يَوْمٍ شُطْطٍ مُّسْتَمِرٍّ/Şüphesiz ki biz, onların üzerine, (haklarında) uğursuz ve (uğursuzluğu) devam eden günde çok gürültülü soğuk bir rüzgâr gönderdik.” sözleriyle başlamıştır. Küfür ve isyanda haddi aştıklarında,³⁴² kavmin üzerine çok şiddetli gürültüyle soğuk bir rüzgârın gönderildiğini haber veren yüce Allah, bunun uğursuz bir günde gerçekleştiğini bildirmiştir. Bu günün ‘uğursuzluğu devam eden’ biçiminde tarif edilmesinin, rüzgârın kavmin büyük-küçük ayırt etmeksizin tamamını helâk edinceye³⁴³ ve hatta kıyâmete kadar devam etmesi³⁴⁴ ya da Âd kavminin uğursuz addettikleri bir günde gerçekleşmesi³⁴⁵ sebebiyle olduğu şeklinde farklı görüşler bulunmaktadır. Beydâvî, bu uğursuz günün ayın sonundaki çarşamba olduğunu haber vermiştir.³⁴⁶

Yirminci âyette, kavmin helâk eden rüzgâr ile ilgili daha ayrıntılı bilgi verilerek “تَنْزِعُ النَّاسَ كَأَنَّهُمْ أَعْجَارٌ نَّخْلٍ مُّنْقَعِرٍ/(O rüzgâr) insanları, kökünden sökülmiş hurma kütükleri gibi (helâk edip) yere seriyordu.” onları ayaklarının altından tutup, kökünden sökülmiş hurma kütükleri gibi yerlerinden kopardığı ve başlarının üstüne fırlatarak boyunlarını

³⁴⁰ Taberî, *Câmi’u l-beyân*, XXII, 132.

³⁴¹ Tantâvî, *et-Tefsîru l-vasît*, XIV, 107.

³⁴² Taberî, *Câmi’u l-beyân*, XXII, 132.

³⁴³ Beydâvî, *Envârü t-Tenzîl*, V, 166.

³⁴⁴ Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmi l-Kur’ân*, XX, 87.

³⁴⁵ Vahîdî, *el-Vasît*, IV, 210.

³⁴⁶ Beydâvî, *Envârü t-Tenzîl*, V, 169.

bedenlerinden ayırdığını bildirilmiştir.³⁴⁷ Helâke uğrayan Âd kavminin hurma kütüklerine benzemesi ise boylarının uzunluğu ve bedenlerinin iriliği sebebiyledir.³⁴⁸

Kureyş kavminin ibret alması amacıyla, geçmiş kavimlerden aynı yolu tutanların âkıbetlerini haber veren Allah Teâlâ, bunun, kendisini ve gönderdiği resulünü inkâr edenler hakkında daima gerçekleşen bir sünnetullâh olduğunu bildirmiş ve ibret almaları için yirmi birinci âyette “فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذْرٍ/benim azâbım ve korkutmamın ne derece büyük ve korkutucu olduğunu görsünler” buyurmuştur.³⁴⁹ Beydâvî ise, aynı ifâdenin Âd kavmi kıssasının hem başında hem de bitiminde zikredilmesini, öncesinde kavmin başına dünyada gelenleri, sonrasında ise âhirette gelecekleri ifâde etmek için tekrâr edildiği şeklinde açıklamıştır.³⁵⁰

Yüce Allah, Âd kavminin inkârı ve ardından da helâk edilişini anlatan kısmı da yine Nûh kavmi kıssasında olduğu gibi “وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ/Yemin olsun ki biz Kur’ân’ı (anlaşıp üzerinde düşünölsün diye) kolaylaştırdık. Ondan ögüt alan yok mu? (herkesin düşünöüp ibret alması gerekirken bundan ögüt alan kimse yoktur.)” cümlesiyle sonlandırmıştır. Bu ifadeyle Kur’ân-ı Kerîm’in ögüt almak ve düşünmek isteyen herkes için kolaylaştırılmış olduğu haber verilmekte ve bunca hikmet ve ibret verici kıssayı dikkate alarak küfürden sakınan var mı diye sorulmaktadır.³⁵¹

IV. 23-32. ÂYETLERİN TEFSİRİ

كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِالنُّذُرِ ﴿٢٣﴾ فَقَالُوا أَبَشَرًا مِّنَّا وَاحِدًا نَّتَّبِعُهُ إِنَّا إِفْىٰ ضَلَالٍ وَسُعُرٍ ﴿٢٤﴾ أَلَقَىٰ الذِّكْرُ عَلَيْهِ مِنْ بَيْنِنَا بَلْ هُوَ كَذَّابٌ أَشِرُّ ﴿٢٥﴾ سَيَعْلَمُونَ عَذَابَ مِنَ الْكَذَّابِ الْآشِرِ ﴿٢٦﴾ إِنَّا مُرْسِلُوا النَّاقَةِ فِتْنَةً لَهُمْ فَارْتَقِبْهُمْ وَاصْطَبِرْ ﴿٢٧﴾ وَنَبِّئُهُمْ أَنَّ الْمَاءَ قِسْمَةٌ بَيْنَهُمْ كُلُّ شِرْبٍ مُحْتَضَرٌ ﴿٢٨﴾ فَنَادَوْا صَاحِبَهُمْ فَتَعَاطَىٰ فَعَقَرَ ﴿٢٩﴾ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذْرٍ ﴿٣٠﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَةً وَاحِدَةً فَكَانُوا كَهَشِيمِ الْمُحْتَظِرِ ﴿٣١﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ ﴿٣٢﴾

(23) Semûd (kavmi, kendilerini azâb ile korkutan tüm) uyarıları yalanladı. (24) Dediler ki: bizden biri olan (sıradan) bir beşere mi uyacağız? Şüphe yok ki, biz o vakit bir sapıklık

³⁴⁷ Taberî, *Câmi ‘u l-beyân*, XXII, 135; Kurtubî, *el-Câmi ‘ li ahkâmi l-Kur’ân*, XX, 88.

³⁴⁸ Sâbûnî, *Safvetü t-tefâsîr*, III, 268.

³⁴⁹ Taberî, *Câmi ‘u l-beyân*, XXII, 139.

³⁵⁰ Beydâvî, *Envârü t-Tenzîl*, V, 166.

³⁵¹ Taberî, *Câmi ‘u l-beyân*, XXII, 139.

(delâlet) ve çılgınlık içinde (bulunmuş) oluruz. (25) Zikir (vahiy), bizim aramızdan O'na mı verildi? Hayır, (vahyin ona verilmesi söz konusu olamaz) bilakis O, mağrur ve aşırı yalancıdır. (26) Yakında onlar, aşırı yalancı ve şımarığın kim olduğunu bileceklerdir. (27) Şüphesiz biz, onlara bir fitne (imtihan) olması için dişi deveyi göndericiyiz. Şimdi seni onları (ne yapacaklarını) gözetle ve (Allah'ın emri gelinceye kadar acele etmeyip, sana yaptıkları eziyetlere) sabret. (28) Ve onlara, suyun (dişi deveyle) aralarında taksim edildiğini haber ver. (Deve ve onlar) her içme sırasında (nöbet kendilerinde olduğunda, suyun başında) hazır bulunsunlar. (29) (Deve ile suya ortak olmaktan sıkıldıklarında, deveyi öldürmeye azmettirmek için Semûd kavminin en cüretkârı olan Kudâr bin Sâlif adındaki) arkadaşlarını çağırdılar. O da silahına sarılarak (deveyi ayaklarından kesip) yere serdi. (30) (Semûd kavmi yaptıkları bu ahlaksızlıktan sonra) benim azâbım ve korkutmamın ne derece büyük ve korkutucu olduğunu görsünler. (31) Muhakkak ki biz onlar üzerine (her yeri etkisi altına alan korkunç bir) ses gönderdik de hemen hayvan ağılına konan kuru çalı çırpı gibi oluverdiler. (32) Yemin olsun ki biz Kur'an'ı (anlaşıp üzerinde düşünölsün diye) kolaylaştırdık. Ondan öğüt alan yok mu? (herkesin düşünöüp ibret alması gerekirken bundan öğüt alan kimse yoktur.)

Âd kavminin inkârı sonucunda helâk edilmesini anlatan Allah Teâlâ, aynı âkıbete uğrayan kavimlerin kıssalarından haber vermeye devam ederek, benzer yolu tutan Semûd kavmi hakkında yirmi üçüncü âyette “كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِالنُّذُرِ/Semûd (kavmi, kendilerini azâb ile korkutan tüm) uyarıları yalanladı” buyurmuştur. Hz. Sâlih'in kendilerine peygamberlik vazifesi için gönderildiği Semûd kavmi, resullerini, nebîlerini ve Allah katından getirdikleri her şeyi inkâr etmiş ve bu küfürlerini yirmi dördüncü âyette “فَقَالُوا أَبَشَرًا مِنَّا فَقَالُوا أَبَشَرًا مِنَّا” Dediler ki: bizden biri olan (sıradan) bir beşere mi uyacağız?” sözüyle, kendileri kalabalık bir topluluk iken yalnız bir adamı takip etmeyi makul görmemeleriyle gerekçelendirmişlerdir.³⁵² Âyette zikri geçen ‘أَبَشَرًا’ lafzındaki istifhâm eki, inkâr ifade etmektedir. Kendileri gibi bir beşerin peygamber olarak kavimlerine gönderilmesini kabul edemeyen Semûd kavmi, eğer istese Allah Teâlâ'nın bir meleği bu görev için vazifelendirebileceğini ileri sürmüştür.³⁵³ Kendileri gibi beşer ve yalnız bir kimseye imân etmeyi reddeden Semûd kavmi, Hz. Sâlih'in kendilerini imân etmezlerse delâlet ve ateşler içinde bulunacakları hususunda uyarmaları üzerine, inatlarından dolayı söylediklerine, “إِنَّا إِذَا لَفِئَ صَلَالٍ وَسُعُرٍ/Şüphe yok ki, biz o vakit bir sapıklık (delâlet) ve çılgınlık içinde (bulunmuş) oluruz.” diyerek, Hz. Sâlih'e imân etmeyi haktan sapma ve delilik olarak görmüşlerdir. ‘سعر’ kelimesini azâb ve ateş manasında tefsir edenler de mevcuttur.³⁵⁴

³⁵² Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XXII, 139; Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmî'l-Kur'an*, XX, 90.

³⁵³ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* XXVII, 196.

³⁵⁴ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XXII, 140; Şevkânî, *Fethü'l-kadîr*, V, 166.

Hız. Sâlih'in peygamberliğini kabul edemeyen Semûd kavmi yirmi beşinci âyette bildirildiğine göre, “الَّذِي الذِّكْرُ عَلَيْهِ مِنْ بَيْنِنَا بَلْ هُوَ كَذَّابٌ أَشِرُّ”/Zikir (vahiy), bizim aramızdan O'na mı verildi? Hayır, (vahyin ona verilmesi söz konusu olamaz) bilakis O, mağrur ve aşırı yalancıdır” diyerek, Hız. Sâlih'in nübüvvet iddiasıyla toplum içinde itibar kazanmak isteyen mütekebbir bir kişi olduğunu ve kavimlerinde risâleti O'ndan daha fazla hak eden kimselerin bulunduğunu iddia etmişlerdir.³⁵⁵ Semûd kavminin vahyin Hız. Sâlih'e verilmesini kabul edemeyip O'nu kibirli bir insan olmakla itham etmeleri üzerine yüce Allah yirmi altıncı âyette onlara bir cevap niteliğinde “سَيَعْلَمُونَ غَدًا مِّنَ الْكَذَّابِ”/Yakında onlar, aşırı yalancı ve şımarığın kim olduğunu bileceklerdir.” buyurarak bu ithamda bulunanları kesin bir dille tehdit etmiştir. ‘غَدًا’ kelimesiyle neyin kastedildiği hususunda, insanların gelecek zamanı ifade etmek için çok sonra gerçekleşecek bir olay hakkında bile ‘غَدًا’ lafzını kullanmasına binâen, dünyada üzerlerine azâbın indirileceği an ya da kıyâmet günü olduğu şeklinde farklı yorumlar bulunmaktadır.³⁵⁶

Yirmi yedinci âyette Semûd kavminin, Hız. Sâlih'e imân etmeleri için kendilerine bir delil göstermesini istemeleri üzerine, yüce Allah “إِنَّا مُرْسِلُوا النَّاقَةِ فِتْنَةً لَهُمْ فَارْتَقِبْهُمْ”/Şüphesiz biz, onlara bir fitne (imtihan) olması için dişi deveyi göndericiyiz. Şimdi sen onları (ne yapacaklarını) gözetle ve (Allah'ın emri gelinceye kadar acele etmeyip, sana yaptıkları eziyetlere) sabret.” buyurmuştur. Gerek Hız. Sâlih'in nübüvvetinin doğruluğuna hüccetlik etmesi gerekse de gördükleri delil üzerine Semûd kavminin imân etmesi hususunda imtihân vesilesi olması amacıyla kavme bir dişi deve gönderilmiştir. Kavmin bu mucize karşısında ne tepki vereceği hususunda Hız. Sâlih'e, bekleyip onları gözetlemesi ve kendisine yaptıkları ezâlara yüce Allah'ın emri gerçekleşinceye kadar sabretmesi emredilmiştir.³⁵⁷

Devenin imtihân vesilesi kılınması yalnızca görüldüğü anda imân edilmesi şeklinde değil aynı zamanda yüce Allah'ın kavim ile deve arasında koyduğu nöbet kuralına uyulması iledir. Bir önceki âyette kavmin isteği üzerine bir dişi devenin gönderildiğini haber veren Allah Teâlâ yirmi sekizinci âyette “وَتَنَبِّئُهُمْ أَنَّ الْمَاءَ قِسْمَةٌ بَيْنَهُمْ كُلُّ شَرْبٍ مُّحْتَضَرٌ”/Ve onlara, suyun (dişi deveyle) aralarında taksim edildiğini haber ver. (Deve ve onlar) her

³⁵⁵ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, IX, 167; Vahîdî, *el-Vasît*, IV, 211.

³⁵⁶ Şevkânî, *Fethü'l-kadîr*, V, 167; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, XXVII, 88.

³⁵⁷ Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, XX, 95; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Âzîm*, XIII, 300.

içme sırasında (nöbet kendilerinde olduğunda, suyun başında) hazır bulunsunlar” Hz. Sâlih’e, suyun deve ile kendileri arasında ortak kullanılacağını, bir gün deve suyu tamamen kullanıp kavme süt verirken, ertesi gün de kavmin suya geleceğini fakat devenin suyu kullanmayacağını ve her ikisinin de kendi gününde suyun başında hazır bulunmalarını bildirmesini emretmiştir.³⁵⁸

Semûd kavmi, bir süre sonra imtihân için gönderilen deve ile suyu ortak kullanmaktan sıkıldıklarında, yüce Allah’ın zarar verilmemesini emrettiği dişi devenin öldürülmesini istediler. Bununla ilgili Allah Teâlâ yirmi dokuzuncu âyette “فَنَادُوا صَاحِبَهُمْ فَتَعَاطَى فَعَقَرَ (Deve ile suya ortak olmaktan sıkıldıklarında, deveyi öldürmeye azmettirmek için Semûd kavminin en cüretkârı olan Kudâr bin Sâlif adındaki) arkadaşlarını çağırdılar. O da silahına sarılarak (deveyi ayaklarından kesip) yere serdi.” buyurarak Semûd kavminin yasağa karşı gelip, deve boğazlayıcısı olan arkadaşları Kudâr b. Sâlif’i bu işe teşvik ettiklerini, onun da deveyi tutarak öldürdüğünü böylelikle imtihânı kaybedip azâbı hak ettiklerini haber vermiştir.³⁵⁹

Yüce Allah’ın emrine karşı gelerek, emânet verilen deveyi öldüren Semûd kavmi hakkında, önceki helâke uğrayan kavimler için olduğu Allah Teâlâ otuzuncu âyette tekrar “فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذْرٍ (Semûd kavmi yaptıkları bu ahlaksızlıktan sonra) benim azâbım ve korkutmamın ne derece büyük ve korkutucu olduğunu görsünler.” buyurmuştur. Bu ifadeyle kendilerine gelen nebiyi yalanlamaları ve deveyi kesmeleri sebebiyle başlarına gelen azâbın büyüklüğü ve korkunçluğuna dikkat çeken yüce Allah, akıllı insanları bunun üzerinde tedebbür etmeye çağırmış³⁶⁰ aynı zamanda Semûd kavminin âkıbetini Kureyş’in müşriklerine hatırlatarak da aniden başlarına gelecek bir musibet hususunda onları uyurmuştur.³⁶¹

Semûd kavminin deveyi öldürmesi ve imtihanı kazanamamasının ardından yüce Allah kendilerine gönderdiği azâbı otuz birinci âyette “إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَةً وَاحِدَةً فَكَانُوا كَهَشِيمِ الْمُخْتَطِرِ Muhakkak ki biz onlar üzerine (her yeri etkisi altına alan korkunç bir) ses gönderdik de hemen hayvan ağılına konan kuru çalı çırpı gibi oluverdiler.” şeklinde tarif

³⁵⁸ Taberî, *Câmi ‘u l-beyân*, XXII, 142; Kurtubî, *el-Câmi ‘ li ahkâmi l-Kur’ân*, XX, 95.

³⁵⁹ Taberî, *Câmi ‘u l-beyân*, XXII, 143.

³⁶⁰ İbn Kesîr, *Tefsîru l-Kur’âni l-Âzîm*, XIII, 300; Tantâvî, *et-Tefsîru l-vasît*, XIV, 112.

³⁶¹ Taberî, *Câmi ‘u l-beyân*, XXII, 143.

etmiştir. Bu, Cebrâîl'in (a.s.) sesi olup bir pazar günü gerçekleşmiştir.³⁶² Aynı hâdisenin anlatıldığı el-Hâkka sûresinde bu bağırs 'الطاغية' şeklinde adlandırılırken, el-A'râf sûresinde 'الرجفة' ismi kullanılmış ve olağanüstü bir ses olması hasebiyle de 'وَاحِدَةً' sıfatıyla vasıflandırılmıştır.³⁶³ Üzerlerine indirilen azâbın anlatıldığı âyetin devamında Allah Teâlâ, bu şiddetli sesi duyan ve helâk olan insanların halini hayvan ağılındaki kuru çalılara benzetmiştir.

Allah Teâlâ, Semûd kavminin helâkını anlattığı kıssayı da daha önceki Nûh ve Âd kavimlerinin kıssalarında yaptığı gibi otuz ikinci âyette "وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ" (Yemin olsun ki biz Kur'an'ı (anlaşıp üzerinde düşünölsün diye) kolaylaştırdık. Ondan ögüt alan yok mu? (herkesin düşünöüp ibret alması gerekirken bundan ögüt alan kimse yoktur.)" beyânını yineleyerek hitâma erdirmiştir. Düşünöüp ögüt almak isteyen herkes için Kur'an-ı Kerîm'in içerdığı tafsîlât, tebyînât, kıssa ve mesellerle bunun kolaylaştırıldığı haber verilmekte ardından da ibret alıp âsî olmaktan sakınan ve uyarılara kulak veren kimselerin bulunup bulunmadığı sorulmaktadır.³⁶⁴

V. 33-40. ÂYETLERİN TEFSİRİ

كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالَّذِي إِتَّأَ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا إِلَّا آلَ لُوطٍ نَجَّيْنَاهُمْ بِسَحَرٍ ﴿٣٤﴾ نِعْمَةٌ مِنْ عِنْدِنَا كَذَلِكَ نَجْزِي مَنْ شَكَرَ ﴿٣٥﴾ وَلَقَدْ أَنْذَرَهُمْ بَطْشَتَنَا فَتَمَارَوْا بِالَّذِي ﴿٣٦﴾ وَلَقَدْ رَاوَدُوهُ عَنْ صَيفِهِ فَطَمَسْنَا أَعْيُنَهُمْ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذِرِ ﴿٣٧﴾ وَلَقَدْ صَبَّحَهُمْ بُكْرَةً عَذَابٌ مُسْتَقِرٌّ ﴿٣٨﴾ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذِرِ ﴿٣٩﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ ﴿٤٠﴾

(33) Lût (kavmi, kendilerini azâb ile korkutan tüm) uyarıları yalanladı. (34) Şüphe yok biz, onların üzerine (yerlerden taş koparıp onlara fırlatan şiddetli) bir rüzgâr gönderdik (böylece helâk oldular). Ancak (hanımı hariç, aile efradından imân edenlerle, diğer müminlerden müteşekkil) Lût'un âlini seher vakti kurtardık. (35) Tarafımızdan bir nimet olarak (kurtardık onları). İşte biz, (iman ve itâatle) şükredenî, böyle (tasavvur edilemeyecek şekilde) mükâfatlandırırız. (36) Andolsun ki, Lût, (şiddetli biz azâb ile) yakalayacağımız hususunda onları uyarmıştı. Fakat onlar (bu korkutma ve tehditlerden şüphe ederek tüm) uyarıları yalanladılar. (37) Andolsun ki onlar, (Lût'un) misafirlerinden de murâd almak için baskı yaptılar. Biz de onların gözlerini silme kör ettik. "Haydi, benim azâbımı ve uyarmamı tadın!" (dedik). (38) Yemin olsun ki, onları, sabahleyin erkenden, (cehenneme girinceye kadar yakalarını asla bırakmayacak ve onları her taraflarından ihâta eden) daimî bir azâb yakalayiverdi. (39) "Haydi benim azâbımı ve uyarmamı tadın!" (dedik). (40) Yemin olsun ki

³⁶² Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, XXVII, 90.

³⁶³ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* XXVII, 202.

³⁶⁴ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XXII, 148.

biz Kur'ân'ı (anlaşıp üzerinde düşünölsün diye) kolaylaştırdık. Ondan öğüt alan yok mu? (herkesin düşünöüp ibret alması gerekirken bundan öğüt alan kimse yoktur.)

İnanmayanların ibret alması için zikredilen Nûh, Âd ve Semûd kıssalarının ardından yüce Allah bu defa da yine inkârı ve daha önce hiçbir topluluğun içine düşünmediğı sapıklığı sebebiyle helâk edilen Lût kavminden haber vermiştir.³⁶⁵ Otuz üçüncü âyette “كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالنَّذْرِ/Lût (kavmi, kendilerini azâb ile korkutan tüm) uyarıları yalanladı.” ifâdesiyle tıpkı diğerkavimlerin yaptığı gibi Lût kavminin de onları uyarıp öğütte bulunan tüm âyetleri inkâr ettiğı bildirilmektedir.³⁶⁶ Lût kavmi, kendilerine gönderilen Hz. Lût'a izâfetle bu isimle bilinmekte, bunun dışında tanındıkları bir adları bulunmamaktadır.³⁶⁷

Lût kavminin gerçekleştirdiğı bu küfür ve benzeri daha önce görölmemiş çirkin işlerin sonucunda, önceki sapıklığa düşen milletler gibi, bunlarda cezasız bırakılmamış ve yüce Allah'ın otuz dördüncü âyette “إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا/Şüphe yok biz, onların üzerine (yerlerden taş koparıp onlara fırlatan şiddetli) bir rüzgâr gönderdik (böylece helâk oldular).” buyruğına göre, şiddetiyle yerdeki taşları kaldırıp kavmin üzerine atan bir rüzgâr estirilerek sapıklık içindeki Lût kavmi bu yolla helâk edilmiştir.³⁶⁸ Onları hidâyete davet etmek amacıyla kendilerine gönderilen peygamberi yalanlamalarından dolayı helâk edilen Lût kavmi içinde, Hz. Lût'a imân edip O'na tâbî olanlar, karşı karşıya kaldıkları bu azâbtan ve üzerlerine yağın taşlardan kurtarılmıştır. Yüce Allah'ın âyetin devamında “إِلَّا آلَ لُوطٍ نَّجَّيْنَاهُمْ بِسَحَرٍ/Ancak (hanımı hariç, aile efradından imân edenlerle, diğerkavimlerden müteşekkil) Lût'un âlini seher vakti kurtardık.” şeklinde haber verdiğı bu gecenin sonunda necâta eren kimseler yalnızca Hz. Lût'un kızları iken, hanımının dâhi kurtarılmadığı “إِلَّا امْرَأَتَهُ/Bunun üzerine biz de onu ve karısı dışında aile fertlerini kurtardık.”³⁶⁹ âyetinde bildirilmektedir.³⁷⁰

Hz. Lût'u yalanlamayıp ittibâ eden kişilerin azâbtan kurtarılmasını otuz beşinci âyette “نِعْمَةٌ مِنَّا عَنْدَنَا/Tarafımızdan bir nimet olarak (kurtardık onları)” ifadesiyle Hz. Lût

³⁶⁵ İbn Kesîr, *Tefsîru 'l-Kur'âni 'l-Âzîm*, XIII, 301.

³⁶⁶ Taberî, *Câmi 'u 'l-beyân*, XXII, 148;

³⁶⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve 't-tenvîr* XXVII, 204.

³⁶⁸ Kurtubî, *el-Câmi ' li ahkâmi 'l-Kur'ân*, XX, 99.

³⁶⁹ el-A'râf 7/83.

³⁷⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve 't-tenvîr* XXVII, 204.

ve âli için bir nimet ve ikrâm şeklinde tasvir eden Allah Teâlâ, âyetin devamında “كَذَلِكَ” ve âli için bir nimet ve ikrâm şeklinde tasvir eden Allah Teâlâ, âyetin devamında “كَذَلِكَ” İşte biz, (iman ve itâatle) şükredeni, böyle (tasavvur edilemeyecek şekilde) mükâfatlandırırız.” buyurmuştur. Bu ifadeyle yarattığı kullarından kendisine şükredip itâat göstererek emir ve yasaklarına uyan kimseleri bu şekilde kurtarıp ödüllendireceğini haber vererek, Hz. Lût ve kızlarını kurtarma sebebini beyân etmiştir.³⁷¹

Allah Teâlâ, otuz altıncı âyette “وَلَقَدْ أَنْذَرَهُمْ بَطْشَتَنَا فَتَمَارَوْا بِالنُّذُرِ/Andolsun ki, Lût, (şiddetli biz azâb ile) yakalayacağımız hususunda onları uyarılmıştı. Fakat onlar (bu korkutma ve tehditlerden şüphe ederek tüm) uyarıları yalanladılar.” Hz. Lût’un karşılaşacakları azâb ve ceza ile ilgili kavmini daha önceden uyarıp korkuttuğunu fakat insanların, bu uyarılar hususunda şüpheye düşerek inkâr yolunu tuttuklarını haber vermiştir.³⁷² ‘بطش’ kelimesi azâb etmek için güçlü bir şekilde tutmak manasına gelmekle birlikte âyette süratle helâk etmeyi ifade etmektedir.³⁷³

Tüm uyarılara rağmen resullerini yalanlamaya devam eden Lût kavmini yüce Allah helâk etmek istediğinde insan suretindeki melekleri bunu haber vermeleri için Hz. Lût’un evine göndermiştir. Otuz yedinci âyette “وَلَقَدْ رَاوَدُوهُ عَنْ صَيْفِهِ فَطَمَسْنَا أَعْيُنَهُمْ/Andolsun ki onlar, (Lût’un) misafirlerinden de murâd almak için baskı yaptılar. Biz de onların gözlerini silme kör ettik.” ifadeleriyle bildirildiğine göre sapıklık içine düşen kavim, Hz. Lût’tan bu misafirlerle köylerine gelen herkesle olduğu gibi sapık işlerini yapabilmeleri için imkân vermesini istediler.³⁷⁴ Kavmin bu ahlaksız isteklerinin sonucunda ise Cebrâîl (a.s.) kanadıyla onlara vurmuş âyetin devamın da bildirildiği gibi gözleri kör edilmiştir. Kavmin körlüğü, göz çukurlarının kapatılıp yüzün geri kalan kısma benzetilerek dümdüz edilmesi ya da bizzat gözlerinin değil sağlıklı görme yetilerinin engellendiği ve Hz. Lût’un evine girdiklerinde misafirleri göremeyip evden geri çıkmaları şeklinde iki farklı biçimde yorumlanmıştır.³⁷⁵ Yüce Allah azâbı ile cezalandırdığı Lût kavmine “فَذُوقُوا عَذَابِي”

³⁷¹ Taberî, *Câmi ‘u l-beyân*, XXII, 149; Tantâvî, *et-Tefsîru l-vasît*, XIV, 114.

³⁷² Taberî, *Câmi ‘u l-beyân*, XXII, 149; Kurtubî, *el-Câmi ‘ li ahkâmi l-Kur’ân*, XX, 100.

³⁷³ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve t-tenvîr* XXVII, 205.

³⁷⁴ Taberî, *Câmi ‘u l-beyân*, XXII, 149; Tantâvî, *et-Tefsîru l-vasît*, XIV, 115.

³⁷⁵ Kurtubî, *el-Câmi ‘ li ahkâmi l-Kur’ân*, XX, 101.

وَنُذِرْ “Haydi, benim azâbımı ve uyarmamı tadın!” (dedik).” şeklinde seslenerek başlarına gelen cezâyı ve önceki kavimlerin nasıl uyarıldığını görmelerini emretmiştir.³⁷⁶

İnkârları ve sapıklıkları sebebiyle helâke uğrayan Lût kavmi hakkında yüce Allah otuz sekizinci âyette وَلَقَدْ صَبَّحَهُمْ بُكْرَةً عَذَابٌ مُسْتَقِرٌّ/“Yemin olsun ki, onları, sabahleyin erkenden, (cehenneme girinceye kadar yakalarını asla bırakmayacak ve onları her taraflarından ihâta eden) daimî bir azâb yakalayiverdi.” buyurarak, azâbın güneşin ilk ışıklarıyla gerçekleştiğini ve cehennem ateşine girinceye kadar kendilerini bırakmayacak surette dâimî olduğunu haber vermiştir.³⁷⁷ Resûllerin uyarılarını ve tehditlerini göz ardı ederek isyân ve ma‘siyette haddi aşan Lût kavmine de otuz dokuzuncu âyette diğer helâk edilenler gibi فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذِرْ “Haydi benim azâbımı ve uyarmamı tadın!” (dedik).” buyuran yüce Allah, kırkıncı âyette her kavmin kıssasının ardından yeniden zikrettiği وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ “Yemin olsun ki biz Kur’ân’ı (anlaşılp üzerinde düşünölsün diye) kolaylaştırdık. Ondan ögüt alan yok mu? (herkesin düşünöüp ibret alması gerekirken bundan ögüt alan kimse yoktur.)” ifadesini tekrâr etmiştir. Bununla Allah Teâlâ’nın, resullerin inkârının azâbı ve helâki gerektiren ve buna mâruz kalan kavimlerin kıssalarını duymanın da tefekkür ve idrake sebebiyet veren bir unsur olduğuna insanların dikkatini çekmek istemesi muhtemeldir.³⁷⁸

VI. 41-42. ÂYETLERİN TEFSİRİ

وَلَقَدْ جَاءَ آلَ فِرْعَوْنَ النُّذُرُ ﴿٤١﴾ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كُلِّهَا فَأَخَذْنَاهُمْ أَخْذَ عَزِيزٍ مُّقْتَدِرٍ ﴿٤٢﴾

(41) Andolsun ki Firavun’un hânedanlığına da (korkutucu ve müjdeleyici) uyarılar gelmişti.

(42) Onlar (firavun hânedanlığı), bizim âyetlerimizin (ve delillerimizin) hepsini tekzib ettiler.

Biz de onları, (çok kuvvetli ve) kudretli azizin yakalayışıyla yakaladık.

Kureyşli müşriklerin ibret alması için helâke uğrayan kavimlerden sonuncusu olarak Firavun hanedanlığının inkârından ve başlarına gelen azâbtan bahsedilmiştir. Bununla ilgili yüce Allah kırk birinci âyette وَلَقَدْ جَاءَ آلَ فِرْعَوْنَ النُّذُرُ/Andolsun ki Firavun’un hânedanlığına da (korkutucu ve müjdeleyici) uyarılar gelmişti.” buyurmuş ve Kur’ân-ı Kerîm’in birçok yerinde kendilerinden bahseden âyetin bulunması ve

³⁷⁶ Taberî, *Câmi’u l-beyân*, XXII, 152.

³⁷⁷ Sa‘lebî, *el-Keşf ve l-beyân*, IX, 169; Âlûsî, *Rûhu l-me‘ânî*, XXVII, 91.

³⁷⁸ Beydâvî, *Envârü t-Tenzîl*, V, 167.

karşılaştıkları azâbın büyüklüğü sebebiyle sahip oldukları öneme binâen söze kasem ile başlamıştır.³⁷⁹ Bununla birlikte Firavunun bizzat kendisinin değil, âlinin zikredilmesi ise, onun küfrünün çok daha büyük olduğunun bilinmesindendir.³⁸⁰ Allah Teâlâ, Hz. Mûsâ ve kardeşi Hârûn'u imâna davet etmek ve küfürden sakındırmak için dokuz âyetle Firavun kavmine gönderdiğini ve kabul görmelerini kolaylaştırmak için de o ikisini mucizelerle desteklediğini haber vermektedir.³⁸¹

Hz. Mûsâ'nın Firavun ve kavmini imâna yönlendirmek ve sıdkını delillendirmek için gösterdiği tüm mûcize ve âyetlerin istisnâ olmaksızın tamamının inkâr ve tekzip edildiğini yüce Allah kırk ikinci âyette “كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كُفْلًا/Onlar (firavun hânedanlığı), bizim âyetlerimizin (ve delillerimizin) hepsini tekzîb ettiler.” ifadesiyle haber vermektedir. ‘كُفْلًا’ lafzıyla, bu mucizelerin çokluğu gösterilmek istenmiştir.³⁸² Kendilerini hidâyete ulaştırması için gönderilen âyetlerin tamamını inkâr eden Firavun ve kavminin âkıbeti hakkında yüce Allah kırk ikinci âyetin devamında “فَاَخَذْنَاهُمْ أَخَذَ عَزِيزٍ/Biz de onları, (çok kuvvetli ve) kudretli azizin yakalayışıyla yakaladık.” sözüyle kimsenin kendisine üstün gelemeyeceği ve âciz bırakamayacağı bir şekilde, intikamını almada her daim gâlib ve helâk etmeye son derece kâdir bir hükümdar olarak onları helâk ettiğini³⁸³ ve kendilerinden geriye bu hâdiseye şahitlik edecek bile kimseyi bırakmadığını haber vermektedir.³⁸⁴

VII. 43-55. ÂYETLERİN TEFSİRİ

اَكْفَارُكُمْ خَيْرٌ مِنْ اُولٰٓئِكُمْ اَمْ لَكُمْ بَرَاءَةٌ فِي الزُّبُرِ ﴿43﴾ اَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ جَمِيعٌ مُنْتَصِرٌ ﴿44﴾ سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ ﴿45﴾ بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ اَذْهَىٰ وَاَمَرٌ ﴿46﴾ اِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ ﴿47﴾ يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ ﴿48﴾ اِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ ﴿49﴾ وَمَا اَمْرُنَا اِلَّا وَاحِدَةٌ كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ ﴿50﴾ وَلَقَدْ اَهْلَكْنَا اَشْيَاعَكُمْ فَهَلْ مِنْ مُدْكِرٍ ﴿51﴾ وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الزُّبُرِ ﴿52﴾ وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُسْتَطَرٌ ﴿53﴾ اِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَهَرٍ ﴿54﴾ فِي مَقْعَدٍ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِكٍ مُّقْتَدِرٍ ﴿55﴾

³⁷⁹ Âlûsî, *Rûhu 'l-me 'ânî*, XXVII, 91; Sâbûnî, *Safvetü 't-tefâsîr*, III, 268.

³⁸⁰ Beydâvî, *Envârü 't-Tenzîl*, V, 167; Âlûsî, *Rûhu 'l-me 'ânî*, XXVII, 91.

³⁸¹ İbn Kesîr, *Tefsîru 'l-Kur 'ânî 'l-Âzîm*, XIII, 302.

³⁸² Tantâvî, *et-Tefsîru 'l-vasîl*, XIV, 117.

³⁸³ Şevkânî, *Fethü 'l-kadîr*, V, 170.

³⁸⁴ İbn Kesîr, *Tefsîru 'l-Kur 'ânî 'l-Âzîm*, XIII, 302.

(43) (Ey Kureyş ehli), sizin kâfirleriniz sizden öncekilerden (Nûh, Hûd, Sâlih, Lût ve Firavun kavimlerinin kâfirlerinden maddî ve mânevî olarak) daha mı hayırlıdır? (Hayır değilsiniz). Semâvî kitaplarda sizin için bir berâat de yoktur. (Sizden önceki kâfirlerden daha iyi olmamanıza rağmen nasıl olur da kendinizi, Allah'ın sizi helâk etmesi hususunda emniyette sayarsınız?) (44) Yoksa onlar, (kendilerinden önceki kavimler kadar güçlü olmadıkları halde), biz birbiriyle yardımlaşıp (peygamberlerden) intikam alan bir toplumuz mu diyorlar? (45) (İyi bilsinler ki), yakında o cemiyet (birlikleri) bozulacak ve arkalarını dönüp kaçacaklardır. (46) Daha doğrusu, (dünyadaki azâblarından sonra), onlara asıl vâdedilen (azâb) saattir (kıyâmettir). O kıyâmet saatinin azâbı ise daha korkunç (dehşetli) ve daha acıdır. (47) Muhakkak ki günahkârlar (mücrimler, suçlular dünyada) sapıklık ve (âhirette) çılgın ateşler içindedirler. (48) O gün (cehennemde) yüzleri üzerine ateşte sürüneceklerdir. (Ve kendilerine) “tadin cehennem dokunuşunu” (denilecektir). (49) Şüphesiz ki biz, her şeyi bir kader ile (bir ölçüye bağlı olarak) yarattık. (50) Ve bizim emrimiz (murâd ettiğimiz), göz değmesi gibi birdir (sûratlıdır, bir anda vuku bulur). (51) Ve Andolsun ki (ey müşrikler), biz (önceki ümmetlerde bulunan sizin küfürde) benzerlerinizi helâk ettik. Ondan öğüt alan yok mu? (Herkesin düşünüp ibret alması gerekirken bundan öğüt alan kimse yoktur. (52) Bununla birlikte yaptıkları her şey kitaplarda (amel defterlerinde) mevcuttur. (53) Ve (yaptıkları) küçük büyük her şey (bu kitaplarda) satır satır (ayrıntılarıyla) yazılmıştır. (54) Şüphesiz ki günah ve küfürden sakınanlar (muttakiler), cennetler ve nehirlerin içerisindeyler. (55) (O kimseler), çok büyük kudret ve sonsuz mülk sâhibi olanın (Allah'ın) huzurundaki, (nâil olanın râzı olacağı) doğruluk makamındadırlar.

Önceki topluluklardan kendilerine peygamberler ve âyetler gönderildiği halde inatlarından dolayı inkâr ve tekzîb üzere kalmaktan vazgeçmeyen ve bunun sonucunda da yüce Allah'ın dünyada helâke uğrattığı ve kıyâmette de azâbı vaat ettiği Nûh, Âd, Semûd ve Firavun kavimlerinin kıssalarını Kur'ân-ı Kerîm'in birçok yerinde olduğu gibi Kamer sûresinde de zikreden Allah Teâlâ, bunun ardından ibret alarak imân etmeleri hususunda uyardığı Mekkeli müşriklere yönelmiş ve karşılaşacakları azâb ve felâketler konusunda onları ikâz etmiştir.

Zikri geçen kıssaların bir neticesi mesâbesinde kırk üçüncü âyette yüce Allah “اَكْفَارُكُمْ خَيْرٌ مِنْ اُولَئِكَ اَمْ لَكُمْ بَرَاءَةٌ فِي الزُّبُرِ” (Ey Kureyş ehli), sizin kâfirleriniz sizden öncekilerden (Nûh, Hûd, Sâlih, Lût ve Firavun kavimlerinin kâfirlerinden maddî ve mânevî olarak) daha mı hayırlıdır? (Hayır değilsiniz). Semâvî kitaplarda sizin için bir berâat de yoktur. (Sizden önceki kâfirlerden daha iyi olmamanıza rağmen nasıl olur da kendinizi, Allah'ın sizi helâk etmesi hususunda emniyette sayarsınız?)” buyurmuş ve Kureyş müşriklerinin önceki ümmetlerin kâfirlerinden daha hayırlı olmadığını bununla birlikte semâvî kitapların hiçbirinde azâbtan müstağnî tutulacaklarına dair bir berâatin de bulunmadığını haber vermiştir.³⁸⁵ Kureyşli müşriklere Allah'ı inkâr ve Hz. Muhammed'i (s.a.v.) tekzîb etmeleri sebebiyle küfürlerinin vâfedilen önceki kavimlere benzediği ve

³⁸⁵ Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmî'l-Kur'ân*, XX, 102; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* XXVII, 209.

tevbe edip hakka yönelmemeleri halinde aynı azâb ve ceza ile karşılaşacaklarını bildirmiştir.³⁸⁶

Mekkeli müşriklerin diğerlerinden bir üstünlüğü bulunmadığını bildiren Allah Teâlâ kırk dördüncü âyette yine onlar hakkında “أَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ جَمِيعٌ مُنْتَصِرُونَ/Yoksa onlar, (kendilerinden önceki kavimler kadar güçlü olmadıkları halde), biz birbiriyle yardımlaşıp (peygamberlerden) intikam alan bir toplumuz mu diyorlar?” buyurmuştur. İnkâr ifade eden istifhâm ile güç ve çokluklarına güvenerek Hz. Muhammed’e (s.a.v.) karşı bir zafer elde edebileceklerini, birbirlerini destekleyen ve bu şekilde kendilerine kötülük yapmak isteyen herkesi yenebileceklerini düşünmelerinin yalnızca bir vehimden ibâret olduğu bildirilmiştir.³⁸⁷

Hiz. Peygamberin uyarılarını ve yüce Allah’ın tehditlerini hafife alarak üstün geleceklerine inanan Kureyş müşriklerinin bu tutumlarına cevâben Allah Teâlâ kırk beşinci âyette “سَيَهْرَمُ الْجَمْعُ وَيُولُونَ الدُّبُرَ/(İyi bilsinler ki), yakında o cemiyet (birlikleri) bozulacak ve arkalarını dönüp kaçacaklardır.” buyurmuş ve uğrayacakları yenilgiyi haber vermiştir. Müşriklerin uyarıldığı ve müminlerin de müjdelendiği bu yenilgi yüce Allah’ın vaadini gerçekleştirmesiyle Bedir günü vukû bulmuş ve müşriklerin reisleri öldürülmüştür.³⁸⁸

Yüce Allah resulüne gâybâ dair bildirdiği, müşriklerin Bedir yenilgisinin ardından kırk altıncı âyette “بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ أَذْهَى وَأَمْرٌ/Daha doğrusu, (dünyadaki azâblarından sonra), onlara asıl vâdedilen (azâb) saattir (kıyâmettir). O kıyâmet saatinin azâbı ise daha korkunç (dehşetli) ve daha acıdır.” buyurmuştur. Kureyş müşriklerinin dünyada başlarına gelen bu hezimetin asıl ceza olmadığını, kendilerine vaat edilen azâb ile kıyâmet günü karşılaşacaklarını, üstelik de bunun Bedir yenilgisinden çok daha acı ve korkunç olduğunu bildirmektedir.³⁸⁹

Müşrikleri âhirette karşılaşacakları azâbı çok daha dehşet verici olarak tasvîr eden Allah Teâlâ kırk yedinci âyette “إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ/Muhakkak ki günahkârlar

³⁸⁶ Taberî, *Câmi’u l-beyân*, XXII, 155.

³⁸⁷ İbn Kesîr, *Tefsîru l-Kur’âni l-Âzîm*, XIII, 302; Sâbûnî, *Safvetü t-tefâsîr*, III, 272.

³⁸⁸ Taberî, *Câmi’u l-beyân*, XXII, 157.

³⁸⁹ Vahîdî, *el-Vasît*, IV, 213.

(mücrimler, suçlular dünyada) sapıklık ve (âhirette) çılgın ateşler içindedirler.” buyurmuştur. Önceki ve sonraki ümmetlerden günah ve inkâr içinde olanların dünyada helâke uğrayacaklarını âhirette de cehennem ateşine gark edileceklerini haber vermiştir.³⁹⁰ Dünyada uğradıkları felâketin ardından âhirette çok daha dehşetlisiyle karşılaşacaklarını bildiren yüce Allah, bu azâbı kırk sekizinci âyette “يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَى وُجُوهِهِمْ ذُقُوا مَسَّ سَقَرٍ/O gün (cehennemde) yüzleri üzerine ateşte sürüneceklerdir. (Ve kendilerine) “tadın cehennem dokunuşunu” (denilecektir).” şeklinde tarif etmiştir. Buna göre kıyâmet günü onlara bir ceza ve zelillik olması maksadıyla yüzleri üzerine ateşe atıldıklarında cehennem ateşini tatmaları emredilecektir. ‘سَقَرٌ’ lafzı cehennem için kullanılan bir özel isim olması hasebiyle sarf edilmemiştir.³⁹¹

Yüce Allah kırk dokuzuncu âyette “إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ/Şüphesiz ki biz, her şeyi bir kader ile (bir ölçüye bağlı olarak) yarattık.” buyurarak, her şeyin bir ölçü ve kadere göre yaratıldığını ve bunu engellemeye de gücü yetecek kimsenin bulunmadığını haber vermiştir.³⁹² İbn Kesir, ehl-i sünnetin bu ve aynı manayı taşıyan diğer âyet ve hadisleri kader anlayışına yani Allah’ın meydana gelmeden önce her şeyi bildiğine delil gösterdiklerini bildirmiştir.³⁹³ Tüm fiillerin bilgisi dâhilinde gerçekleştiğini haber veren yüce Allah kudretini göstermek üzere ellinci âyette “وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَاحِدَةٌ كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ/Ve bizim emrimiz (murâd ettiğimiz), göz değmesi gibi birdir (süatlıdır, bir anda vuku bulur).” buyurarak vukû bulmasını istediği şey için bir kez emretmesinin yeterli geleceğini, emrini tekîd etmeye ihtiyaç duymadığını bildirmiştir.³⁹⁴ Allah’a isyân eden kimseler bundan vazgeçmeleri hususunda uyarılmış zirâ kendilerine takdir edilen azâbı üzerlerinden uzaklaştıracak kimse bulunmamakla birlikte gerçekleşmesi de bir göz değmesi süresi kadardır.³⁹⁵

Kureyşli müşriklerin ibret alması için önceki kavimler hakkında bilgiler veren Allah Teâlâ, elli birinci âyette “وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا أَشْيَاعَكُمْ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ/Ve Andolsun ki (ey

³⁹⁰ Beydâvî, *Envârü ’t-Tenzîl*, V, 168; Âlûsî, *Rûhu ’l-me’ânî*, XXVII, 93.

³⁹¹ Sâbûnî, *Safvetü ’t-tefâsîr*, III, 272.

³⁹² Tantâvî, *et-Tefsîru ’l-vasît*, XIV, 120.

³⁹³ İbn Kesîr, *Tefsîru ’l-Kur’ânî ’l-Âzîm*, XIII, 304.

³⁹⁴ İbn Kesîr, *Tefsîru ’l-Kur’ânî ’l-Âzîm*, XIII, 304.

³⁹⁵ Tantâvî, *et-Tefsîru ’l-vasît*, XIV, 121.

müşrikler), biz (önceki ümmetlerde bulunan sizin küfürde) benzerlerinizi helâk ettik. Ondan öğüt alan yok mu? (Herkesin düşünüp ibret alması gerekirken bundan öğüt alan kimse yoktur.” buyurarak kendileri gibi küfür ve inkâr üzere inat eden ümmetlerin helâke uğradığını, dolayısıyla bundan dönmeleri durumunda aynı sonla karşılaşmaktan korkmaları gerektiğini haber vermiş ve bunca ders çıkarılacak kıssadan ibret alan kimsenin bulunup bulunmadığını sormuştur.³⁹⁶

Hayatın sona ermesiyle yapılan amellerin yok sayılmayacağını ve tüm fiillerin levh-i mahfûzda kayıt altına alındığını bildiren Allah Teâlâ bununla ilgili elli ikinci âyette “وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الزُّبُرِ/Bununla birlikte yaptıkları her şey kitaplarda (amel defterlerinde) mevcuttur.” buyurmuştur. Elli üçüncü âyette de “وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُسْتَطَرٌّ/Ve (yaptıkları) küçük büyük her şey (bu kitaplarda) satır satır (ayrıntılarıyla) yazılmıştır.” ifadesiyle hiçbir amelin unutulmayacağını, küçük büyük bakılmaksızın tescil edildiğini haber vermiştir.³⁹⁷

Genel itibariyle müşrikleri küfürden caydırıcı kıssalar ve tehditlerden müteşekkil Kamer sûresi yüce Allah’ın rahmetinin gazâbını geçtiğinin ve celâl ile cemâl sıfatlarının birlikte tecelli ettiğinin bir göstergesi niteliğinde inananlar için büyük bir müjdeyle sona ermiştir. Dünyada iken kendilerini Rablerinin rızâsı için günâh ve haram olan her şeyden alıkoyan kimseler hakkında elli dördüncü âyette “إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَهَرٍ/Şüphesiz ki günah ve küfürden sakınanlar (muttakiler), cennetler ve nehirlerin içerisinde dirler.” buyuran Allah Teâlâ o kimselerin cennetin en yüksek mertebelerinde ıstık ve rahatlık içerisinde bulunacaklarını bildirmiştir. Sûresinin sonu olan elli beşinci âyette “فِي مَقْعَدٍ وَاسِدٍ/İçinde (O kimseler), çok büyük kudret ve sonsuz mülk sâhibi olanın (Allah’ın) huzurundaki, (nâil olanın râzı olacağı) doğruluk makamındadırlar.” ifadesiyle de, bu kimselerin mertebelerinin boş söz ve kederden berî ve her şeye gücü yeten ve tüm kâinâtın sâhibi olan rablerinin makamına yakın olacağı ve elde ettikleri bu mükâfata da çokça râzı gelecekleri haber verilmektedir.³⁹⁸

³⁹⁶ Âlûsî, *Rûhu’l-me’ânî*, XXVII, 95; Sâbûnî, *Safvetü’t-tefâsîr*, III, 272.

³⁹⁷ Beydâvî, *Envârü’t-Tenzîl*, V, 168.

³⁹⁸ Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-beyân*, IX, 174; Beydâvî, *Envârü’t-Tenzîl*, V, 168.

SONUÇ

Kur'ân-ı Kerîm, cahiliyye geleneklerinin en üst seviyede yaşandığı, bununla birlikte toplumun küfür ve şirk içinde hayatlarını sürdürdüğü bir zamanda, her türlü kötülük ve pislikten korunan Hz. Muhammed (s.a.v.) vasıtasıyla, başlangıçta Mekke'yi ardından da tüm insanlığı hidâyete erdirmek ve tevhîd üzere birleştirmek için gönderilmiştir. İlâhi kelâm'ın müşriklere hitâb eden, temelde tevhîd ve imân meselelerini ele alan Mekkî sûrelerinde İslâm'a davet ve şirkten alıkoyma yönü kendini izhâr etmektedir.

Mekkî sûrelerden biri olan Kamer sûresi, müşriklerin Hz. Peygambere (s.a.v.) gelerek O'nu zor durumda bırakmak maksadıyla bir mucize istemeleri üzerine yüce Allah'ın resulünü desteklemek için ayı ikiye yarması hadisesi sebebiyle nâzil olmuştur. Bunu müşâhade ettikleri halde inatları sebebiyle imân etmeyi reddeden müşriklerin, başka mucizeler görseler dahi yüz çevirip inkâr etmeye devam edeceklerini haber veren Allah Teâlâ, oysaki Kur'ân'da onları hakka yönlendirecek pek çok hikmetin bulunduğunu bildirmiştir.

Kureyşli müşriklerin küfürden dönmesi için öncelikle kıyâmette inkârcıların durumlarını dehşetli bir şekilde tasvîr eden yüce Allah, ardından da imân etmelerini kolaylaştırmak ve ibret almalarını sağlamak amacıyla kendilerinden önceki topluluklardan sapıklık ve delâlet içine düşenlerin âkıbetlerini ve dünyada iken nasıl helâk edilerek azâba uğradıklarını etkileyici bir üslûpla anlatmıştır.

Nûh, Âd, Semûd, Lût ve Firavun kavimlerinin uğradıkları hezimetini tafsîlâtıyla bildiren yüce Allah, Kureyş müşriklerinin de imân etmemeleri durumunda aynı son ile karşılaşmalarını engelleyecek bir üstünlüklerinin bulunmadığını bildirerek küfürden vazgeçmeleri hususunda onları uyarmıştır. Her şeyin bir kadere bağlı gerçekleştiğini ve küçük-büyük hiçbir amelin unutulmayacağını haber veren Allah Teâlâ son olarak da günahlardan sakınan müttakî insanlara cennet ve nimetlerini ayrıca kendi yanındaki yüksek mertebeleri vaat etmiştir.

Çalışmanın başlangıcında temel tefsir kaynaklarından yararlanılarak Kamer sûresi için açıklamalı bir meâl metni hazırlanmıştır. Ardından sûrenin manasına etki etmeyen

adı, sebab-i nüzûlü gibi özellikleri ele alınarak ayrıntılarıyla tanıtılmaya ve farklı rivâyet ve görüşler bir araya getirilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde ise, Kur'ân ilimlerinin âyetlerin anlaşılması noktasında uygulanabilirliği incelenerek çalışma, salt bir tefsir ameliyesi olmaktan çıkarılmıştır. Son olarak modern ve klasik tefsir kaynakları esas alınmak suretiyle sûre kendi içlerinde bütünlük arz eden gruplar halinde tefsir edilmeye gayret edilmiştir.

Son dönemlerde yaygın bir şekilde gerçekleştirilen sûre tefsirlerinden ayrılarak, yeni bir yöntem ortaya koyması amaçlanan bu çalışmanın esas noktası, bir sûrenin ya da âyetin tefsir edilip anlaşılmasında 'ulûmu'l- Kur'ân'ın uygulanabilirliğinin tespit edilmesidir. Sûrelerin tefsirinde ele alınan Kur'ân ilimlerinin sayısını arttırmak ve incelemeyi genişletmek mümkün olmakla birlikte, Kamer sûresi üzerine yapılan çalışmada bu kadarı ile yetinilmiştir.

Gayret bizden, tevîk Allah'tandır.

KAYNAKÇA

Abdulgafûr, Üsâme, “Sûretü'l-Kamer: Dirâse Savtiyye”, *Mecelletü Cami'ati Kerbelâ*, sy. 10, 2005, c. II, 175-184.

Abdülkâdir, Cum'a Ali, *Me'âlimü süveri'l-Kur'an ve İttihâfâtü Dürerihî*, ikinci baskı, 1428/2007, I-II.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî (v. 241/855), *Müsned*, (nşr. Adil Mürşid ve dğr.), Beyrut: Müessetü'r-Risâle li't-Tabâ'ati ve'n-Neşri ve't-Tevzî' ts., I-L.

Âlûsî, Ebû's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî el- (ö. 1270/1854), *Rûhu'l-me'ânî fî tefsîri'l-Kur'ânî'l-'Azîm ve seb'i'l-mesânî*, (nşr. es-Seyyid Mahmûd Şükrî el-Âlûsî el-Bagdâdî), Beyrut: Dâru İhyâi'Türâsi'l-'Arâbi ts., I- XXX.

Aydemir, Abdullah, “*Fezâilü'l-Kur'an*”, *DİA*, Ankara: TDV Yayınları 1995, XII, 532-534.

Bâkılânî, Ebû Bekr Muhammed b. Tayyib b. Muhammed el-Basrî el- (v. 403 / 1013), *İ'câzü'l-Kur'an*, Kahire: Dârü'l-Me'ârif ts..

Bardakoğlu, Ali, “*Kitap*”, *DİA*, Ankara: TDV Yayınları 2002, XXVI, 122-126.

Baş, Erdoğan, *Kur'an'ın Üslûbu ve Tekrarlar*, İstanbul: Pınar Yayınları 2003.

Beydâvî, Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el- (v. 685/1286), *Envârü't-Tenzîl ve esrârü't-te'vîl*, (nşr. Muhammed Abdurrahmân el-Maraşlî), Beyrut: Dâru İhyâi Türâsi'l-'Arâbi ts., I-V.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Alî el- (v. 458/1066), *el-Câmi' li şu'abi'l-imân*, (nşr. Abdulâlî Abdulhamîd Hamid), birinci baskı, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd 2003, I-XIV.

Bikaî, Ebü'l-Hasen Burhânüddîn İbrâhîm b. Ömer b. Hasen er-Rubât el-Hırbevî el- (v. 885/1480), *Nazmü'd-dürer fî tenâsübi'l-âyâti ve's-süver*, Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî ts., I-XXII.

Bilmen, Ömer Nasûhi (1882-1971), *Kur'ân-ı Kerîm Meâli Âlisi ve Tefsîri*, İstanbul: Bilmen Yayınevi 1990, I-VIII.

Birişık, Abdülhamit, “**Kıraat**”, *DİA*, Ankara: TDV Yayınları 2002, XXV, 426-433.

—, Abdülhamit, “**Sûre**”, *DİA*, Ankara: TDV Yayınları 2009, XXXVII, 538-539.

Bostancı, Ahmet, “**Kur'ân-ı Kerîm'de Fâsıla Uyumu: Arap Dili Kaideleri Açısından Bir İnceleme**”, *İslâmî İlimler Dergisi*, yıl 2, sayı 1, Bahar 2007, s. 87-118.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâ'îl b. İbrâhîm el-Cu'fî el- (v. 256/870), *Sahîhu'l-Buhârî*, ikinci baskı, Riyad: Dâru's-Selâm li'n-Neşri ve't-Tevzî' 1419/1999.

Cerrahoğlu, İsmail, “**Garîbü'l-Kur'ân**”, *DİA*, Ankara: TDV Yayınları 1996, XIII, 379-380.

—, İsmail, *Tefsîr Usûlü*, on altıncı baskı, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı 2007.

Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî el- (v. 370/981), *Ahkâmu'l-Kur'ân*, (nşr. Muhammed Sâdık Kamhâvî), Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî 1412/1992, I-V.

Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf el- (v. 833/1429), *Müncidü'l-mukriîn ve mürşidü't-tâlibîn*, (nşr. Alî b. el-'İmrân).

—, Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf el- (v. 833/1429), *en-Neşr fî kiraâti'l-'aşr*, (nşr. Alî Muhammed et-Tıbbâ'), I-II.

Çantay, Hasan Basri (1887-1964), *Kur'ân-ı Hâkîm ve Meâl-i Kerîm*, on birinci baskı, İstanbul: Elif Ofset Tesisleri 1980.

Çelebi, İlyas, “**İnşikâku'l-kamer**”, *DİA*, Ankara: TDV Yayınları 2000, XXII, 343-345.

Çetin, Abdurrahman- **Topuzoğlu**, Tevfik Rüştü, “**Fâsıla**”, *DİA*, Ankara: TDV Yayınları 1995, XII, 209-210.

Çetin, Abdurrahman, “**Fevâtihi’s-süver**”, *DİA*, Ankara: TDV Yayınları 1995, XII, 503-504.

Çetin, Mustafa, “Âyetler ve Sureler Arasındaki Münasebet ve İnsicam”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir: 1989, sy. VI, s. 505-543.

Çetiner, Bedreddin, “**Ahkâmü’l-Kur’ân**”, *DİA*, Ankara: TDV Yayınları 1988, I, 551-552.

Çimen, Abdullah Emin, “**Kur’ân’da Ritmik Yapı: Fâsıla ve Üslûp Açısından Bir Deneme**”, *Dinî Araştırmalar*, Ocak-Nisan 2007, c. 9, s. 189-236.

Dânî, Ebû Amr Osmân b. Saîd b. Osmân ed- (v. 444/1053), *et-Teysîr fî’l-kirâati’s-seb’*, ikinci baskı, Beyrut: Darü’l-Kütübi’l-‘Arabî 1404/1984.

Darîs, Ebû ‘Abdillâh Muhammed b. Eyyûb b. Yahyâ b. Darîs b. Yesâr ed- (v. 294), *Fedâilü’l-Kur’ân ve mâ ünzile mine’l-Kur’ân bi-Mekke ve mâ ünzile bi’l-Medîne*, (nşr. Gazvetü Bedîr), Dimeşk: Dâru’l-Fikr 1408/1987.

Demirci, Muhsin, “**Esbâbu’n-Nüzûlün Kur’an Tefsirindeki Yeri**”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 11-12, yıl 1993-1994, İstanbul 1997, s. 7-25.

— , Muhsin, *Tefsir Terimleri Sözlüğü*, dördüncü baskı, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları 2005.

— , Muhsin, *Tefsir Usûlü*, yedinci baskı, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları 2008.

Dönmez, İbrahim Kâfi, “**Mühâyee**”, *DİA*, Ankara: TDV Yayınları 2006, XXXI, 509-511.

Duman, Zeki (1952-2013), *Beyânu’l-Hak: Kur’an’ın Nuzul Sırasına Göre Tefsiri*, Ankara: Fecr Yayınları 2006, I-II.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî (v. 275/889), *Sünenü Ebî Dâvûd*, üçüncü baskı, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye 1428/2007.

Ebû Şâme, Ebû'l-Kâsım (Ebû Muhammed) Şihâbüddîn Abdurrahmân b. İsmâîl b. İbrâhîm el Makdisî (v. 665/1267), *Mürşidü'l-vecîz ilâ 'ulûm tete'alleku bi'l-Kitâbi'l-Azîz*, (nşr. Tayyar Altıkulaç), Beyrut: Dâru Sâdır 1395/1975.

Ebüssuûd, Muhammed (v. 982-1574), *İrşâdü'l-'akli's-selîm ilâ Mezâyâ'l-Kur'âni'l-Kerîm*, (nşr. Abdulkadir Ahmed 'Atâ), Riyad: Mektebetü'r-Riyadi'l-Hadîsiyye ts., I-V.

Elmalı, Hüseyin-Arslan, Şükrü, *“Garîb”*, *DİA*, Ankara: TDV Yayınları 1996, XIII, 374.

Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır (1878-1942), *Kur'an-ı Kerîm ve Yüce Meâli*, Ankara: Kılıç Yayın ve Dağıtım 2013.

Emiroğlu, H. Tahsin, *Kur'an Ayetlerinin İniş Sebepleri ve Tefsirleri: Esbâb-ı Nüzûl*, İstanbul: Yasin Yayınevi 2013, I-XV.

Eroğlu, Ali, *“Kur'an-ı Kerim'de Fâsıla”*, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi 1992, sy. 10, s. 251-291.

Esen, Hüseyin, *“Ahkâm Ayetleri Açısından Meâllere Bakış”*, *Kur'an Meâlleri Sempozyumu: Eleştiriler ve Öneriler II*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları 2007, s. 185-202.

Ferrâ', Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Ziyâd b. Abdillâh el-Absî el- (v. 207/822), *Meâ'ni'l-Kur'ân*, üçüncü baskı, Beyrut: 'Âlemü'l-Kütüb 1403/1983, I-III.

Gümüş, Sadreddin, *“Garîbu'l-Kur'ân Tefsirinin Doğuşu”*, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul: 1993, sayı 5-6, yıl: 1987-1988, s. 9-26.

Hasnâvî, Muhammed el-, *el-Fâsıla fi'l-Kur'ân*, ikinci baskı, Amman: Dâru İmâr li'n-Neşri ve't-Tevzî' 1421/2000.

Havvâ, Sa'id (v. 1409), *el-Esâs fi't-tefsîr*, Kâhire: Dâru's-Selâm 1424, I-XI.

Herrâsî, Ebü'l-Hasen Şemsü'lislâm İmâdüddîn Alî b. Muhammed b. Alî et-Taberî el- (v. 504/1110), *Ahkâmu'l-Kur'ân*, (nşr. Musâ Muhammed Alî), ikinci baskı, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye 1405, I-IV.

Hudayrî, Muhammed b. Abdülazîz el-, *es-Sirâc fî beyâni garîbi'l-Kur'ân*, Riyad: Mektebetü'l-Melik Fehdû'l-Vataniyye 1429/2008.

İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî (1879-1973), *Tefsîrû'tahrîr ve't-tenvîr*, Tunus: Dâru Tunusiyye li'n-Neşr 1984, I-XXX.

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed (v. 235/849), *el-Musannef*, (nşr. Ebû Muhammed Üsâme b. İbrâhîm b. Muhammed), Kahire: el-Fârûku'l-Hadîsiyye li't-Tibâ'ati ve'n-Neşr 1429/2008, I-XV.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâ'il b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr (v. 774/1373), *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Âzîm*, (nşr. Mustafa es-Seyyid Muhammed ve dğr.), Kahire: Müessesetü Kurtuba 1421/2000, XV.

İbn Kuteybe Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim ed-Dîneverî (v. 276/889), *Tefsîru garîbi'l-Kur'ân*, (nşr. es-Seyyid Ahmed Sakar), Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye 1398/1978.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (v. 273/887), *Sünenü İbn Mâce*, Riyad: Dâru's-Selâm li'n-Neşri ve't-Tevzî' 1430/2009.

İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî (v. 711/1311), *Lisânü'l-'Arab*, (nşr. Abdullâh Alî el-Kebîr ve dğr.), Kahire: Dâru'l-Me'ârif, I-XXXXXXV.

İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el- (ö. V./XI. yüzyılın ilk çeyreği), *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*, (nşr. Muhammed Seyyid Keylânî), Beyrut: Dâru'l-Ma'rife ts..

İskâfî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh el-Hatîb el- (v. 420/1029), *Dürretü't-Tenzîl ve gurretü't-te'vîl*, (nşr. Muhammed Mustafa Aydın), Mekke: Câmi'atü Ümmi'l-Kurâ 1422/2001, I-III.

Kâhya, Özlem, “*İslam Hukukunda Muhâye’e*”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul: 2009.

Kanık, Cengiz, *Kur’an-ı Kerim’deki Tekrarlara Orijinal Bir Bakış: Risale-i Nur Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır: 2010.

Karaçam, İbrahim, “*Anahatlarıyla Kıraat İlmi ve Tarihi Gelişimi*”, *Kur’an ve Kıraati Sempozyumları Kitabı*, Abdurrahman Gürses Anısına I. Kur’an ve Kıraati Sempozyumu, 2000, s. 46-64.

Karaman, Hayreddin ve dğr., *Kur’an Yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir*, dördüncü baskı, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları 2012, I-V.

Kaysî, Ebû Muhammed Mekkî b. Ebî Tâlib Hammûş b. Muhammed el- (v. 437/1045), *Tefsîrû’l-müşkil min garîbi’l-Kur’ân*, (nşr. Alî Hüseyin el-Bevvâb), Riyad: Mektebetü’l-Me’ârif 1406/1985.

Kevârî, Kâmile bint Muhammed b. Câsım b. Alî Âli Ceham el-, *Tefsîru garîbi’l-Kur’ân*, Dâru İbn Hazm 2008.

Kirmânî, Ebü’l-Kâsım Tâcülkurrâ Burhânüddîn Mahmûd b. Hamza b. Nasr el- (v. 500/1106’dan sonra), *Esrârü’t-Tekrâr fî’l-Kur’ân*, (nşr. Abdulkâdir Ahmed ‘Atâ), ys.: Dârü’l-Fadîle ts..

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el- (v. 671/1273), *el-Câmi’ li ahkâmi’l-Kur’ân ve’l-Mübeyyinü limâ Tadammenehû mine’s-sünneti ve âyi’l-Furkân*, (nşr. ‘Abdullâh b. ‘Abdulmuhsin et-Türkî), Beyrut: Müessesetü’r-Risâle 1427/2006, I-XXIV.

Mahallî, Celâeddin el- (v. 864/1459), **Süyûtî**, Celâeddin el- (911-1505), *Tefsîrû’l-Celâleyn*, Kâhire, Dârü’r-Risâle ts..

Mardînî, Ebü’l-Hasen Alâüddîn Alî b. Osmân b. İbrâhîm et-Türkmânî el- (v. 750/1349), *Behcetü’l-erîb fî beyâni mâ fî kitâbillâhi’-Azîz mine’l-garîb*, (nşr. Dâhî Abdülbâkî), Kuveyt: Dâru ibn Kuteybe ts..

Mennâ’ul-Kattân, *Mebâhis fî ‘ulûmi’l-Kur’ân*, Kahire: Mektebetü Vehbe 2000.

Merâgî, Muhammed b. Mustafâ b. Muhammed el- (1881-1945), *Tefsîrû'l-Merâgî*, Mısır: Şirketü Mektebe ve Matba'a Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâdühû 1365/1946, I-XXX.

Mertoğlu, Mehmet Suat, “*Üslûbü'l-Kur'ân*”, *DİA*, Ankara: TDV Yayınları 2012, XXXXII, 382.

Mukâtil bin Süleymân, Ebu'l-Hasen (v. 150/767), *Tefsîru Mukâtil bin Süleymân*, (nşr. Abdullah Mahmûd Şehâteh), Müessesetü't-Târîhi'l-‘Ârabî, Beyrut 1423/2002, I-V.

Müslim, Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysâbü'rî (v. 261/875), *Sahîhu Müslim*, üçüncü baskı, Beyrut: Dâru Kurtuba 1430/2009.

Müstağfirî, Ebü'l-Abbâs Ca'fer b. Muhammed b. el-Mu'tez el- (v. 432/1041), *Fedâilü'l-Kur'ân*, (nşr. Ahmed b. Faris es-Selûm), Beyrut: Dâru'bni Hazm 1427/2006, I-II.

Nâfi' b. Ezrak, Ebû Râşid (v. 65/685), *Mesâilü Nâfi' b. Ezrak an Abdillâh İbn Abbas*, (nşr. Muhammed ed-Dâlî), Limassol: el-Caffân ve'l-Cabî 1413/1993.

Nehhâs, Ebû Câ'fer Ahmed b. Muhammed b. İsmâîl el-Murâdî el-Mısırî en- (v. 338/950), *Kitâbü'n-nâsîh ve'l-mensûh*, (nşr. Süleyman b. İbrâhim b. Abdullah el-Lâhim), Beyrut: Müessesetü'r-Risâle 1412/1991, I- III.

Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şu'ayb b. Alî en- (v. 303/915), *Sünenü'n-Nesâî*, Riyad: Dâru's-Selâm li'n-Neşri ve't-Tevzî' 1430/2009.

Nesefî, Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullâh b. Ahmed b. Mahmûd en- (v. 710/1310), *Tefsîrû'n-Nesefî*, (nşr. Yusuf Alî Bedîvî), beşinci baskı, Beyrut: Dâru İbn Kesîr 1432/2011, I-III.

Özel, Ahmet, “*Ahkâm*”, *DİA*, Ankara: TDV Yayınları 1988, I, 550-551.

Râzî, Ebu Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er- (v. 606/1210), *Mefâtihu'l-gayb*, Beyrut: Dâru'l-Fikr li't-Tabâ'at ve'n-Neşr ve't-Tevzî' 1401/1981, I-XXXII.

Rummânî, Ebü'l-Hasen Alî b. Îsâ b. Alî el-Bağdâdî er- (v. 384/994), *en-Nüket fî i'câzi'l-Kur'ân* (*Selâsü resâil fî icâzi'l-Kur'ân* içerisinde), (nşr. Muhammed Halefullâh Ahmed ve Muhammed Zeglûl Selâm), üçüncü baskı, Kahire: Dâru'l-Me'ârif ts..

Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm en-Nîsâbü'rî es- (v. 427/1035), *el-Kesf ve'l-beyân 'an tefsîri'l-Kur'ân*, (nşr. Ebû Muhammed b. 'Âşûr), Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî 1422/2002, I-X.

Sa'idî, Abdulmüte'âl es-, *en-Nazmu'l-fennî fî'l-Kur'ân*, Kahire: Mektebetü'l-Adâb 1992.

Sâbûnî, Muhammed Alî, *Safvetü't-tefâsîr*, Kahire: Dâru's-Sâbûnî li't-Tabâ'a ve'n-Neşr ve't-Tevzi' 1417/1997, I-III.

Sâlih, Subhî es- (1926-1986), *Mebâhis fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, onuncu baskı, Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn 1977.

Süyûtî, Ebü'l-Fadl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es- (v. 911/1505), *el-İtkân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, (nşr. Ahmed b. Alî), Kahire: Dâru'l-Hadîs 1427/2006, I-II.

—, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es- (v. 911/1505), *Tenâsükü'd-dürer fî tenâsübi's-süver*, (nşr. Abdülkadir Ahmed 'Atâ), Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye 1406/1986.

—, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es- (v. 911/1505), *Merâsîdü'l-metâli' fî tenâsübi'l-mekâti' ve'l-metâli'*, Riyad: Mektebetü Dâru'l-Minhâc li'n-Neşri ve't-Tevzi' 1426.

Şehâte, Abdullah Mahmud, *Ehdâfü külli sûre ve mekâsidüha fî'l-Kur'âni'l-Kerîm*, üçüncü baskı, ys.: el-Heyyietü'l-Mısriyyetü'l-'Âmmetü li'l-Kitâb 1980, I-II.

Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş- (v. 1250/1834), *Fethü'l-kadîr el-Cami'u beyne fenneyi'r-rivâye ve'd-dirâye min 'ilmi't-tefsîr*, (nşr. Abdurrahmân Umeyra), Cennetü't-Tahkîh ve'l-Bahsi'l-İlmî bi Dâri'l-Vefâ, I-V.

Taberânî, Ebü'l-Kāsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et- (v. 360/971), *el-Mu‘cemü’l-evsat*, (nşr. Târik bin ‘Avdullah b. Muhammed), Kahire: Dâru’l-Harmîn 1415/1990, I-X.

—, Ebü'l-Kāsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et- (v. 360/971), *el-Mu‘cemü’l-kebîr*, (nşr. Hamdî b. Abdilmecîd es-Silefî), Kahire: Mektebetü İbni Teymiyye ts., I-XXV.

Taberî, Ebû Ca‘fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et- (v. 310/923), *Câmi‘u’l-beyân ‘an te’vîli âyi’l-Kur‘ân*, (nşr. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî), Kahire: Dâru Hicr li’t-Tabâ‘at ve’n-Neşr ve’t-Tevzî‘ ve’l-İ‘lân 1422/2001, I-XXVI.

Tantâvî, Muhammed Seyyid (1928-2010), *et-Tefsîru’l-vasît li’l-Kur‘âni’l-Kerîm*, (nşr. Abdurrahmân Adevî), Kahire: Dâru’l-Me‘ârif, t.s, I-XV.

Tirmizî, Ebû ‘Îsâ Muhammed b. ‘Îsâ b. Sevre et- (v. 279/892), *Câmi‘u’t-Tirmizî*, Riyad: Dâru’s-Selâm li’n-Neşri ve’t-Tevzî‘ 1420/1999.

Tuğral, Rahim, “Farklı Kıraatlerin Tefsirdeki Yeri”, *İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları 1992, sy. VII, s. 269-281.

Türcan, Talip, “İslâm Hukukundaki Muhâyee ve Türk Hukukundaki Devre Mülk Kurumları Arasında Bir Mukayese”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, Isparta: 2000, sy. 7, s. 83-102.

Uzeyzî, Ebû Bekr Muhammed b. Uzeyz (Uzeyr) el- es-Sicistânî (v. 330/941), *Garîbu’l-Kur‘ân*, Kahire: Mektebe ve Matba‘a Muhammed Alî Sabîh ve Evlâdüh 1382/1923.

Vahidî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbûrî el- (v. 468/1076), *el-Vasît fî tefsîri’l-Kur‘âni’l-Mecîd*, (nşr. Âdil Ahmed Abdulmersûd ve dğr.), Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-‘İlmiyye 1415/1994, I-IV.

—, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbûrî el- (v. 468/1076), *Esbâbü nüzûli’l-Kur‘ân*, (nşr. ‘Îsâm Abdulmuhsin el-Humeydân), ikinci baskı, Dammam; Dâru’l-İslâh 1412/1992.

Yaşaroğlu, M. Kâmil, “Kamer Sûresi”, *DİA*, Ankara: TDV Yayınları 2001, XXIV, 276.

Yavuz, Yusuf Şevki, “Müteşâbih”, *DİA*, Ankara: TDV Yayınları 2006, XXII, 204-207.

Yıldız, Sakıp, “Âyet ve Sûreler Arasındaki Münasebet”, *Diyanet Dergisi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları Ocak-Şubat-Mart 1985, cilt XXI, sy 1, s 11-15.

Yılmaz, Mehmet Faik, “Münâsebâtü'l-âyât ve's-süver”, *DİA*, Ankara: TDV Yayınları 2006, XXXI, 569-571.

Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl ez- (v. 311/923), *Me'âni'l-Kur'ân ve İ'râbühü*, (nşr. 'Abdulcelîl 'Abdühü Şelbî), Beyrut: 'Alemü'l-Kütüb 1408/1988, I-V.

Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez- (v. 538/1144), *el-Keşşâf 'an hakâiki gavâmidî't-Tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîl fî vücûhi't-te'vîl*, (nşr. Âdil Ahmed Abdulmevcûd ve Alî Muhmmmed Mu'avvîd), Riyad: Mektebetü'l-'Abîkân 1418/1998, I-VI.

Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısırî el-Minhâcî ez- (v. 794/1392), *el-Burhân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, (nşr. Muhammed Ebû'l-fadl İbrâhîm), Kahire: Mektebetü Dâru't-Türâs ts., I-IV.

Zuhaylî, Vehbe (1932-2015), *et-Tefsîrû'l-münîr fî'l-'akîde ve's-şerî'a ve'l-menhec*, ikinci baskı, Beyrut: Dâru'l-Fikri'l-Mu'âsır 1418, I-XXX.

Zürkânî, Muhammed Abdül'azîm ez- (1800'lü yıllar-1367/1948), *Menâhilü'l-'irfân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, (nşr. Ahmed b. Alî), Kahire: Dâru'l-Hadîs 1422/2001, I-II.

ÖZGEÇMİŞ

1990 yılında Trabzon’da doğdu. 2008 yılında Gemlik İmam Hatip Lisesinden, 2014 yılında Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. Aynı yıl Yalova Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesinde yüksek lisans programına başladı. Yine 2014 yılının ağustos ayında ÖYP Araştırma Görevlisi olarak Balıkesir Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Temel İslâm Bilimlerine atandı. Hâlen 35. madde ile Yalova Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesinde Araştırma Görevlisi olarak görevine devam etmektedir.

